

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Kazimír Večerka
Markéta Štěchová

Preventivní praxe po novelizaci Zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Preventivní praxe po novelizaci Zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Kazimír Večerka
Markéta Štěchová

Autorský kolektiv:

PhDr. Kazimír Večerka, CSc.

PhDr. Markéta Štěchová

Recenzenti:

PhDr. Stanislav Jabůrek (Koordinační centrum prevence Brno)

PaedDr. Jan Toman (Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče Praha)

Technická spolupráce:

Lucie Černá

Výzkum byl realizován v rámci Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010–2015 (BV II/2 – VS), v projektu s názvem „Systém včasné intervence jako nástroj omezování kriminality“ (VG 20122014077)

ISBN 978-80-7338-152-3

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015

www.kriminologie.cz

Obsah

I. Úvod, předmět a cíl výzkumu

II. Poznatky o praktické činnosti OSPOD v oblasti prevence sociálně patologických jevů

II.1. Prevence SPJ dle Zákona o sociálně-právní ochraně dětí	11
II.2. Oblasti výkonu SPOD v oblasti prevence SPJ	12
II.2.1. Terénní sociální práce OSPOD	12
II.2.2. Náhradní rodinná péče OSPOD	14
II.2.3. Kurátela pro mládež OSPOD	14
II.3. Prevence v praxi OSPOD v současnosti	15
II.3.1. Prevence SPJ v praxi pracovníků péče o rodinu a děti	15
II.3.2. Prevence SPJ v praxi kurátorů pro mládež	17
II.3.3. Spolupráce OSPOD se samosprávnými úřady na realizaci prevence SPJ	17
II.3.4. Spolupráce OSPOD se státními organizacemi	19
II.3.5. Školství	19
II.3.6. Zdravotnictví	21
II.3.7. Policie ČR a městská policie	21
II.3.8. Spolupráce OSPOD s neziskovými organizacemi	22
II.4. Zhodnocení systému prevence SPJ dle nároků ZSPOD a požadavků praxe	22
II.4.1. Primární prevence v praxi OSPOD	23
II.4.2. Sekundární a terciální prevence v praxi OSPOD	23
II.5. Potřeby OSPOD na zlepšení systému prevence SPJ	24
II.5.1. Prevence SPJ jako úkol státní sociální politiky	24
II.5.2. Prevence SPJ na úrovni krajských samosprávných orgánů	24
II.5.3. Prevence SPJ na úrovni obecních samosprávných orgánů	25

III. Metodika a výsledky výzkumu provedeného na odděleních sociální péče a ochrany dětí (OSPOD)

III.1. Zapojení do SVI	31
III.2. Názory na funkčnost SVI	33
III.3. Názory na úspěšnost SVI	37
III.4. Práce OSPOD dle novelizovaného zákona č. 359/1999 Sb.	41
III.4.1. Jak se pracovníci OSPOD dozvídají o svých budoucích klientech	42
III.4.2. Jaké jsou problémy klientů s poruchami chování a jak je OSPOD řeší	44
III.4.3. Přístup k úkolu „sledování nepříznivých vlivů působících na děti a mládež, zjišťování příčin vzniku těchto vlivů a vytváření opatření k jejich omezení	48
III.4.4. Vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorba individuálního plánu	54
III.4.5. Pořádání případových konferencí pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí	63
III.4.6. Přístup k úkolu přijímání opatření k zvládnutí antisociálních projevů dětí a mládeže	71
III.4.7. Metodická činnost OSPOD	75
III.4.8. Přínosy novelizovaného znění ZSPOD	81
III.4.9. Problémy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí	82

IV. Metodika a výsledky výzkumu mezi manažery prevence kriminality	85
IV.1. Demografické údaje	85
IV.2. Samostatnost v činnosti manažerů prevence	86
IV.3. Program prevence kriminality v obci	86
IV.4. Analýza bezpečnostní situace v obci	87
IV.5. Věcné zaměření bezpečnostní analýzy	88
IV.6. Vytváření bezpečnostních analýz v obcích	90
IV.7. Preventivní strategie v obcích a jejich zaměření	90
IV.8. Angažovanost jednotlivých subjektů v preventivní práci a resocializaci	95
IV.9. Názory manažerů prevence na Systém včasné intervence	99
IV.10. Názory manažerů prevence kriminality na postupy při aplikaci SVI	101
IV.11. Názory respondentů na činnost OSPOD	102
IV.12. Situace ve městech s SVI a bez SVI – komparace	103
V. Závěr a doporučení	111
Resumé	121
Summary	127
Použitá literatura	133
Přílohy	137

I.

Úvod, předmět a cíl výzkumu

Monografie, která se vám dostává do rukou, je jedním z výstupů výzkumného projektu „Systém včasné intervence jako nástroj omezování kriminality“. Navazuje na publikaci s názvem Systémový přístup k prevenci kriminality (Štěchová & Večerka, 2014) z roku 2014 – ta byla zaměřena výhradně na prozkoumání různých aspektů Systému včasné intervence (dále SVI). Současná monografie zkoumá situaci, která v praxi sociální prevence vznikla přijetím novely zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a vliv této novely zákona na prevenci kriminality dětí a mládeže ve vztahu k SVI. Oba materiály vznikly v rámci výše zmíněného výzkumného projektu SVI, který je realizován v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP). Projekt získal účelovou finanční podporu v programu bezpečnostního výzkumu ČR v letech 2010–2015 a je financován jako grantový projekt Ministerstvem vnitra ČR.

Předmětem celého výzkumu probíhajícího v letech 2012–2015 v IKSP je Systém včasné intervence, jeho technické, personální a další podmínky fungování v praxi. **Původní cíl celého výzkumu** byl formulován jako snaha zjistit a posoudit, zda a za jakých podmínek jsou aplikované postupy zacházení s ohroženými dětmi a mladistvými v rámci SVI schopny eliminovat či alespoň zmírnit nástup delikventních aktivit v životě ohrožených mladých jedinců.

Vzhledem k vývoji aplikační situace v souvislosti s SVI byl **celkový cíl výzkumu částečně modifikován**. Důvodem změny byla skutečnost, že od 1. ledna 2013 došlo k výše zmíněné zásadní legislativní úpravě, která významně změnila kontext realizace Systému včasné intervence. Praktické provádění SVI přešlo z gesce Ministerstva vnitra do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí. Novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 401/2012 Sb. (zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů) byly principy vytváření a uplatňování SVI začleněny do širšího kontextu nového systému péče o ohrožené děti. Odpovědnost za uplatňování zásad a postupů SVI na lokální úrovni převzaly oddělení sociální péče a ochrany dětí (dále OSPOD) v obcích s rozšířenou působností.

V této publikaci jsou uveřejněny výsledky ze **dvou celostátních reprezentativních šetření**, které byly zaměřeny na prozkoumání situace a možností omezování kriminality ve vztahu k SVI a novelizovanému zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Respondenty v prvním šetření byli pracovníci a pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kterým připadl od začátku roku 2014 náročný úkol uvést do své praktické činnosti zákonná ustanovení vyplývající z novelizovaného zákona. Ve druhém šetření byli dotazováni manažeři prevence kriminality jakožto jedni z nejvýznamnějších nositelů a koordinátorů preventivních aktivit v obcích s rozšířenou působností.

II.

Poznatky o praktické činnosti OSPOD v oblasti prevence sociálně patologických jevů¹

Obsah termínu *sociálně patologické jevy* (dále SPJ), jejichž možnou a realizovanou prevencí se budeme v této kapitole zabývat, je z pohledu výkonu sociálně-právní ochrany dětí (SPOD), velmi široký pojem. Především jde o prevenci SPJ u dětí a mládeže, ale ani dospělí nejsou z oblasti zájmu OSPOD vyčleněni. Jde především o rodiče a další pečující osoby, popř. osoby z blízkého okolí dítěte. Z toho důvodu je i rozsah preventivního působení OSPOD velmi široký a jeho realizace mnohostranná. Klienty OSPOD nejsou pouze děti a mladiství, ale též dospělé osoby mající vliv na jejich vývoj a výchovu. Preventivní činnost může OSPOD vykonávat dle vlastního plánu a vlastními silami, je však očekávatelné, že účelná a také účinná prevence není ve značném množství případů myslitelná bez spolupráce s více subjekty. Prevence SPJ je ve všech svých stupních (primární, sekundární a terciální) nedílnou a hlavní součástí výkonu SPOD.

Sociálně patologickými jevy chápeme takové jevy, které se projevují jako společensky nežádoucí, problematické, poškozující jak jedince samotného, tak jeho sociální okolí, případně by takovou povahu mohly mít.²

II.1. Prevence SPJ dle Zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Přestože je prevence v mnoha oborech lidské činnosti důležitou oblastí, se systémovým přístupem se setkáváme jen zřídka. To platí i o Zákone o sociálně-právní ochraně dětí (SPOD) (Zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění, 1999). Tento zákon určuje explicitně povinnost preventivní činnosti pouze v § 6 a § 10³ a tyto dvě zmínky v zákoně dávají základní podklad a oporu pro případný reálný program prevence SPJ v praktické činnosti OSPOD. Ve skutečnosti se však s konkrétním programem preventivní práce, který je dlouhodobým projektem a nedílnou součástí práce OSPOD, setkáváme spíše ojediněle.

Při výkladu o preventivní činnosti nemůžeme však pominout celkový obecně preventivní charakter SPOD. Tato jeho úloha měla být částečně podtržena zavedením tzv. standardů kvality práce OSPOD. Praxe však ukazuje, že systémové uchopení prevence by chtělo více, a to nejen na centrální úrovni, ale i v nasměrování preventivní činnosti z úrovně nadřazených krajských orgánů. Obecně lze konstatovat, že OSPOD nemá v oblasti preventivních programů ujasněnou úlohu. Preventivní činnost v jakékoli oblasti není myslitelná bez systémovosti, dlouhodobosti a příslušného materiálního a personálního „vybavení“. V oblasti činnosti OSPOD pak k tomuto přistupuje povinnost se při výkonu SPOD řídit tím, co dovolují zákony, tedy pohybovat se ve své činnosti v zákonných mezích, které přísně vymezují oblast výkonu SPOD.

- 1 Za cenné informace pro tuto kapitolu autoři děkují PhDr. Haně Hejně
- 2 Vyjmenovávat jednotlivé typy a projevy SPJ není smyslem této kapitoly. Praxe však ukazuje, že vzhledem k situaci na poli realizace prevence SPJ ve výkonu SPOD jde u mládeže nejčastěji o šikanu, záškoláctví, projevy násilí všeho druhu vůči jiným osobám či věcem, užívání návykových látek, majetkovou trestnou činnost a u dětí prostřednictvím dospělých jde o prevenci rozpadu rodinného systému, sociálně ekonomických podmínek rodinného života a zachování kvalitního rodinného výchovného prostředí vůbec.
- 3 Termín prevence je uveden v názvu první hlavy tohoto zákona a zní „Preventivní a poradenská činnost“. Jiná zákonná úprava se prevencí SPJ u dětí a mládeže nezabývá.

Současný zákon o SPOD však, jak výše uvedeno, žádný takový koncept nepředpokládá, natož, že jím OSPOD zavazuje. Preventivní charakter výkonu SPOD je tedy spíše nepojmenovaným obsahem.

II.2. Oblasti výkonu SPOD v oblasti prevence SPJ

V rámci výkonu SPOD se OSPOD zaměřuje na tři základní oblasti výkonu sociálně-právní ochrany dítěte: terénní sociální práci, náhradní rodinnou péči a kuratelu pro mládež. Každá tato oblast se v případě prevence SPJ zaměřuje na jiný okruh problémů.

II.2.1. Terénní sociální práce OSPOD

Specifika terénní práce je dána šíří problematiky, kterou se OSPOD zabývá. Oblasti zájmu OSPOD lze v zásadě rozčlenit na:

- A/ Péči o děti, které jsou ohroženy absencí některých funkcí rodiny (výchovné problémy, zneužívání návykových látek rodičů, sociálně ekonomické problémy, násilí v rodině, násilí na dětech apod.)
- B/ Péči o děti, kterým se rozpadla či rozpadá rodina a jsou ohroženy neblahými důsledky této situace
- C/ Dohled nad nařízenou rodinnou či ústavní výchovou dětí

Tyto oblasti výkonu SPOD jsou rozdílné nejen v jejich obsahu, ale hlavně typu sociální práce, prevenci nevyjímaje. Odborné a osobnostní nároky kladené na sociální pracovníky OSPOD jsou z tohoto hlediska značné. Jednak musí jejich práce vhodně vyhovovat potřebám klientů (ohrožených dětí a jejich vychovatelů), jednak se musí pohybovat v rámci požadavků nadřazených pracovníků a orgánů.

Z pohledu prevence SPJ je těžiště působení soustředěné do oblasti péče o problematické děti (viz A). Klíčovou aktivitou v preventivní činnosti je vyhledávání dětí, které jsou již ohroženy nějakými formami SPJ, zpravidla ze strany rodičů, vychovatelů či jiných blízkých osob. Zde je nezastupitelnou oblastí spolupráce s vnějším prostředím rodiny, tj. zdravotníky, učiteli, policií státní i městskou, vedoucími zájmových aktivit dětí a dalšími subjekty, se kterými děti a jejich rodiče přicházejí do kontaktu (např. neziskové organizace). Je zjevné, že samostatná činnost OSPOD bez spolupráce s těmito subjekty nemůže v celém rozsahu včas rozpoznat problémy, které mohou ohrožovat řádnou výchovu a vývoj dětí. Běžnou realitou práce OSPOD je bohužel nejednou až „hašení požáru“, tedy zásah ve prospěch řádného rozvoje dítěte až ve chvíli již závažného problému. I tato činnost je jistě důležitá a mnohdy zachraňuje život a zdraví dítěte a zamezuje nárůstu jeho asociálních či antisociálních projevů. Čím je problém více chronický, tím lze méně vkládat důvěru v preventivní prostředky, v to, že spolupráce s rodinou bude obsahovat i náležitý preventivní rozměr.

V případě dítěte ohroženého rozpadající se rodinou (viz B), závažnými konflikty mezi rodiči, či absencí zájmu a péče jednoho rodiče je prevence soustředěna do intervence, která by měla do budoucna omezit závažné důsledky rozvodové situace. U dětí je možno

prevenci směřovat do ambulancí příslušných odborníků, popř. umožnit dočasný pobyt dětí mimo rodinu (sociálně terapeutické pobyty, tábory), kde součástí pobytu je individuální i skupinová terapie a příprava dětí na nový život po rozpadu rodiny. Tyto programy jsou však spíše výjimkou a OSPOD nemají jejich využití v dostatečné míře k dispozici. Specialisté na dětskou psychologii, psychoterapii a psychiatrii jsou dostupní klientům OSPOD v různé míře. Zvláště je závažný nedostatek odborníků na dětskou psychiatrii v celé republice.

Samostatnou kapitolou jsou pak preventivní opatření směřující vůči rodičům dítěte. Prevence je v tomto smyslu zřejmě nejúčinnější, ale pouze tehdy, kdy je rodič schopen potřeby dítěte upřednostnit před svými a když je pomoc vyhledána včas. Zde je na místě tzv. krizová intervence, pohovor s rodičem, popř. rodiči, mediaci, rodinné poradenství a psychoterapie.

V těchto životních situacích se OSPOD s klienty setkává zpravidla až z pozice kolizního opatrovníka pro soudní opatrovnícké řízení, kdy zastupuje zájmy dítěte. Příčiny rozpadu rodiny v této situaci již většinou nelze ovlivnit, ale průběh a některé následky rozpadu rodiny pro rodiče a zejména pro dítě se ovlivnit mnohdy dají. Jde o přímou intervenci do rodinného systému a – ovšem v případě zájmu všech zainteresovaných – lze pro omezení negativních následků rozpadu rodiny mnoho učinit. Problémem této činnosti je zejména časová náročnost těchto akcí, neboť v rámci celé škály povinností OSPOD většinou není možno na tuto činnost vynaložit takové časové penzum, které by odborné splnění tohoto úkolu vyžadovalo.

V oblasti výchovných opatření – dohledu nad výchovou dětí v rodině, či v ústavní výchově, je problematika prevence SPJ podobná jako v oblasti ad A/ a B/. Výchovná opatření, která jsou již realizována, jsou následkem různých problémů v rodině, a prevence SPJ tomuto nutně musí odpovídat. Prevence zde spočívá ve snaze zastavit problém, nastavit nové standardy života klienta v rámci rodiny a eliminovat dosavadní chybné mechanismy. Preventivním krokem je např. sanace rodiny⁴, která je nyní považována za jedno z hlavních opatření k obnovení či zvýšení funkčnosti rodiny.

Někdy je ovšem sanace rodiny velmi obtížným úkolem. Nejenže chybí externí odborné síly pro tento obtížný proces, ale nejednou i patřičné prostředky (materiální i sociální) pro úspěšnou sanaci rodiny. Zejména při dosavadní absenci státního systému sociálního bydlení, od různých typů azylových domů, přes startovací byty až po byty s dotovaným nájemným, je sanace rodiny objektivně velmi obtížná. Podobným problémem je výskyt celé řady dalších problémů typu nezaměstnanosti, nedostatečné kvalifikovanosti a vzdělanostní úrovně, výskyt různých druhů závislostí atd. Lze konstatovat, že je-li možno hovořit o reálném programu prevence SPJ na úrovni OSPOD, pak jde nejčastěji o samostatnou aktivitu jednotlivého OSPOD (či jeho profesně motivovaných pracovníků) a samozřejmě reálných možností v rámci daného regionu.

4 Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte či příčiny jeho asociálního či antisociálního vývoje a poskytnout rodičům či vychovatelům i (problémovému) dítěti pomoc a podporu – pokud možno – k zachování celé funkční rodiny.

Zkušenosti z terénu ukazují, že zejména primární prevence SPJ nemá u OSPOD, coby státní instituce, personální, metodickou, ani významnější pracovní podporu a zázemí. Není totiž součástí žádného širšího programu sociálních služeb, a není ani v centru zájmu kompetentních orgánů (obecní úřady, krajské úřady a vlastně ani MPSV). Primární prevence se tak „specifickým“ způsobem rozvíjí v oblasti resortu školství, úroveň výsledků této činnosti by však stála za hlubší analýzou. Současný trend tzv. „vyhodnocování potřeb dítěte“ v rámci činnosti sociálních služeb je sice možno chápat jako určitou formu prevence, ale jde bohužel spíše o následný krok ochrany dítěte, tedy spíše sekundární a terciální prevenci SPJ.

II.2.2. Náhradní rodinná péče OSPOD

Specifikou tohoto typu SPOD je to, že systém péče o náhradní rodinu (vyjma adoptivní) je v současné době výrazně akcentován. Prostředky materiální, personální, ale také časová dotace na dohled nad výkonem pěstounské péče (dále PP), jsou na rozdíl od podpory tzv. biologické rodiny, výrazné. Děti v PP jsou děti, které již prošly různými traumaty, životními peripetemi, a proto soustředění na prevenci SPJ je u těchto dětí logické. Preference předat kompetence dohledu nad PP do neziskového sektoru má své pro, ale zároveň i své významné proti. „Pro“ lze spatřit především v úlevě OSPOD, které jsou pracovní přetíženy a tak je práce s pěstounskou rodinou mnohdy formální. „Proti“ však spočívá v tom, že neziskové organizace (organizace, které školí budoucí pěstouny a dohlížejí na jejich činnost) po přijetí zákona vznikaly nejednou příliš překotně a tak jejich potřebná odborná úroveň může být v některých případech dosud problematická.

U dětí v PP je třeba vzít v úvahu, že SPJ v životě těchto dětí byly v nějaké podobě již v minulosti více či méně přítomny. Změnou výchovného prostředí se v optimálním případě vytváří důležitý prostor pro aktivní působení na potlačení nezdravých procesů jejich života a nastolení zdravého výchovného prostředí, které bude brát v úvahu jejich osobnost a rozvojové potřeby. Prevence SPJ bez trvalé odborné spolupráce s pěstouny je však iluzí a tak je nezbytné tento aspekt do preventivního programu zahrnout.

II.2.3. Kuratela pro mládež OSPOD

Prevence SPJ (primární, sekundární, terciální) je v oblasti kurately pro mládež⁵ v praxi nejproduktivnější. Kurátoři se u většiny svých klientů setkávají již se zjevnými projevy SPJ. Komplexní preventivní a resocializační činnost je proto logická a nejvýše žádoucí. Projevy SPJ u dětí a mladistvých však nejsou jen projevem nefunkčnosti rodiny. Jsou často

5 Kurátor pro děti a mládež se zabývá výchovnými problémy a proviněními dětí do 18 let. Jedná se např. o experimentování s návykovými látkami nebo jejich pravidelné užívání, záškoláctví, útěky z domova, závadové chování doma i ve škole, nerespektování autorit atd. V takových situacích se na kurátora mohou obrátit s žádostí o spolupráci rodiče, škola apod. Po projednání a zjištění souvislostí kurátor spolupracuje s rodinou i samotným dítětem formou komplexního sociálně-právního a výchovného poradenství a může zprostředkovat další odbornou pomoc. V rámci své kompetence či prostřednictvím soudu může prosazovat tato výchovná opatření: napomenutí, dohled, omezení (např. zákaz určitých činností), povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, diagnostický pobyt ve středisku výchovné péče (SVP), diagnostický pobyt v dětském diagnostickém ústavu, nařízení ústavní výchovy

důsledkem působení negativních vlivů sociálního prostředí dítěte (kamarádi, parta, školní skupiny) s přesahem na místní či celospolečenské klima. Důležitým je, že v oblasti prevence SPJ u této sociální skupiny je také dostupnější spolupráce OSPOD s odborným státním i profesionálně zaměřeným neziskovým sektorem. Přestože je i kuratela pro mládež, stejně jako ostatní oblast SPOD, zatížena nedostatečnou zákonnou podporou, v praxi se – prostřednictvím aktivnějšího přístupu samosprávných i státních orgánů – na prevenci sociálně patologických jevů může více zaměřit a preventivní programy zaměřeně realizovat.

II.3. Prevence v praxi OSPOD v současnosti

Absence systémového přístupu k prevenci SPJ u dětí a mládeže se v praxi projevuje tím, že v případě realizace vůbec nějakých preventivních postupů je celý program zcela v gesci daného OSPOD. To znamená, že záleží na (možné či akceptované) iniciativě příslušného OSPOD, zda nějaký preventivní program vytvoří a zajistí jeho realizaci.

II.3.1. Prevence SPJ v praxi pracovníků péče o rodinu a děti

Vzhledem k šíři problematiky, kterou se oddělení péče o rodinu a děti (terénní pracovníci a pracovníci pro náhradní rodinnou péči) na OSPOD zabývají, je těžké oddělit, která činnost má, může mít či nemá vliv na prevenci SPJ.

Zda poradenství v psychosociální oblasti má preventivní účinek, je otázkou. Z pohledu každodenního výkonu SPOD takto nebývá sociálními pracovníky vnímáno. Ani zákon o SPOD u poradenství nezdůrazňuje jeho preventivní význam, ale poradenství chápe spíše jako prosté podávání potřebných informací, jako informační servis. Také zastupování dítěte v záležitostech, kdy jej nemůže zastoupit zákonný zástupce, je z pohledu prevence SPJ spíše teorií. V soudních řízeních se totiž projednávají záležitosti týkající se života dětí v budoucnosti, ale práva a povinnosti vyplývající ze soudních rozhodnutí, se týkají dospělých (rodičů apod.). Toto však nelze interpretovat tak, že by zde nebylo možno prostřednictvím výkonu SPOD prevenci SPJ u dětí realizovat.

Při důsledném rozboru činnosti OSPOD lze téměř v každém kroku OSPOD při řešení konkrétního problému uvažovat o tom, že správně aplikované konkrétní opatření má i preventivní aspekty ve vztahu ke vzniku či pokračování projevů SPJ. To platí zejména tehdy, nachází-li se dítě ve stavu nějakého ohrožení (špatná péče, nezáměr, zanedbání či týrání ze strany rodičů či pečujících osob atp.). V takovém případě by měla všechna aktuální opatření sledovat automaticky svůj preventivní rozměr. Podobně bez preventivních ambicí by neměly zůstat ani rozvodové a další rodinné krizové situace. V případě projednávání v opatrovnickém řízení má OSPOD možnost detekovat ohrožení dítěte v rodině a poskytnout poradenství a podporu.

V závažných případech se však OSPOD jen těžko obejde bez spolupráce s odbornými pracovišti. OSPOD může využít vlastní finanční prostředky z dotace MPSV na SPOD a různými odbornými formami spolupracovat např. s rodinným či dětským terapeutem (psychologem), právním poradcem z oblasti občanského a rodinného práva, neziskovými organizacemi zaměřenými na sanaci rodiny, nízkoprahovými zařízeními apod., dle vlastních potřeb a možností.

V této záležitosti je však určující pozitivní spolupráce OSPOD s obecními úřady obcí s rozšířenou působností a naopak. Čerpání uvedené dotace MPSV je zcela v rukou dané samosprávy a je tedy závislé na jejím odpovědném uvážení. Bez podpory místních orgánů si nelze působení neziskových organizací v regionu představit. V případě, že neziskové organizace opravdu na daném území působí (tedy jsou k dispozici), je na posouzení a rozhodnutí OSPOD, jakou formu spolupráce zvolí. Obecně lze však říci, že OSPOD obecně vítá vstřícnou aktivitu jakéhokoliv subjektu, který se v místě zabývá dětmi a mládeží, popř. rodiči ohrožených (či potenciálně ohrožených) dětí (např. občanské poradny). Využití jejich služeb však nelze považovat přímo za program prevence SPJ, jestliže nemá podobu dlouhodobého působení s jasným zaměřením a konkrétními cíli. Na druhé straně existenčně závislé postavení neziskových organizací na úřadech všech úrovní k jejich vzniku a systematickému rozvoji nepřispívá.

Systematické konzultace s jednotlivými odborníky a informovanými pracovníky neziskových organizací vhodného zaměření, jakož i vzájemné poskytování příslušných informací, poznatků a zkušeností, pomáhá nejen kvalitnějšímu výkonu SPOD, ale také zároveň úspěšné realizaci prevence SPJ.

Konkrétními činnostmi pracovníků péče o rodinu a děti, které obsahují prvky prevence SPJ či dokonce mají přímý vliv na prevenci SPJ v rodinách s dětmi, je již výše zmíněná přímá spolupráce s rodiči problémových dětí na potřebném zlepšení situace v rodině. Tato intervence směřuje jednak k ovlivnění vzájemných vztahů v rodině, jednak k řešení některých nezdravých životních podmínek, které stojí v pozadí problémů. Jde především o problémy s bydlením, zadlužením, majetkovou i násilnou trestnou činností, problematiku výchovou, včetně zanedbávání dětí, či zneužívání návykových látek rodiči. Samostatná práce s rodinou spočívá v důsledné komunikaci s rodiči a blízkým okolím rodiny. Míra úspěšné intervence do rodiny dětí je však též přímo závislá na celospolečensky nastavených pravidlech sociální politiky a na existenci dalších sociálních služeb v daném regionu. Přestože OSPOD nemá k dispozici vlastní prostředky k působení na vyvedení rodiny z krizové situace, musí využít všech dostupných prostředků a zajistit spolu s rodiči zachování funkčního rodinného prostředí pro život dětí.

Jestliže se nezdaří zachovat dítěti péči v původní rodině a dítě je svěřeno do nějaké z forem pěstounské péče, je jasné, že toto dítě bylo konfrontováno s nějakým projevem SPJ a je nutné individuálně posoudit míru ohrožení dítěte a vytvořit individuální plán prevence SPJ. V oblasti náhradní rodinné výchovy je ze strany státu (OSPOD) takto postiženému dítěti věnována náležitá pozornost, ať již jde o využití systémově personálních, materiálních či metodických prostředků. Značným problémem je však to, že takto kvalitní podporu mají „pouze“ rodiny náhradní, nikoli biologické, původní. Je otázkou, zda by při stejné péči o ohrožené rodiny bylo tolik dětí vychováváno jinými osobami či subjekty než rodičem.

Prvky prevence lze spatřovat i v úloze OSPOD – kolizního opatrovníka dítěte v řízení o péči a výchově dětí u soudu. V komplikovaných řízeních, kdy atmosféra v rodině je srovnatelná s „válečným stavem“, lze úlohu zástupce dítěte a účastníka daného řízení využít ke zklidňující intervenci do konfliktu a k možnosti vést rodiče ke smírnému řešení či alespoň ke zmírnění následků dramatického rozpadu rodiny. Otevírá se zde jednak i rozsáhlá možnost preventivně nastavit způsoby porozvodové komunikace a styku mezi

rozvedenými rodiči, jednak zásady porozvodového styku jednotlivých rodičů s jejich dětmi. Opět zde může působit sociální pracovník samostatně, ale účinnější je často využití spolupráce s odborníky v oblasti psychosociálních služeb. Ve spolupráci se soudem (popř. soudním znalcem) je možno pomoci rodičům rozklíčovat jádro problému a patřičně na něj reagovat.

Prevence SPJ v působnosti příslušného OSPOD lze tedy spatřovat spíše v konkrétní, každodenní práci než v nějakém systémovém působení. Úroveň takto pojatých preventivních opatření v práci OSPOD je dána zejména odbornou kompetencí pracovníků OSPOD, jejich motivací k preventivní činnosti a také do značné míry charakterem pracovních podmínek a zázemí, které ke své práci mají. Aktivní působení OSPOD v rámci tvorby preventivního programu v daném regionu je především v poskytování informací o složení a projevech SPJ ovlivňující život dětí, mládeže a rodin s dětmi vůbec a působení, aby patřičné úřady podporovaly vznik, rozvoj a složení sociálních služeb, které jsou pro danou oblast nejpotřebnější.

II.3.2. Prevence SPJ v praxi kurátorů pro mládež

Kurátoři pro mládež (dále jen kurátoři) se ve svém působení **soustřeďují na nezletilé klienty**. V jejich práci jde především o sekundární a terciální prevenci SPJ, tedy většinou o **detekci SPJ a řešení následků** těchto projevů u nezletilých. Obecně platí, že čím lépe funguje v daném regionu prevence SPJ, tím snazší a účinnější může být činnost kurátora. V práci kurátora se počítá s individuálnější přístupem k problémům klienta a jeho rodiny. Obecná norma, doporučená MPSV, je dána u kurátorů pro mládež tak, že kurátor by (v optimálním případě) neměl řešit současně problematiku více než 40 klientů.

Kurátoři vzhledem k věkové struktuře klientů více spolupracují se školami, do kterých docházejí klienti, školy (zejména jejich školní metodik prevence, školní psycholog či výchovný poradce) naopak v optimálních případech spoluprací s kurátory využívají při řešení aktuálních projevů SPJ ve škole. Také spolupráce s městskou a státní policií je pro kurátory součástí výkonu SPOD.

Prostorem pro prevenci SPJ je pro kurátora individuální práce s nezletilým klientem a jeho rodinou. Vzhledem k tomu, že v životě mladých hraje významnou roli i kolektiv vrstevníků, ve kterém se pohybuje, je (či by měla být) součástí práce kurátora i aktivní monitorování či spolupráce s tímto prostředím. Při sledování těchto cílů se kurátoři často podílí na organizaci zážitkových programů ve školách, organizaci přednášek a různých skupinových aktivit, které se dají řadit do typu primární prevence SPJ.

II.3.3. Spolupráce OSPOD se samosprávnými úřady na realizaci prevence SPJ

Jak bylo již uvedeno, smysluplný program prevence SPJ v daném regionu je nemyslitelný bez základních dvou stran tohoto procesu, totiž promyšlené a odborně fundované aktivity regionální samosprávy a organizací, které jsou schopny koncepční záměry samosprávy účinně naplňovat.

Prvním a hlavním nositelem, strůjcem a garantem programu prevence SPJ je regionální samospráva. Obsahovým garantem by měl být příslušný OSPOD. Regionální

program prevence by měl být inspirován celospolečenským trendem v projevech SPJ, přičemž konkrétní program by měl zejména reflektovat aktuální situaci v projevech SPJ a potřeby bezpečného a kvalitního života v regionu. Podklady pro tvorbu programu v oblasti prevence SPJ u dětí a mládeže by měl – mimo jiné zdroje – podávat OSPOD. V optimálních případech by měl OSPOD disponovat nejen praktickou zkušeností vyplývající z každodenního řešení projevů SPJ, ale využít při navrhování strategie preventivní práce i statistická a jiná zobecňující data o problematice SPJ. K tomuto účelu by se měl zajímat i o zkušenosti a informace od jiných poskytovatelů sociálních služeb v oboru prevence kriminality, protidrogové politiky či o informace, které mohou s užitkem poskytnout různá nízkoprahová zařízení, centra volného času mládeže a zařízení, která pracují s mládeží (školy). Tyto informační možnosti má v podstatě každý region, měl by to být tedy obecný princip v oblasti organizace preventivní práce.

Naplnění těchto možností ovšem vyžaduje, aby o otázky prevence projevovaly dlouhodobý a proaktivní přístup samosprávy, aby směřovaly k dosažení smysluplného výsledku v této oblasti péče o občany. Zejména jde o to, aby se samosprávná obecní politika nesoustředila výhradně na rozvoj regionu v investiční rovině a nepodporovala pouze to, co může snadno přinést volební zisk. Někdy se dokonce naráží na zásadní nepochopení významu preventivní práce, což se například projevuje tím, že se vypovídají neziskové organizace sociálního zaměření z obecních budov (bývalých mateřských školek, jeslí, kulturních středisek) a takto získané budovy buď krátkozrace prodávají, nebo přebudovávají dle zdánlivě aktuálnějších potřeb (např. rozšíření kapacity MŠ). Komerční nájmy jsou pro poskytovatele sociálních služeb finančně náročné a ubírají tak prostředky pro poskytovanou službu.

Dle zkušeností z terénu je sociální oblast většinou srozumitelná pro zástupce samosprávy tehdy, když se jedná o problematiku služeb pro seniory či předškolní děti. Problematika školní mládeže a mladistvých, zvláště jedná-li se o dlouhodobě založenou prevenci SPJ, bývá na okraji zájmu zastupitelstva. Zde je často na odpovědnosti OSPOD, aby problematiku při rozhodování samosprávy zviditelnil a byl schopen doložit důležitost průběžného a koncepčního hledání smysluplného řešení projevů SPJ na místní úrovni. V tomto je poslání OSPOD v podstatě nezastupitelné.

Plánování a poskytování sociálních služeb není otázkou volebního období, natož účetního roku. Střídání koalic během volebního období i po ukončení volebního období je vždy rizikem pro celou koncepci preventivní a resocializační práce, zejména pro nestátní organizace, zda o jejich služby bude zájem a tudíž, zda budou mít prostředky pro své fungování. Ve velkých městech je možno toto ohrožení rozptýlit poskytováním služeb mimo region, kde organizace sídlí. V ostatních regionech je však život nestátních organizací nejistý a OSPOD nemá využití těchto služeb pro své klienty často k dispozici vůbec. Kvalitní SPOD, poskytovaná státem prostřednictvím OSPOD, je bez možnosti využití spolupráce s nestátními organizacemi velmi problematická, neboť jí chybí kapacity na systematickou činnost v této oblasti. Nejde však jen o bezprostřední poskytovatele sociálních a poradenských služeb, ale i o další odborníky, kteří jsou součástí mozaiky preventivní práce (místní lékaře, policii a školy apod.). Tyto subjekty v daném regionu pracují, znají problémy svých klientů a mohou přispět nejen k přehledu o stavu problematiky projevů SPJ. Samospráva by měla těchto informací využít a prostřednictvím svých úředníků (odbor zdravotnictví, školství, komunitního plánování apod.) zpracovat jejich poznatky a využít jejich nabízených aktivit.

Jiná situace je ve spolupráci s krajskými úřady (KÚ). Z pohledu OSPOD jde o metodický, kontrolní a odvolací orgán. Často však metodická úloha stagnuje a KÚ navenek vystupuje pouze jako kontrolní a odvolací orgán. Pro nestátní organizace je však KÚ většinou tím, kdo jim schvaluje registraci, kontroluje jejich hospodaření a poskytuje podstatnou část jejich příjmu z grantů a dotací. Je na úvaze KÚ, zda potřebnost nabízené služby podpoří či ne. Je také na úvaze KÚ, zda potřebnost v daném regionu konzultuje s místními samosprávnými orgány či přímo s OSPOD. Opět jde o vůli, nikoliv povinnost a z ní plynoucí odpovědnost.

II.3.4. Spolupráce OSPOD se státními organizacemi

Spolupráce s ostatními státními organizacemi, jejichž náplní je práce s dětmi a mládeží, je důležitou (a nejednou opomíjenou) součástí práce OSPOD. Spolupráce se školou, pediatrií a jinými odborníky z oboru zdravotnictví (psychiatrii, neurologii, logopedii apod.) a samozřejmě policií (státní a obecní/městskou) by měla být neodmyslitelným článkem v souboru kroků, které OSPOD ve výkonu SPOD činí. Bez sdílených informací a společných postupů je plán ochrany dítěte bezzubý, a to oboustranně.

Velmi vstřícným počínem k systémovosti spolupráce všech pro preventivní práci použitelných složek místního společenství byl plán na zavedení Systému včasné intervence. SVI by měl být založen na akcentaci sdílení informací a na společné snaze čelit SPJ soustředěnými a promyšlenými aktivitami. Pokus o vytvoření systému spolupráce měl zajistit, aby se regionální agens sociální práce sjednotila k určitému cíli a aby – pokud možno – nadstandardně pracovala nad pouhé prosté zákonné povinnosti (nebo je alespoň naplňovala).

II.3.5. Školství

Spolupráce s mateřskými, základními i středními školami je dána vzájemnou aktivitou OSPOD a ochotou vedení školy o spolupráci. Tam, kde spolupráce existuje, je pozitivní efekt takovéto kooperace velmi výrazný. Mnohdy školy mají ostych a obavu ze spolupráce s OSPOD, rozvažují, zda své žáky vlastně neudávají a jejich aktivitou nedojde k zásahu do rodiny, který by dítěti mohl ublížit. Někdy dokonce školy tají i velmi závažné skutky (týrání dítěte nevyjímaje) z obavy jednak o svou pověst, jednak z obavy z neadekvátního řešení problémů svého žáka. Naopak otevřená a vstřícná spolupráce by měla působit preventivně a mohla by zachytit signály projevů SPJ a dalších problémů včas a ve spolupráci se školou hledat patřičné a šetrné řešení. K tomuto účelu se výborně hodí i případové konference, které OSPOD při hledání řešení stále častěji využívají. Školští pracovníci jsou často zváni k tomuto typu jednání a není také výjimkou, kdy s dítětem na případovou konferenci přijde i jeho učitel, jako osoba zajišťující pocit bezpečí dítěte, které je ve středu zájmu. Kontakty škol s OSPOD jsou nejčastěji dány řešením aktuálních problémů žáků.

U mateřských škol jde často o problematiku dětí, jejichž rodiče prožívají partnerskou krizi a tu přenášejí na své děti. Spíše méně, než by bylo třeba, školky upozorňují na zanedbávání dítěte. Zřejmě zde hraje svou roli obava ze „sociálky“. Je třeba konstatovat, že v této situaci doplácí děti zejména na zkreslený mediální obraz OSPOD. Problematické domácí výchovné či materiální prostředí dítěte je ve školce velmi dobře rozpoznatelné.

Pedagogičtí pracovníci školek by měli včas rozpoznat, zda výchovné prostředí svěřených dětí není pro ně výrazně ohrožující, a zda nevyžaduje vyvolání nějakého korektivního zásahu ze strany OSPOD. Děti komunikací (verbální i neverbální) o sobě hodně vypoví a je na pedagogy, aby si případného ohrožení všiml. V předškolním věku jde o mnohdy první výrazný signál, který lze zachytit. Vždyť do nástupu do MŠ bývají děti v rodinách v sociální izolaci a jediným vnějším činitelem bývá nejednou pouze pediatr. Krátké, tříleté, období docházky dítěte do MŠ je důležitým obdobím pro možnou významnou změnu v životě dítěte. Následující školní období dítěte již nepřináší tolik možností na změnu jako předškolní životní etapa dítěte. Bohužel školky za pomoci OSPOD řeší spíše předávání dětí mezi rodiči nebo neplacení poplatků za pobyt ve školce. Na dotaz však mnohdy poskytují velmi důležité a objektivní informace.

V základních školách je škála problémů, se kterými se škola na OSPOD obrací, širší. Objevuje se častěji problematika poruch chování, záškoláctví, zanedbávání dítěte (rodiče neplní výchovné a vzdělávací pokyny školy, nezajišťují obědy...). Zde se začínají projevovat problémy vycházející nejen z osobnosti daného dítěte, ale také jako následek neutěšené rodinné situace.

V současnosti je velkým tématem problematika výuky dětí se specifickými poruchami učení. Rodiče i někteří učitelé o této problematice nemají odpovídající informace, ač se to zejména u pedagogů jeví jako nepochopitelné. Není výjimkou, že dítě s problémovým chováním, zaviněným nějakou psychickou poruchou, je neadekvátně pedagogem trestáno, místo aby bylo rodičům doporučeno specializované vyšetření a následně aplikován vhodný výchovný postup. Dítě s diagnostikovanou poruchou ADHD⁶ či poruchou autistického spektra je ve třídě outsiderem. Z tohoto postavení a permanentního tlaku okolí se dítě nejen nelepší, ale naopak se ve svých projevech zhoršuje. I rodiče nejsou mnohdy natolik informováni, aby sami došli k poznání příčin poruchového chování svého dítěte a mezeru v neadekvátním zacházení s ním zacelili.

Specifická je spolupráce OSPOD se středními školami. Se školami s maturitním studiem je spolupráce méně častá, s učebními obory je častější. Vzhledem k tomu, že studenti již absolvovali povinnou školní docházku, střední školy nemají povinnost (případně si tuto roli nepřipouštějí) zabývat se poklesky svých žáků více, než uznají za vhodné. Pro kurátory je však úspěšné zakončení studia klienta a tudíž jeho lepší uplatnění na trhu práce prvořadým preventivním prostředkem předcházení rozvoji SPJ. Je třeba zdůraznit, že intenzivní sociální práce kurátorů se školou včas identifikovanými klienty ve věkovém rozmezí 15–18 let je poslední možnou intervencí před nabytím plnoletosti mladistvého, poslední sociálně-pedagogickou možností ovlivnění jejich započaté životní cesty.

6 ADHD (Attention deficit hyperactivity disorder) – porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou je onemocněním zejména dětí, které se projevuje potížemi se soustředěním, výskytem nepřiměřeně zvýšené aktivity a impulzivitou dítěte (dříve používan termín LMD – lehká mozková dysfunkce)

II.3.6. Zdravotnictví

Spolupráce se zdravotníky je víceméně individuální záležitostí každého zařízení, ambulance či lékaře. Při zjišťování zdravotního stavu ohroženého dítěte se někdy lékaři zaštiťují lékařským tajemstvím. Jsou však naopak i takoví pediatři a další lékaři, kteří zájem a blaho dítěte považují za primární zásadu své práce, a proto zejména v závažnějších případech s OSPOD spolupracují vstřícně. Někteří jsou dokonce ochotni účastnit se i zmíněných případových konferencí a aktivně se podílet na podpoře rodičů v zajištění či udržení standardní péče o dítě, či poskytují informace či doporučení, které napomohou k řešení situace dítěte. Určité větší problémy bývají se spoluprací s lékaři dětských psychiatrických ambulancí či psychiatrických lůžkových zařízení. Z těchto zdrojů se často OSPOD nedostává dostatečných informací, které by v mnohých případech mohly napomoci při volbě vhodných řešení situace dítěte v rodině.

Dobré zkušenosti zaznamenává OSPOD u některých dětských center (bývalých kojeneckých ústavů). Tato zdravotnická zařízení mohou své služby rozšířit i na spolupráci s neziskovými organizacemi zabývajícími se léčbou závislostí. Podmínkou pro pobyt matky s dítětem v tomto zařízení je terapie matky. Zároveň se matka učí péči o dítě a odpovědnosti za sebe i dítě. Spojení léčby a prevence SPJ je zde velmi silné. Některé matky by bez této sociálně zdravotnické služby byly jen obtížně schopny řešit své problémy a o své dítě se adekvátně postarat. OSPOD se podílí zprostředkováním dalších služeb a poradenství na rozvoji těchto nedostatečných rodičovských kompetencí.

Lze obecně uzavřít, že na jedné straně zákon o zdravotních službách ukládá zdravotníkům více povinností na ochranu dětí před týráním a zneužíváním a – na druhé straně – zdravotníci v praxi již projevují větší znalosti svých povinností směřujících k ochraně dítěte, než tomu bylo dříve.

II.3.7. Policie ČR a městská policie

S policií OSPOD spolupracuje na profesionální úrovni, která je omezena v podstatě pouze limity samotných pracovníků. Pravidla vzájemné spolupráce jsou ve většině případů jasná a v případě mimořádné potřeby se aktuálně upřesňují. Způsob preventivní práce proti rozvoji SPJ je u policie v zásadě dán obsahem jejich práce. V současné době se klade důraz na rozvoj preventivní činnosti policie, represe se má uplatňovat až ve chvíli, kdy byly vyčerpány preventivní prostředky. Prevencí může být např. samotný průběh vyšetřování skutku a role OSPOD v tomto procesu není nevýznamná, ať již je dítě pachatelem asociální či antisociální činnosti či obětí trestné činnosti. OSPOD se snaží do policejní práce vnést při objasňování neadekvátního chování dítěte prvek pochopení příčin a nacházet správné postupy, které by mohly přispět k resocializaci konkrétního jedince a obecně k zamezení obdobných problémů u jiných mladých lidí v obdobných podmínkách. Policie naopak z poznatků OSPOD může čerpat při vytváření bezpečnostně preventivních projektů v regionu. OSPOD se má snažit nazývat věci pravými jmény a směřovat zacházení s dětmi k pozitivnímu nápravnému cíli. Klienti by měli pochopit, že pozice kurátora je pozicí osoby, která sleduje dobro klienta.

Tam, kde se OSPOD podílí na komunitním plánování, na účinné spolupráci s nestátními organizacemi, tam bývá i nadstandardní spolupráce s PČR a městskou (obecní)

policií. Policie se podílí na programech samosprávy pro děti a mládež a bývá tak přirozenou a důležitou součástí prevence SPJ v regionu.

II.3.8. Spolupráce OSPOD s neziskovými organizacemi

Jak již bylo zmíněno, účelná, smysluplná SPOD není v zásadě myslitelná bez spolupráce se zainteresovanými subjekty, především v rámci regionu. Pro sociální práci tohoto druhu by bylo jistě vhodné, kdyby existovaly v dostatečné míře státní poskytovatelé těchto služeb, ty však nejsou většinou k dispozici. Základem preventivní práce jsou sice výše uvedené subjekty – škola, zdravotníci, policie, nicméně je-li v regionu k dispozici nějaká profesně zdatná a na prevenci či resocializaci zaměřená nezisková organizace, pak jde o významný prvek v dosažení vyšší kvality SPOD.

Na druhé straně, síť a kvalita sociálních služeb je do značné míry závislá na ochotě neziskových organizací jednak prokázat svoji odbornou a provozní zdatnost, jednak tyto služby v místě a čase poskytovat. Konečně záleží též na tom, do jaké míry stát prostřednictvím KÚ tyto služby podporuje či podporovat chce.

Obecně tedy platí, že má-li OSPOD v určitém regionu šanci, pak může s užitekem využívat pro své klienty služby poskytované v rámci regionu. Dostupnost a složení těchto služeb však není v zásadě možno dle žádného měřítka vyhodnotit, jelikož jde o nahodilý a často proměnlivý proces bez zásadnějšího plánovitého či cíleného programu. Zájem spolupracovat je závislý na ochotě a možnostech konkrétních odpovědných osob tuto spolupráci navázat a rozvíjet.

Významnou službou neziskových organizací je občanské poradenství, zejména to, které se zaměřuje na problematiku zneužívání návykových látek a v současné době na dluhové poradenství (nezvládnuté dluhy stojí nejednou v pozadí vzniku a akcelerace SPJ i v rodinách, kde žijí nezletilí). Preventivní aktivity v těchto naznačených oblastech jsou nanejvýš důležité a mohou zabránit mnohým dalekosáhlým tragédiím.

Na úseku práce s dětmi a mládeží mohou neziskové organizace formou různých nízkoprahových zařízení a klubů sehrát významnou roli v praktické preventivní práci. Regionální spolupráce existujících subjektů poskytujících různé sociální a aktivizační služby by měla být, z pohledu výkonu SPOD, vrcholným cílem.

II.4. Zhodnocení systému prevence SPJ dle nároků ZSPOD a požadavků praxe

Jak bylo již popsáno v předešlém textu, systémový přístup k prevenci SPJ u dětí a mladistvých je v zásadě dán zákonnou úpravou. Současná legislativa v oblasti SPOD však o prevenci SPJ jako takové přímo nehovoří, spíše se jí pouze místy dotýká, a také se jí speciálně nezabývá.

Z obsahu práce OSPOD jednoznačně vyplývá, že charakter SPOD má do značné míry preventivní obsah. Jde však o prevenci sekundární a terciální a tudíž její preventivní účinek má svá specifika. Jde o prevenci vytvořenou či zaktivizovanou již nějakým nastalým projevem SPJ. V preventivní činnosti OSPOD jde tedy hlavně o to, aby se následky již proběhlých SPJ nezhoršovaly a aby se v projevech SPJ dále nepokračovalo či se jim do budoucnosti účinně čelilo.

II.4.1. Primární prevence v praxi OSPOD

Primární prevence je v podstatě v praxi OSPOD dosud výjimkou a je dána případnou záslužnou aktivitou příslušných vedoucích úředníků OSPOD. Přesto ani případná aktivita OSPOD není dostatečnou zárukou možnosti realizace programu primární prevence SPJ u dětí a mladistvých. Primární prevence je bez cílené a schvalované podpory samosprávného orgánu v zásadě dlouhodobě nerealizovatelná, podobně jako bez spolupráce OSPOD s dalšími subjekty preventivní práce v regionu. Lze v zásadě říci, že OSPOD je v oblasti primární prevence závislé na kooperaci s jinými organizacemi, že smysluplná primární prevence SPJ u dětí a mládeže je komplex vzájemné spolupráce a podpory různých státních i nestátních subjektů.

Samosprávné orgány, jejichž organizační součástí (v přenesené působnosti) jsou OSPOD, realizují vlastní program komunitního plánování, prevence kriminality a protidrogové prevence. Samosprávy k tomuto účelu zřizují funkce protidrogových koordinátorů, koordinátorů prevence kriminality a komunitního plánování. S výjimkou povinnosti ze zákona zřídit funkci protidrogového koordinátora, jsou další funkce dobrovolným počinem samosprávy.

II.4.2. Sekundární a terciální prevence v praxi OSPOD

Sekundární a terciální prevence SPJ, v nejširším slova smyslu, je hlavním obsahem práce OSPOD. V práci OSPOD by nemělo jít o pouhé aktuální vyřešení daného problému, jak tomu mnohdy je, ale o řešení, které má i preventivní rozměr pro budoucí život rodiny či jejich jednotlivých členů. Preventivní obsah výkonu SPOD je ovšem často umenšován tlakem na konkrétní řešení aktuálního případu, což nelze – z hlediska promyšlené preventivní práce – považovat za optimální.

Za optimální je však možno považovat, je-li v řešeném případě použit nejen postup krizové intervence, ale s vědomím nutného preventivního přesahu výkonu SPOD také komplexní i individuální přístup. K tomuto již aktualizovaný zákon o SPOD přímo určuje, jaké metody má sociální pracovník k využití. Jde především o využití spolupráce se státními a nestátními organizacemi (jak je výše uvedeno) a dále využití případových či rodinných konferencí nebo jiných setkání odborníků, ať s účastí klienta či bez jeho aktivního zapojení do řešení problému. Vypracování individuálního plánu na ochranu dítěte (IPOD) je pak formalizovaným důležitým zakončením přípravného procesu hledání optimálního postupu ve věci péče o dítě.

Vzhledem k tomu, že není stanoveno žádným závazným předpisem, jaké služby či akce musí být na ochranu a v zájmu dětí a mládeže v určitém regionu činěny, není ani jejich využití standardem, se kterým by při své práci mohl OSPOD počítat. Na dané záležitosti nic nemění ani pokus o nastolení povinnosti OSPOD zavést standardy kvality své práce. Současný stav na poli „Standardů kvality práce OSPOD“ je více než formální, jelikož v praxi je vyžadován dosavadní postup práce jako ten standardní a pouze v jednotlivostech jsou zaváděny nové prvky. Časový odstup pro zhodnocení faktického dopadu tohoto nového přístupu ke zkvalitnění a standardizování práce OSPOD zatím není dostatečný.

Nesystémovost v poskytování (či lépe řečeno neposkytování) celé řady důležitých odborných placených i neplacených sociálních služeb v regionech pak ovlivňuje, mimo jiné, i kvalitu výkonu SPOD. Nedostupnost těchto služeb má za následek, že bývá OSPOD zatěžován nad rámec svého hlavního poslání poskytováním i těch služeb, na které nemá jednak dostatek času, jednak i požadovanou kvalifikaci (právní poradenství, dluhové poradenství, psychologické poradenství apod.). Není-li tato služba dostupná v regionu, je vstřícný přístup ve vzdělávání se sociálních pracovníků OSPOD v tomto směru pro klienty důležitý, to však nic nemění na skutečnosti, že tento díl poradenství OSPOD v zásadě nepřísluší. Tedy lépe řečeno, bylo by vhodné, aby tyto specializované problematiky řešil primárně specialista.

II.5. Potřeby OSPOD na zlepšení systému prevence SPJ

II.5.1. Prevence SPJ jako úkol státní sociální politiky

OSPOD je orgánem státní správy, je nedílnou součástí státní sociální politiky, a proto je nemyslitelné, že by OSPOD mohl uvažovat o prevenci SPJ u dětí a mládeže bez existence takové sociální politiky, která by se systémem prevence SPJ nebyla kompatibilní.

Vytvoření podmínek pro systém primární prevence SPJ má ve svých rukou zejména stát, který svou sociální politikou přímo či nepřímo stimuluje podporu různých organizací či aktivit, které plní preventivní úkoly. Státní sociální politika ve všech svých podobách tak může – na rozdíl od omezených možností OSPOD obcí s rozšířenou působností – výrazně ovlivnit společenské klima v zemi. Mimo jiné to může podpořit tím, že výrazněji a funkčně propracovaněji propojí jednotlivé oblasti realizující státní sociální politiku a doplní jejich chybějící články (např. dotvoří systém sociálního bydlení, zlepší zásady vyplácení dávek státní sociální podpory, vytvoří jasnější a pro terén přijatelnější pravidla financování neziskových organizací apod.).

II.5.2. Prevence SPJ na úrovni krajských samosprávných orgánů

Krajské úřady převzaly úlohu garanta a donátora organizací poskytující sociální služby. Z objemu peněz, které jsou určeny pro poskytovatele sociálních služeb, přiděluje dotace, které jsou životadárným příspěvkem pro tyto subjekty. Krajský úřad rozděluje tyto prostředky dle svého uvážení, dle toho jaké služby jsou pro daný region prioritní. Tento systém má ale z pohledu prevence SPJ velký nedostatek. **Prevence SPJ je komplexní, dlouhodobá činnost, která by neměla být závislá na přerozdělování finančních prostředků z pohledu aktuálních potřeb regionální sociální problematiky.**

Krajský úřad registruje organizace poskytující sociální služby, ale již není vázán žádným systémovým programem či nařízením státu, aby respektoval určité priority při zajišťování potřebného pokrytí určitých služeb v regionu. Zda krajský úřad má analyzovány potřeby regionu, či koná dle aktuálních potřeb, je na samotném úřadu a v jeho odpovědnosti.

Právě tento přístup je pro OSPOD komplikací ve spolupráci s odborným neziskovým sektorem. Potřebné služby v regionu jsou nedostupné mnohdy z toho důvodu, že nemají vytvořeny podmínky pro své fungování od krajského úřadu. Přestože dotace krajského úřadu nejsou jediným zdrojem finančních prostředků těchto organizací, jsou hlavním zdrojem jistoty a zájmu o danou službu a tedy zajištění kontinuity jejího působení a zkvalitňování.

II.5.3. Prevence SPJ na úrovni obecních samosprávných orgánů

Je-li možno zaznamenat reálný program prevence SPJ u dětí a mládeže, je to u obecních úřadů s rozšířenou působností. Vytvoření tohoto programu není samozřejmostí, ale lze jej s velkou mírou pravděpodobnosti v současnosti očekávat. Odhlédneme-li od různé kvality programů prevence, je potěšitelné, že úřady obcí s rozšířenou působností již potřebu nějakého programu přijaly. Způsoby tvorby takových programů však nejsou zdaleka standardními postupy. Zdaleka ne vždy vznikají na základě analýzy projevů SPJ v regionu, na základě zvážení dosavadní úrovně poskytování a využívání příslušných kapacit preventivní práce v regionu, či náležitého využití celostátních či krajských podkladů pro inspiraci v preventivní práci. Ne vždy při tvorbě programů preventivních aktivit dojde alespoň ke konzultaci s pracovníky OSPOD, nejednou jsou programy prevence jednostrannou aktivitou samosprávy.

Hlavními překážkami dobře zaměřených návazných preventivních programů v regionech je nedostatečný časový prostor, který má subjekt – úřad k dispozici. Volební období trvá 4 roky, než zastupitelstvo začne na konkrétním programu prevence pracovat a následně jej schválí, uplyne určitý čas vyměřeného volebního období. Také není jisté, že se bude v dalším období v preventivním programu stejného zaměření pokračovat. Stejně jako v jiných oblastech politiky jsou obecní politické poměry pro dlouhodobá a systémová řešení, prevenci SPJ nevyjímaje, nepříznivé.

Kromě povinnosti zřízení funkce protidrogového koordinátora na krajských úřadech, která je dána zákonem č. 379/2005 Sb. (Zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění, 1999) a doporučení vytvořit alespoň částečný úvazek pro koordinátora prevence kriminality pro obecní úřady s rozšířenou působností, které lze dovodit z přílohy usnesení vlády ČR (Usnesení vlády ČR ke Strategii prevence kriminality V ČR na léta 2012 až 2015, 2011), není obec vázána žádnou zákonnou povinností ani v existenci ani v kvalitě zajištění prevence SPJ ve svém správním obvodu. **OSPOD jsou tak závislé na ochotě a schopnosti místní samosprávy vytvářet adekvátní programy prevence SPJ a především pak na reálné politické vůli tyto programy prakticky naplňovat.** OSPOD může jistě aktivně působit ve prospěch dlouhodobého a reálného programu prevence SPJ, ale na jeho přijetí a realizaci má omezený vliv. Je součástí případného programu, který funguje nebo ne. Jestliže ano, jde o významnou pomoc při výkonu SPOD. OSPOD však může rozvíjet spolupráci se školami, policií, zdravotníky i neziskovými organizacemi i bez obcí přijatého programu. V regionu mohou spolupracovat dle vlastních potřeb a dle vlastních pravidel. Jediné omezení je ve struktuře poskytovatelů služeb a ochotě kompetentních osob ke spolupráci.

V regionech, kde ke spolupráci uvedených subjektů dochází, se pozitivní výsledky dostávají zpravidla velmi rychle. Jestliže má OSPOD v této spolupráci zájem, má i jeho výkon SPOD a tudíž i prevence SPJ v jeho podání významně lepší kvalitu. Nejde o to, že by projevy sociálně patologického chování ustaly nebo se významně zmenšily, ale opatření k zamezení jejich opakování, či závažnějším důsledkům, jsou smysluplnější.

System výkonu SPOD činí z OSPOD klíčového pracovníka v rozmanitém světě sociální práce s rodinou či dětmi. OSPOD je místně příslušným regionálním zástupcem státu při ochraně dětí a rodiny. Je tedy logické, že právě OSPOD je v roli určitého koordinátora

individuálního případového řešení krizové či dlouhodobě nepříznivé rodinné situace dítěte. Řešení a prevence před opakováním takového nepříznivého stavu je však na jednoho až moc. Nemá-li se sociální pracovník či kurátor OSPOD s kým podělit o hledání cesty k řešení a následně tvorbě opatření k zamezení pokračování krize či následků krize, nastává krize pracovníka OSPOD a to není v zájmu ani klienta, ani samotného pracovníka a také ani zaměstnavatele. Prevencí před vyhořením sociálního pracovníka proto není jen samotná psychohygienu pracovníka, supervize apod., ale také starost příslušných a nadřízených orgánů o pracovní podmínky sociálních pracovníků v oblasti návaznosti sociálních služeb na výkon SPOD.

III.

Metodika a výsledky výzkumu provedeného na odděleních sociální péče a ochrany dětí (OSPOD)

Naše výzkumná pozornost se v současnosti z výše uvedených důvodů zaměřila na novelizovaný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále ZSPOD), zejména na jeho faktické využití při práci pracovníků a pracovníc OSPOD na poli preventivních aktivit a resocializační činnosti. Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí rozšířila a též pozměnila některé postupy v minulém období aplikované pouze v rámci systému SVI v některých lokalitách⁷ do práce všech OSPOD v obcích s rozšířenou působností. V praxi však tato změna vyvolala v terénu určité nejasnosti, které se týkaly zejména adekvátnosti postupu podle bývalé metodiky a informačního systému SVI (materiály metodiky vyšly z dílny odboru prevence MVČR), k dalšímu rozvoji SVI však nepřispělo ani to, že v novelizovaném zákoně o sociálně-právní ochraně dětí (novela vyšla z dílny MPSV) nebyl SVI vůbec zmíněn, ačkoliv základní principy dříve podzákonné normy byly z větší části převzaty do novelizované normy zákonné.

Výzkum proběhl ve druhé polovině roku 2014 a byl realizován ve spolupráci s agenturou ppm factum (dříve Factum invenio). Jednalo se o vyčerpávající šetření, respondenty byli vedoucí OSPOD v obcích s rozšířenou působností, výzkum se prováděl ve všech krajích. Byly uskutečněny osobní rozhovory s celkem 206 respondenty. Podkladem pro rozhovory (viz příloha č. 1) byly dotazy, jejichž znění vypracovali řešitelé výzkumu a po formální stránce dopracovala kooperující výzkumná agentura. Interviewy vedlo 57 tazatelů proškolených výzkumnou agenturou ppm factum. Rozhovor trval v průměru 50 minut.

Rozhovory proběhly ve 206 obcích s rozšířenou působností z celkového počtu 226 obcí, které byly v naší databázi, tzn. v 91 % obcí, tedy všude tam, kde vedoucí pracovníci OSPOD projeví vstřícný postoj k dotazování. Pokrytí území ČR z hlediska interviewovaných obcí ukazuje tabulka č. 1.

Je známo, že OSPOD jsou značně feminizovaná pracoviště, na pozicích sociálních pracovníků dlouhodobě pracují především ženy. Tento fakt potvrdily i údaje o pohlaví respondentů, které ukazují, že ve vedeních OSPOD je převážná většina žen – 85 % a že navíc ve funkci kurátora pro mládež pracují čtyři pětiny žen (přesně 80 %). Toto zjištění samo o sobě by zřejmě mělo vyvolat úvahy na téma, co je příčinou tohoto stavu a zda tento nevyrovnaný strukturální stav poměru mužů a žen v této službě je přínosem pro rozvoj odborné činnosti OSPOD.

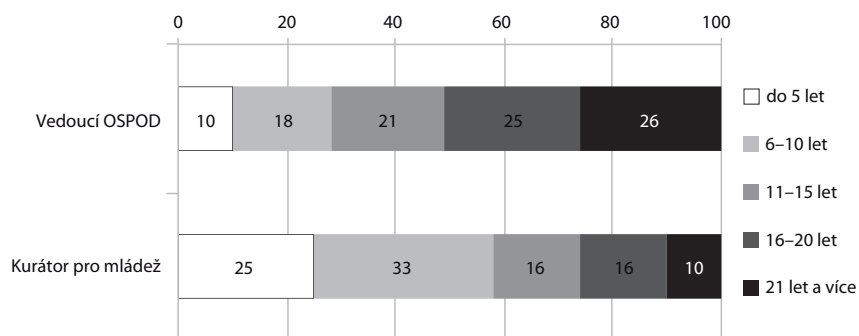
Mezi vedoucími OSPOD je přibližně čtvrtina osob s praxí 21 a více let a celkem polovina vedoucích má praxi více než 15 let. Jinak je tomu např. u kurátorů pro mládež, kde v oboru má praxi 21 a více let každý desátý pracovník (pracovnice), zatímco celá čtvrtina kurátorů má praxi do 5 let (viz graf č. 1). Zdá se, že tyto údaje ukazují, že povolání sociálního pracovníka je na jedné straně velmi náročné na čas, odbornost, dovednosti a v neposlední řadě z hlediska dobrého výkonu povolání i ochoty k často enormnímu pracovnímu nasazení, na druhé straně však není natolik finančně a statusově lukrativní, aby zajišťovalo větší stabilitu pracovníků v této profesi.

7 Postupy SVI byly do novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí aplikovány v 36 obcích s rozšířenou působností

Tab. 1: Složení výběrového souboru podle krajů

Kraj	Obce v databázi	Obce v souboru
Praha	22	22
Středočeský	26	24
Jihočeský	17	16
Plzeňský	14	13
Karlovarský	7	7
Ústecký	16	10
Liberecký	10	9
Královéhradecký	15	12
Pardubický	15	15
Vysočina	15	15
Jihomoravský	21	15
Olomoucký	13	13
Zlínský	13	13
Moravskoslezský	22	22
Celkem	226	206

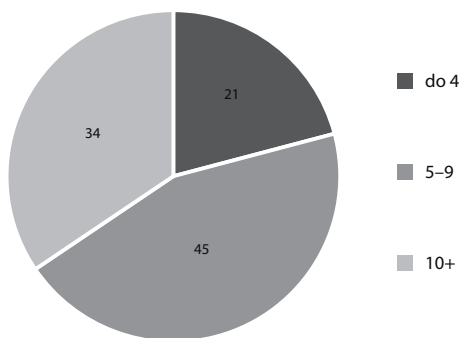
Graf 1: Délka praxe respondentů v sociální oblasti (v %)

Z hlediska preventivní a resocializační úlohy těchto služeb je to velká škoda, neboť adekvátní výkon těchto pracovních pozic – zvláště mezi dětmi a mladistvými, ale také vůči jejich sociálnímu zázemí – je do značné míry závislý na pracovních zkušenostech, které nelze získat jinak než dlouhodobějším zastáváním této pracovní pozice. Častá obměna pracovníků je tak vlastně určitým plýtváním sil a nebezpečím ne zcela zvládnutých pracovních úkolů.

Dalším demografickým údajem je zjištění, že zhruba pětina OSPOD patří k menším pracovištím a má nejvýše čtyři pracovníky, největší část, téměř polovina, zaměstnává 5–9 pracovníků a přibližně třetina OSPOD patří k těm největším s 10 a více zaměstnanci (viz graf 2).

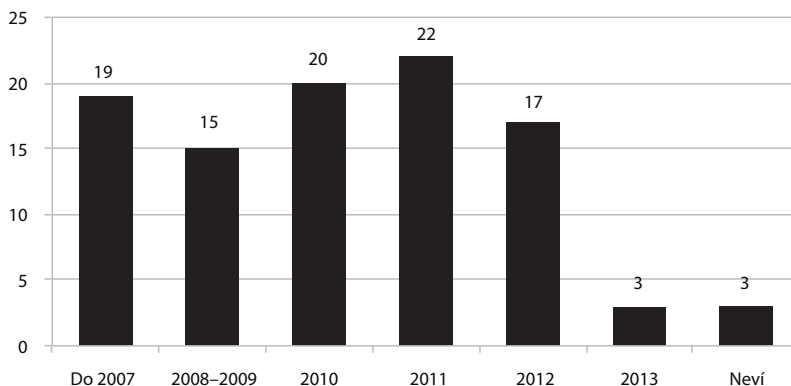
Graf 2: Velikost OSPOD dle počtu pracovníků (v %)

III.1. Zapojení do SVI

V období let 2000–2013 se do Systému včasné intervence postupně zapojila celá řada míst v ČR. Považovali jsme proto za užitečné s jistým časovým odstupem učinit pokus o určitý zobecňující pohled na tento přístup k preventivní činnosti (viz graf 3).

Graf 3: Rok zapojení OSPOD do SVI

Z celkového množství 206 dotázaných vedoucích pracovníků OSPOD se k nějaké formě účasti na SVI přihlásilo 88 respondentů z 88 lokalit. Z tohoto množství se 64 respondentů vyjádřilo v tom smyslu, že jejich obec přijala nabídku MV ČR k zapojení se do práce v systému a různě intenzivně tento systém ve svých lokalitách rozvíjela a 24 dotázaných konstatovalo, že nabídka byla sice formálně přijata či zaznamenána, ale tyto lokality tímto způsobem fakticky nezačaly pracovat.

Zbývající respondenti výzkumného souboru vyjádřili nejčastěji názor, že jejich obci byla účast v činnosti dle metodiky SVI nabídnuta, avšak nebyla z různých důvodů akceptována (51 respondentů). Souhrnně tedy – viz tab. 2 – pracovalo s metodikou SVI 31 % dotázaných obcí, naopak si nabídku činnosti na základě této metodiky neuvědomovala či neměla v tomto ohledu informace přibližně třetina respondentů (32,5 %). Zdá se, že výsledky ukazují, jak obtížně se v jednotlivých obcích prosazují některé nové myšlenky v práci v oblasti prevence kriminality či sociálně-patologických jevů.

Tab. 2: Výpovědi respondentů o zařazení lokality do činnosti dle metodiky SVI

	abs.č.	%
Obec přijala nabídku na zapojení do SVI a v systému pracovala	64	31,1
Obec přijala nabídku na zapojení do SVI, ale se systémem v zásadě nepracovala	24	11,7
Obci byla účast v SVI nabídnuta, ale nebyla akceptována	51	24,8
Obec nebyla o možnosti zapojení do SVI informována	38	18,4
Nemám informaci, nevím	29	14,1
Celkem	206	100,0

Jednotlivé obce přistupovaly k SVI v různých časových periodách. Jako počáteční startovací etapu lze vnímat období do roku 2006 včetně, kdy se k systému hlásilo pouze 6 lokalit, což je z celkového množství 64 aktivně zapojených do SVI necelá desetina (9,4 %). Nejplodnějším obdobím lokálního rozvoje systému je pak možno vnímat období po roce 2009, kdy se – do roku 2012 – přidalo k uskutečňování SVI dalších 46 lokalit. Toto období je však třeba zároveň označit za dobu, kdy paradoxně přestalo být SVI ze strany ministerstev jednotně podporováno, přičemž se zásadně koncepčně lišily signály vysílané z MV ČR a MPSV.

Systém včasné intervence se dočkal odezvy pouze u menší části spektra obcí s rozšířenou působností, větší podpory se mu postupně dostalo zejména tam, kde byla při jeho zavádění výrazně aktivní Policie ČR a kde již v minulosti si příslušné magistráty a obecní úřady uvědomovaly význam preventivních akcí pro zvyšování bezpečí občanů. V našem výzkumu jsme se ptali, z jakého důvodu některé OSPOD (resp. obecní úřady) do systému nevstoupily, neprojevíly o něj zájem, nebo jej přímo odmítly. Takových míst bez kladné odezvy bylo 139, z nichž zhruba ve 30 % případů nebyl znám důvod nezapojení se do SVI – pouze se vědělo o tom, že SVI zde nebyl aplikován. Nabídka spolupráce byla zřejmě nejednou diskutována i s pracovníky, kteří dnes již nepracují ve službách obecních úřadů s rozšířenou působností, nebylo proto možno získat všechny odpovědi na důvody odmítnutí spolupráce.

Ti, kteří se na důvody odmítnutí pamatovali, sdělili, že hlavní důvod zdrženlivého až odmítavého postoje vůči práci v SVI byla obava, že zavedení této nové metodiky bude vyžadovat výrazné finanční dotace z obecních pokladen. Někteří pracovníci z tzv. „trojkových“⁴⁸ obcí se obávali zvýšené finanční náročnosti zavedení SVI, a to jednak v oblasti materiálního vybavení pro přenos dat, tak i nároků na přijímání a školení pracovníků a s tím související navyšování mzdových nároků. Tento důvod se ukázal jako zásadní u 11 % dotázaných OSPOD.

Někteří respondenti však spatřovali hlavní důvod nezapojení se do SVI zejména v tom, že k nim – dle jejich názoru – nedorazila dostatečně podrobná a objasňující informace o záměrech této preventivní strategie, kterou prosazovalo prvořadě MV ČR prostřednictvím PČR či příslušných manažerů prevence kriminality na místní úrovni. Informace o SVI, který byl vytvářen postupně a v průběhu času různě zdokonalován a rozšiřován,

8 obce s rozšířenou působností

byl nejednou prezentován jako určitý experiment, něco, co se zkouší a hledá svoji trvalejší podobu. To byl také jeden z důvodů, proč mu nebyla věnována dostatečná pozornost a proč úvahy o něm mnohdy skončily již na úrovni vedení obce a nebyly ani konzultovány s pracovníky OSPOD. Nerozvíjení systému tak bylo spojeno i s šumy v informacích o jeho významu a cílech, některým pracovníkům sociálních služeb se zdál být pouhou „iniciativou vnitřní“. 9% respondentů z řad OSPOD tak považovalo za hlavní důvod neúčasti obce v SVI fakt, že informace přicházely pouze prostřednictvím Ministerstva vnitřní, 6% dotázaných pak spatřovalo důvod pasivního postoje vůči zapojení do systému především v tom, že vedení obce nenahlédlo potřebnost zapojení se do této činnosti a rozvoj tohoto druhu aktivity nepodpořilo.

Zdá se však, že **jedním ze zásadních problémů nezapojení se do SVI byla a je celková malá prestiž preventivní práce**. Ne vždy má vedení obcí souhlasný vztah k řešení delikvence a asociálnosti prostředky prevence, nejednou spoléhají na čistě represivní přístupy, na odstrašení či alespoň vytlačení problému za hranice obce. Tento postoj se pak odráží v jisté nedůvěře vůči akcím, které se zakládají na rozvoji prevence a které mají ze své podstaty dlouhodobější charakter, který s vysokou pravděpodobností nemá ani potenciál pozitivně ovlivnit volební preference místních politiků pro příští volební období. Přijmout zásadu pomocné úlohy trestní represe a dalších omezujících prostředků jako prostředek ke snižování problémů v obci vyžaduje i jistou orientovanost místních politiků v problematice (kterou místní vlády často nemají, ani nepovažují za nutné mít).

Navíc tento postoj místních politiků je možno odvodit z nálady občanů, kteří v nejedné lokalitě našeho státu stále ještě výrazně věří v sílu „pevné ruky“ a nejednou svým magistrátům vyčítají „málo razantní postup“ proti asociálům. Z tohoto pohledu pak představitelé obcí neprojevují nadšení pro zapojení se do systematické preventivní práce, která by mohla přinést ovoce až v delší perspektivě. Tyto magistráty z preventivních akcí podporují převážně ty, které jsou založeny na principech situační prevence, která by mohla případně usnadnit represii (např. sledování veřejných prostor kamerovým systémem).

III.2. Názory na funkčnost SVI

Obraťme nyní pozornost k výpovědím respondentů, kteří byli (nebo dosud jsou) zapojeni do praktického využívání SVI a podívejme se na to, jak systém – s odstupem několika let – hodnotí. K hodnocení jsme použili 8 škál vypovídajících o míře použitelnosti SVI z hlediska praktického výkonu činnosti OSPOD a dalších 6 škál, které vypovídaly o míře úspěšnosti či neúspěšnosti SVI při faktické práci s klientem.

Na šestistupňové škále byla v kategorii „praktický výkon činnosti OSPOD“ nejlépe hodnocena položka vztahující se ke **zjednodušení práce**. Jak ukazuje tabulka 3, téměř tři čtvrtiny respondentů se zkušeností se systémem včasné intervence se domnívají, že práce v Systému včasné intervence jejich práci zjednodušuje (59,4% volilo pozitivní okraj škály, tedy bod 1 nebo 2) a co je podstatnější, pouze čtyři respondenti nahlíží na SVI jako na způsob práce, která situaci komplikuje (bod škály 6 a 5). Z jiného úhlu pohledu tak lze říci, že je s SVI po této stránce spíše spokojeno devět respondentů z deseti, a že aritmetický průměr voleb na škále je 2,45. Zdá se tedy, že z dlouhodobějšího pohledu, který dovoluje zapomenout na nutné zatěžující přechodové fáze na nový systém, drtivá většina dotázaných považuje SVI za prostředek zjednodušení práce.

Tab. 3: Názory respondentů majících zkušenost se Systémem včasné intervence:

	Pozice na škále													
	1 +++		2		3		4		5		6 ---		celkem	
SVI:	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
práci zjednodušuje X práci komplikuje	11	17,2	27	42,2	19	29,7	3	4,7	1	1,6	3	4,7	64	100
usnadňuje X ztěžuje evidenci klientů	15	23,4	21	32,8	18	28,1	3	4,7	5	7,8	2	3,1	64	100
urychluje řešení problémů X protahuje řešení problémů	12	18,8	21	32,8	21	32,8	6	9,4	3	4,7	1	1,6	64	100
přispívá X nepřispívá ke komputizaci agendy	8	12,5	21	32,8	14	21,9	9	14,1	6	9,4	6	9,4	64	100
usnadňuje X ztěžuje statistické vykazování	4	6,3	13	20,3	31	48,4	7	10,9	7	10,9	2	3,1	64	100
je X není to propracovaný systém	5	7,8	17	26,6	19	29,7	12	18,8	5	7,8	6	9,4	64	100
šetří pracovní síly X vyžaduje další pracovní síly	3	4,7	10	15,6	36	56,3	5	7,8	6	9,4	4	6,3	64	100
usnadňuje X neusnadňuje hlídání termínů	1	1,6	10	15,6	27	42,2	10	15,6	6	9,4	10	15,6	64	100

S obdobným pozitivním hodnocením SVI se setkáváme při rozboru otázek, zda systémová preventivní práce tohoto druhu **usnadňuje evidenci klientů** (průměrné umístění na škále má hodnotu 2,5) a **urychluje řešení** jejich problémů (průměr 2,53). Zdá se, že i zde většina respondentů dokládá, že při správném postupu v rámci SVI může docházet ke zpřesnění a zrychlení evidenčních náležitostí sociální práce a k zrychlení procesu aktivního zásahu do problémů klientů. Praxe naznačuje potřebu určitého jednoduchého způsobu evidence klientů i jejich problémů a zejména kompatibilitu všech zúčastněných systémů, což je ovšem zásadní podmínka možného adekvátního využití.

Jak ukazuje souhrnná tabulka č. 3, největší zklamání ze systému včasné intervence spatřují respondenti v oblasti „hlídání“ termínů spojených s prací s klienty. Zdá se, že pracovníci praxe očekávali, že komputizace jejich činnosti přispěje i k zásadnější změně v evidenci a připomínání termínů výkonů určitých činností, tedy povede ke zpřesnění činností a ke snížení množství opomenutí ze strany OSPOD a zároveň zprůhlední termínované práce s dětskými a mladistvými klienty, jejich vychovateli a dalšími zainteresovanými osobami. Požadavek tohoto druhu je zvláště palčivý u těch OSPOD, které z hlediska velikosti agendy očekávají jakoukoliv pomoc při zvládání mnohočetných úkonů, které vyplývají z jejich složité a různorodé práce.

Respondenti tuto problematiku hodnotili středem škály, se svými názory v této otázce se umísťovali především do středu škály, bod 3 a 4 tak volilo téměř šest respondentů z deseti (57,8 %), průměr voleb byl pak 3,63. To znamená, že celá čtvrtina respondentů byla výrazně nespokojena s tímto požadavkem vznášeným na dobré fungování SVI. Každopádně je třeba zaznamenat potřebu praxe, která by měla ulehčit administrativní úkoly spojené se správnými postupy konkrétní sociální práce, a to včetně dodržování

zákonných termínů. Zdá se, že očekávání v této oblasti nebylo náležitě splněno, nicméně na druhou stranu je třeba vzít v úvahu, že vytvoření funkčního „lhůtníku“ by bylo zřejmě záležitostí dalšího používání systému a mohlo by být postupně doplněno teprve po podrobném vyhodnocení počátečních fází SVI.

Zajímavé informace byly získány i k otázce, do jaké míry vnímají respondenti hloubku propracování SVI. Zde se ukazuje, že někteří respondenti měli pocit, že se některé části systému vytvářely až v průběhu zavádění, že nebyly dostatečně domyšleny nebo odzkoušeny v praktickém provedení či fungování v terénu. Jak již bylo v naší předchozí publikaci (Štěchová & Večerka, 2014) k tomuto tématu podotknuto, nebyla zejména dostatečně vzata v úvahu skutečnost, že některé relevantní informace od jedinců potenciálně zapojených do SVI dosud nepřicházejí k pracovníkům OSPOD prostřednictvím elektronického propojení, zůstávají v tradiční papírové podobě, i to, že některé aktivity práce pracovníků OSPOD vyžadují klasický písemný papírový styk se spolupracujícími subjekty. To pak ovšem znamená dvojkolejnost přijímaných informací a nutnost jejich dodatečného přepisování či převádění do elektronické podoby.

Zároveň se počítalo s aktivním zájmem sociálního okolí o součinnostní působení při řešení problémů ohrožené mládeže, a to jak uvnitř jednotlivých OÚ, tak i u potenciálně spolupracujících organizací a dostupných odborníků, což však nejednou nebylo dostatečně platnou realitou. Ukazuje se, že pouhý apel na dobrovolnou spolupráci různých organizací a jednotlivců v oblasti předcházení delikvencí není vždy zcela účinný a z různých důvodů se někdy neseťkává s masovou podporou těch, kteří by do tohoto procesu mohli účinně zasáhnout. Výměna informací a snaha o společný postup bývá často odvislá od lidského faktoru, od vzájemné důvěry zúčastněných, od přátelských či antagonistických vztahů, od rozdílných či shodných postojů k sociální realitě a tak podobně. Není-li totiž fungování systému založeno na jistých – v sociologickém významu – byrokratických postupech, které jsou definovány funkčním zařazením členů tohoto systému (a nikoliv pouze osobním vztahem), pak vzrůstá velké nebezpečí ohrožení celého systému v případě výměny či nesouladu dosud kooperujících lidí.

Podobně by bylo třeba zvažovat, zda terénní spolupracovníci mají pro zapojení do preventivního systému náležitou motivaci, zda v některých případech nevnímají své aktivní zapojení do SVI jako určitý druh poškozování instituce, ve které pracují. Tak např. mezi řediteli základních škol se může projevovat obava, že častější hlášení o problémech jejich žáků může výrazně poškozovat pověst škol s důsledkem následného odlivu neproblémových žáků.

Tab. 4: Průměrná volba jednotlivých segmentů praktického výkonu činnosti OSPOD v systému včasné intervence na šestistupňové škále

SVI dle názoru respondentů:	Průměr	Směrodatná odchylka
práci zjednodušuje x práci komplikuje	2,45	1,167
usnadňuje evidenci klientů x ztěžuje evidenci klientů	2,50	1,297
urychluje řešení problémů x protahuje řešení problémů	2,53	1,140
přispívá ke komputerizaci agendy x nepřispívá ke komputerizaci agendy	3,03	1,490
usnadňuje statistické vykazování x ztěžuje statistické vykazování	3,09	1,137
je to propracovaný systém x není to propracovaný systém	3,20	1,382
šetří pracovní síly x vyžaduje další pracovní síly	3,20	1,157
usnadňuje hlídání termínů x neusnadňuje hlídání termínů	3,63	1,339

Aritmetické průměry (viz tabulka 4) rovněž ukazují, že dle mínění respondentů z řad vedoucích pracovníků OSPOD, použití SVI v některých oblastech situaci ani nezlepšilo ani nezhoršilo, což dokládá největší četnost „středové pozice“, která může být konstruována jako součet voleb bodu 3 a 4 škály. Tento dojem mají ze systému respondenti zejména při posuzování úspor v oblasti nasazení pracovních sil, jakož i posuzování procesu statistického vykazování činnosti OSPOD, tedy že v těchto oblastech nedošlo – podle jejich kvalifikovaného názoru – k žádné zásadnější změně.

Poněkud rozdílný je pohled na vnímání funkčnosti SVI u respondentů z menších a větších OSPOD. Jak ukazuje následující tabulka (viz tabulka 5), respondenti z větších OSPOD zvláště oceňují komputerizaci agendy, ve které vidí značné možnosti pro zefektivnění vlastní sociální práce, prohloubení přehledu a komplexnější uchopení problematiky. S přechodem na počítače dochází k usnadnění evidence klientů a přesnějšímu hlídání termínů agendy. Malé OSPOD nemají zřejmě takovou potíž s množstvím nápadů sledovaných klientů, situace je tam přehlednější a absence komputerizace tam není až takovým problémem. Tyto OSPOD však oceňují na aplikaci systému včasné intervence zejména fakt, že se strategie SVI zaměřuje na mobilizaci preventivních sil regionu, že její aplikací problémové a ohrožené jedince nejen společnými silami vyhledává, ale že se též společnou kooperativní aktivitou snaží problém oslabit či dokonce eliminovat. Malé OSPOD pak v myšlence SVI spatřují prostředek, jak šetřit síly vlastního úřadu a možnost soustředit se větší kapacitou své činnosti na nejzávažnější problémy a koncepční strategie. Souhrnně lze tedy konstatovat, že velká oddělení sociálně-právní ochrany dětí spatřují budoucí význam SVI především v určitém odbřemenění v oblasti administrativy, jež je nutně spojena s evidenčními potřebami řešení případu, malá oddělení pak od SVI očekávají znásobení svých preventivních a resocializačních sil vzhledem k svému hlavnímu zaměření.

Tab. 5: Porovnání vnímání funkčnosti SVI podle velikosti OSPOD (v %)

	HODNOCENÍ											
	KRAJNĚ POZITIVNÍ 1		2		3		4		5		KRAJNĚ NEGATIVNÍ 6	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Zjednodušování práce	14,3	20,0	40,5	48,0	35,7	20,0	4,8	4,0	2,4	0,0	2,4	8,0
Urychlení řešení problémů	19,0	20,0	31,0	36,0	31,0	36,0	11,9	4,0	7,1	0,0	0,0	4,0
Šetření pracovních sil	7,1	0,0	16,8	16,0	52,4	60,0	7,1	12,0	14,3	0,0	2,4	12,0
Usnadnění evidence klientů	19,0	28,0	31,0	36,0	33,3	24,0	2,4	8,0	11,9	0,0	2,4	4,0
Usnadnění statist. vykazování	9,5	0,0	16,7	28,0	50,0	44,0	11,9	12,0	9,5	12,0	2,4	4,0
Usnadnění hlídání termínů	2,4	0,0	9,5	28,0	47,6	36,0	16,7	12,0	9,5	8,0	14,3	16,0
Zlepšení komputelizace	9,5	16,0	28,6	40,0	21,4	20,0	19,0	4,0	9,5	16,0	9,5	4,0
Zlepšení propracování	11,9	0,0	21,4	36,0	23,8	40,0	23,8	12,0	9,5	4,0	9,5	8,0

A – OSPOD s menším množstvím pracovníků (do 9 pracovníků)

B – OSPOD s větším počtem pracovníků (10 a více pracovníků)

III.3. Názory na úspěšnost SVI

Respondenti zapojení do SVI posuzovali tento systém – tentokrát na pětibodové škále s možností využití střední hodnoty „žádná změna“ – též z hlediska úspěšnosti práce s klienty. V této oblasti směřovaly dotazy na šest charakteristik, a to na okolnost, zda SVI:

- 1) umožňuje rychlejší reakci na problémy klienta
- 2) umožňuje koordinovanější zacházení s klientem
- 3) umožňuje účelné ovlivnění sociálního prostředí
- 4) působí, že výsledky práce s klienty jsou lepší
- 5) vytváří předpoklady k tomu, aby docházelo k lepší akceptaci opatření OSPOD
- 6) zjednodušuje práci s klienty

Respondenti se víceméně shodli na tom, že zavedení SVI do práce s klienty znamenalo v nejednom případě výhodu v oblasti „umožnění podstatně rychlejší reakce na problémy klienta“. Tento závěr je možno učinit zejména z toho, že žádný respondent netvrdil, že by snad aplikace systému zpomalovala odpovídající reakci na problémy klienta. Nicméně nelze přehlédnout, že 33 respondentů (což je mírně nad polovinu základního souboru) se uchýlila ke konstatování, že v této oblasti nedošlo v zásadě k žádné změně. Na druhé straně více jak každý pátý dotázaný (20,3 %) naopak tvrdil, že zaznamenal po zavedení postupů v rámci SVI podstatně rychlejší reakci na problémy klientů a 28,1 % souboru respondentů zaznamenalo zlepšující se tendenci (volba 2. bodu škály). Výsledky této

položky jsou z pohledu teoretiků SVI velmi povzbuzující, neboť zrychlení reakcí na problémy klienta patří mezi hlavní priority systému. Na druhé straně však informace o tom, že v některých oblastech, kde byl aplikován SVI, nedošlo k „žádné změně“ napovídá, že rozvoj systému včasné intervence má doposud značné rezervy.

Tab. 6: Názory respondentů mající zkušenost s SVI na otázku, zda práce v systému umožňuje rychlejší reakci na problémy klienta

Práce v systému:	abs.č.	%
1 – umožňuje podstatně rychlejší reakci na problémy klienta	13	20,3
2	18	28,1
3 – žádná změna	33	51,6
4	0	0,0
5 – způsobuje zásadní zpomalení reakce na problémy klienta	0	0,0
celkem	64	100,0

Zdá se, že subjektivní (a doufejme i objektivní) vnímání možností rychlejší reakce na problémy je podstatně odvislé od místního převedení teoretických principů SVI do každodenní praxe, a závisí zejména na lidském faktoru, na koordinovaném úsilí o skutečné řešení problémů klientů v jejich sociálním poli. Více jak třetina dotázaných ve svých odpovědích optimisticky soudí, že SVI ke koordinovanějšímu postupu vybízí a otevírá cestu k propracovanější budoucí spolupráci institucí a osob. Úspěšnost současných postupů tak hodnotí opatrným druhým bodem škály, nicméně dominantní názor respondentů konstatuje, že zatím nedochází při aplikaci SVI k žádné zásadní změně – bod 3 škály volí celých 53,1 % dotázaných. Zcela optimistický pohled na koordinovanost akcí na pomoc klientovi má pouze 6 dotázaných, což bohužel není ani desetina tvrzení respondentů.

Ukazuje to, že dosáhnout překonání resortismu a roztříštěnosti přístupů pomoci ohroženým mladým jedincům nebude ani v budoucnosti snadným úkolem. Je to ovšem úkol sine qua non, úkol, který je u mladých lidí zvláště palčivý. Pomalá reakce na projevy asociality mladého člověka totiž vytváří představu bezzubosti systému, nezabraňuje rozvoji problému a může tak způsobovat velmi obtížně napravitelné chyby. Má-li být větší šance na změnu chování, musí (po zjevném nastoupení nevhodné životní cesty) přijít na řadu vhodná (nejlépe koordinovaná) preventivní opatření, které má za cíl – zdravotnickou terminologií řečeno – „dezinfikovat“ zasaženého jedince a jeho sociální zázemí, a pokud možno „naočkovat“ jej nějakými pozitivními zásahy či směry odklonu od problémových projevů. O to je však správná preventivní akce obtížnější, neboť nejde jen o to nějakou neadekvátní činnost zastavit, ale je nezbytné ji ještě něčím pozitivním nahradit. Nelze zcela spoléhat na to, že pouhé zabránění současným projevům sociální patologie problém vyřeší, nebude-li nevhodné chování či jednání nahrazeno něčím pozitivním a ovšem – i z hlediska klienta včetně jeho rodiny – akceptovatelným.

Tab. 7: Názory respondentů mající zkušenost s SVI na otázku, zda práce v systému umožňuje koordinovanější zacházení s klientem

Práce v systému:	abs.č.	%
1 – umožňuje koordinovanější zacházení s klientem	6	9,4
2	23	35,9
3 – žádná změna	34	53,1
4	1	1,6
5 – znesnadňuje koordinovanost při zacházení s klientem	0	0,0
celkem	64	100,0

Mezi relativně lépe hodnocené důsledky aplikace SVI patří i určitá míra zjednodušení práce s klienty, kterou tomuto systémovému přístupu přiznává 29 respondentů (45,3 %), přičemž ovšem je o této skutečnosti jednoznačně přesvědčeno pouze 6 dotázaných. Hlavní skupina respondentů v této otázce přesto soudí, že v zásadě nedošlo po aplikaci SVI k žádné změně, že práce je stále stejně náročná a 4 respondenti se dokonce domnívají, že došlo k jistému zkomplikování této činnosti – tyto komplikace však nevnímají jako fatální.

Zjednodušení vlastní práce s klienty při použití metodiky SVI je ovšem možné pouze tehdy, když dochází k určité dělbě práce mezi zúčastněnými subjekty a zejména tehdy, když se pečlivě a správně analyzují příčiny selhávání klienta. Pochopení problému tak skutečně vede k zjednodušení zásahu, neboť nápravné činnosti se vyvarují zbytečností a zaměřují se prioritně na otázky, které je třeba řešit a které je také řešit možno. Zjednodušení pak nejednou může spočívat v tom, že se energie pomocných profesí vymaní z řešení akcidentálních následků některých bazálních problémů a zaměří se třeba i na často zdánlivě nesouvisející problémy, které však krizi klienta bytostně vyvolávají. Náročnější příprava a rozbor problému pak ve svém důsledku umožní hladší průběh nápravné akce či akcí a dosahuje navíc trvalejších úspěchů. Jestliže tak někteří respondenti tvrdí, že praktická aplikace SVI neznamenala žádnou změnu ve zjednodušení práce s klienty, znamená to, že pravděpodobně došlo k nějaké chybě při aplikaci systému, že nedošlo k propracovanější přípravě k dosažení vytčených cílů.

Tab. 8: Názory respondentů mající zkušenost s SVI na otázku, zda práce v systému zjednodušuje práci s klienty

Práce v systému:	abs.č.	%
1 – zjednodušuje práci s klienty	6	9,4
2	23	35,9
3 – žádná změna	31	48,4
4	4	6,3
5 – komplikuje práci s klienty	0	0,0
celkem	64	100,0

Podíváme-li se na oblasti, které jsou – dle respondentů – **nejméně pozitivně dotčeny** aplikací systému včasné intervence, zjišťujeme, že v zásadě nedochází ke změně zejména v oblasti účelného ovlivnění sociálního prostředí klientů. V této oblasti je neustálý

nedostatek účinných prostředků k formování a restrukturalizaci tohoto prostředí, je možno zaznamenat určitý nesoulad mezi faktickými možnostmi účinné sociální intervence a potřebami terénu.

Zdá se, že terén ukazuje, že nestačí pouze vyřešit koordinaci výměny či přenosu informací (i když tato složka práce je bezesporu velmi důležitá), ale že k tomuto nezbytnému kroku se musí přidat i nemalé finanční, materiální a zejména personální, odborně fundované prostředky ke skutečnému (či alespoň více pravděpodobnému) prosazení některých resocializačních a preventivních strategií. Vždyť je známým faktem, že náprava neadekvátního způsobu života dětského či mladistvého klienta se neobejde bez sofistikovaných změn nejen zaměřených vůči němu, ale směřovaných též do sociálního prostředí, které bývá nejednou pravým zdrojem a udržovatelem problémů klienta.

Je třeba vzít v úvahu, že počáteční fáze rozvoje SVI spadají do období, kdy celá společnost procházela ekonomickou recesí, která znejistila značnou část obyvatel a zvláště se projevila na určitých sociálních standardech málo vzdělaných a nedostatečně kvalifikovaných občanů. Přesněji řečeno: lidé, kteří i v době ekonomické konjunktury měli pro svou malou kvalifikovanost či nezáměr o práci problémy se svým zařazením na trhu práce, v době recese se dostávají do polohy vyloučené populace. Tyto vrstvy (a bohužel nejen ony) se pod tímto tlakem (a nejen pod ním) často chovají asociálně, své nevhodné sociální postoje navíc racionalizují a přenášejí přímo či nepřímo na své děti. Anomické procesy v rodinách jsou tak zdrojem nejednoho asociálního projevu mladé generace a náprava často výrazně rozbitého a nefunkčního rodinného zázemí není rozhodně záležitostí krátkého času. O to více je třeba kvalitní interdisciplinární strategie, která se může s větším úspěchem než jednostranná akce dopracovat relativních úspěchů ve změně rodinného zázemí a tím i nápravy problémů klientů.

Jak ukazuje tabulka 9, pouze jeden respondent předpokládá, že postup v souladu s SVI umožňuje účelnější ovlivnění sociálního prostředí klienta a dalších 11 to za jistých okolností připouštějí. Na druhou stranu 8 respondentů považuje postup vůči sociálnímu zázemí podle metodiky SVI v tomto ohledu spíše za kontraproduktivní, přičemž dominantní postoj respondentů vychází z konstatování, že dosud aplikovaný systém nepřináší v této oblasti žádné podstatné změny. Jinými slovy řečeno, respondenti se zřejmě – na základě svých praktických zkušeností – oprávněně domnívají, že k účelné a více účinné modifikaci často výrazně narušených sociálních zázemí klientů by bylo třeba vynaložit podstatně větší úsilí, které by bylo podpořeno adekvátními podpůrnými prostředky ve škále od nástrojů pomoci a rady v nejširším slova smyslu až – a na to nelze zapomínat – k nezbytným prostředkům adekvátní represe. Sanace rodinných zázemí je totiž velmi obtížným a čas vyžadujícím sledem postupných kroků, který je založen na komplexním a dynamickém postupu, na neustálém pozměňování případných neúspěšných postupů a jejich nahrazování postupy vhodnějšími.

Tab. 9: Názory respondentů mající zkušenost s SVI na otázku, zda práce v systému umožňuje účelné ovlivnění sociálního prostředí klientů

Práce v systému:	abs.č.	%
1 – umožňuje účelné ovlivnění sociálního prostředí	1	1,6
2	11	17,2
3 – žádná změna	44	68,8
4	4	6,3
5 – neumožňuje účelné ovlivnění sociálního prostředí	4	6,3
celkem	64	100,0

Podobně jako rozbor možností ovlivnění sociálního prostředí klienta vyznívá i možnost ovlivnění samotného dětského či mladistvého klienta. Zde konstatujeme, že pouze necelá třetina respondentů (31,3 %) se domnívá, že SVI přispělo – více či méně – k lepším výsledkům v práci s klienty a podobně pouze zhruba každý třetí dotázaný se zkušeností s SVI uvádí, že aplikace těchto postupů vedla u klientů k lepší akceptaci aplikovaných opatření. Na druhou stranu je však třeba uvážit, že zejména konstatované třetinové zlepšení v oblasti akceptace aplikovaných opatření je poměrně dobrým výsledkem.

Zdá se tedy, že nás výsledky vyjádření respondentů majících bezprostřední zkušenost s aplikací SVI přesvědčují o tom, že tento systém má své výhody především v určité operativnosti při detekování problémů klientů v jejich sociálním poli a podobně při koordinovanějším postupu při možné reakci sociálních agens na tyto problémy, zdaleka však v současné podobě neřeší praktické dlouhodobé preventivní a resocializační problémy, které byly aplikací systému identifikovány. Systém tedy více přispěl k včasnosti odhalení problému, méně však k hmatatelným výsledkům v oblasti úspěšné intervence.

Na druhé straně je však třeba konstatovat, že nové koncepty práce v rámci systému včasné intervence potřebují k svému skutečnému rozvoji určitý čas. Teoretické předpoklady úspěšnosti SVI totiž prvořadě předpokládají, že poté, co bude klient a jeho problém identifikován, dojde automaticky a spontánně k aktivizaci všech těch složek místního společenství, které by mohly problém řešit, že tedy dojde k překonání resortismu a alibistického přesouvání odpovědnosti za řešení problému. Zdá se, že k takovému pojetí sociální práce s ohroženými jedinci a jejich sociálnímu zázemí se bude třeba teprve postupně dopracovat, a to v současnosti zejména za pomoci novelizovaného zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

III.4. Práce OSPOD dle novelizovaného zákona č. 359/1999 Sb.

Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte pracují v současnosti podle novelizovaného zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dítěte (dále ZSPOD). Do posledních zásadních novel tohoto zákona byly – dle našeho soudu – zapracovány některé důležité poznatky ze SVI. Pokusili jsme se vysledovat, jak je v současnosti funkční aplikace tohoto zákona, jakým způsobem dochází k uskutečňování některých nových principů, resp. jak je nově uplatňován zákon jako celek v oblasti péče o děti s projevy závadového chování.

III.4.1. Jak se pracovníci OSPOD dozvídají o svých budoucích klientech

Aby sociálně-právní orgány na místní úrovni mohly vykonávat svou funkci vzhledem k závadově se vyvíjejícím mladým lidem a jejich sociálním zázemím, musí se prvořadě o svých případných budoucích klientech důvěryhodně dozvědět. V teorii Systému včasné intervence se pracovalo s myšlenkou, že vedení tzv. Týmů pro mládež budou získávat informace o asocialitě či antisocialitě ohrožených mladých lidech na základě urgentního sdílení poznatků v informačním systému SVI, přičemž se předpokládalo, že do tohoto systému budou vkládány informace o problémových mladých lidech jednak z mnoha zdrojů, jednak již v počátečních fázích problémů dítěte. Předpokládalo se, že takto získané poznatky projdou nejen registrací, tedy že budou zaznamenány adekvátními orgány sociální pomoci, ale že na tyto signály bude bezprostředně navazovat případná „ozdravná“ akce, která opět bude spočívat v promyšlené koordinaci složek sociální pomoci, které jsou k dispozici v dosahu obce.

Ve výzkumném šetření u orgánů OSPOD jsme se ptali, jak se v rámci v současnosti platného zákona o sociálně-právní ochraně dětí dozvídají o svých klientech z řad dětí ohrožených závadovým chováním (§ 6, písmeno c) a d)). Dotaz byl vznesen na 206 místech a respondenti byli požádáni, aby nám označili pět nejdůležitějších zdrojů, které tyto informace podávají.

Jednoznačně se ukázalo, že nejčastějším zdrojem informací o závadovém chování mládeže pro OSPOD je Policie ČR. Téměř každý druhý respondent konstatoval, že tyto informace jsou prvořadým zdrojem identifikace nových klientů. Na druhém místě pak figuruje škola či šířeji školská zařízení, která byla za nejdůležitější zdroj informací označena 30 % respondenty. Tato dvojice základních informačních zdrojů je v některých lokalitách doplňována informacemi ze zdrojů městské (obecní) policie.

Z hlediska preventivní práce není až tak potěšující, že zdrojem informací o závadové činnosti mládeže jsou zhusta právě orgány ochrany práva. To totiž znamená, že speciálně zaměřená prevence se těmto mladým lidem pravděpodobně nedostává ve chvíli, kdy jsou teprve ohroženi rozvojem asociality a kdy by určité dobře směřované zásahy mohly mít značnou účinnost. Z tohoto pohledu je zarážející – i když z hlediska kapacitních možností OSPOD pochopitelné – že pouze malá část klientů (viz tabulka 10) se dostává do hledáčku tohoto orgánu na základě jejich vlastní depistážní práce. Je totiž známým a ověřeným faktem, že kontakt mládeže s represivními orgány většinou akcelerují problémy a že na druhé straně vhodný pedagogický, psychologický či sociální zásah na počátku problémů může dítě či mladého člověka účinně odklonit od asocionální dráhy. Proto je naopak vhodné vyzdvihnout fakt, že se zřejmě zlepšuje spolupráce OSPOD se školami. Stálo by jistě za podrobnější rozbor zjistit, ve které fázi problémů nebo konfliktu ve škole se výchovné školní zařízení obrací na sociální služby, nicméně je třeba asi obecně vzít v úvahu, že se škola na OSPOD obrací až jako na určitého mediátora, který může sehrát důležitou zprostředkující a vysvětlující roli.

Z našich zjištění též vyplývá, že v zásadě chybí oboustranné informační propojení mezi orgány OSPOD a orgány justice – soudy a státními zastupitelstvími. Zdá se, že v této důležité oblasti jsou ještě značné rezervy, které zabraňují operativnějšímu zásahu ve prospěch klienta v jeho sociálním poli. Preventivní práce tak ještě zdaleka nepřekonala určitý resortismus a je ještě vzdálena od potřebné kooperace a spojování sil.

Tab. 10: Ze kterých zdrojů a jak významně (pořadí a %) čerpají pracovníci OSPOD informace z terénu o mládeži se závadovým chováním (index využívání zdroje)

zdroj informací	zdroj informací volen na místě:						Index využívání zdroje
	1.	2.	3.	4.	5.	nevolen	
Policie ČR	46,1	23,3	10,7	3,9	4,9	11,2	368,5
školy, školská zařízení	30,1	32,5	24,3	4,9	2,4	5,8	365,6
městská (obecní) policie	11,2	19,9	11,7	9,2	6,8	41,3	195,9
rodiče, vychovatelé	1,0	7,3	18,9	27,7	10,7	34,5	157,0
lékař, zdravotní zařízení	1,5	6,8	10,2	11,2	10,2	60,2	97,9
širší rodina	1,0	1,5	5,8	8,3	13,6	69,9	58,6
obecní úřad	6,3	1,9	1,5	3,9	4,4	82,0	55,8
občané z místa bydliště	0,5	0,5	7,3	7,8	14,1	69,9	51,6
vlastní vyhledávání	0,5	0,0	1,9	5,8	12,6	79,1	32,4
PMS	0,0	1,0	2,9	7,3	3,9	85,0	31,2
soud	1,5	1,9	1,5	2,4	1,0	91,7	25,4
státní zastupitelství	0,0	1,5	1,5	2,4	5,3	89,3	20,6
samotný klient	0,5	0,0	0,0	1,5	5,8	92,2	11,3

Poznámka: index vytvořen kombinací pořadí informačního zdroje a četností jeho využití a může se pohybovat v rozmezí od 500 do 0.

K této problematice je možno ještě podotknout, že v místech aplikace SVI je nejdůležitějším zdrojem informací o nových klientech PČR, která je primárním zdrojem informací v 51,6 % a škola – ve 26,6 %. V místech, kde nebyl aplikován systém včasné intervence, je pak PČR nejdůležitějším zdrojem prvotního oznámení o problémovém chování dítěte v 43,7 % a škola ve 31,7 %. Projevuje se zde zřejmě fakt, že idea systému včasné intervence se původně rozvíjela z prostředí MV ČR a byla hojně propagována v rámci Policie ČR, což vedlo k tomu, že PČR informovala v rámci Týmů pro mládež sociální pracovníky rychleji a důsledněji.

Za povšimnutí rovněž stojí, že pracovníci PMS zřejmě příliš nesdílejí s pracovníky OSPOD své informace (a zřejmě ani naopak), že mezi těmito sociálními agens existuje stále jistá nejasnost v kompetencích a místo podpory spolupráce spíše snaha jednat separátně po své linii. Na druhou stranu naznačuje jistou důvěru v činnost OSPOD zjištění, že značná část klientely je získávána na základě snahy rodičů klientů či jejich vychovatelů (případně také aktivity širší rodiny) zvládnout asociální projevy svých dětí za pomoci metodické i praktické rady pracovníků OSPOD. Bylo by ovšem třeba odlišit případy, kdy rodiče pomoc vyhledávají jako součást snahy zvládnout nastupující asocialitu svých dětí od případů, kdy kontakt s OSPOD má spíše sloužit za jisté alibi proti případným represivním zásahům orgánů činných v trestním řízení, které se rodiči klientů začínají zabývat z důvodu jejich hrubých opomenutí ve výchovném procesu či zanedbání péče.

Jak ukazuje tabulka 11, která vypovídá o neaktivnějších informačních zdrojích v lokalitách s aplikací SVI a bez provozování tohoto systému, relativně největší rozdíl je

v zapojení občanů, kteří v místech s aplikací SVI poněkud více spolupracují s OSPOD. Naopak v lokalitách bez aplikace SVI jsou častěji oznamovateli problémového chování svých dětí rodiče či vychovatelé.

Tab. 11: Nejčastější aktivní informační zdroje o klientech v městech s SVI a bez SVI

zdroj informací:	Místa zapojená do SVI		Místa nezapojená do SVI	
	Abs. č.	%	Abs. č.	%
Policie ČR	58	90,6	125	88,0
školy, školská zařízení	60	93,8	134	94,4
Městská (obecní) policie	39	60,9	82	57,7
rodiče, vychovatelé	33	51,6	102	71,8
lékař, zdravotní zařízení	28	43,8	54	38,0
širší rodina	20	31,3	42	29,6
obecní úřad	12	18,8	25	17,6
občané z místa bydliště	25	39,1	37	26,1
vlastní vyhledávání	13	20,3	30	21,1
PMS	11	17,2	20	14,1
soud	7	10,9	10	7,0
státní zastupitelství	3	4,7	19	13,4
klient z vlastní iniciativy	5	7,8	11	7,7

Zvláštním poznatkem je zjištění, že zhruba v 8% případech jsou zdrojem nalezení nových klientů mladí lidé sami, přicházejí totiž požádat o pomoc v často obtížných životních situacích. Toto zjištění nás může vést k závěru, že v současném období sporadicky používané depistážní postupy nejsou zdaleka tak citlivé, jak by bylo potřeba, neodhalují v dostatečné míře problémové jedince v jejich problémových životních situacích a nutí je nejednou „samoobslužně“ vyhledávat ochranu či pomoc. Z tohoto úhlu pohledu pak můžeme jen spekulovat o tom, kolik mladých lidí zůstává ve svém ohrožení bez povšimnutí.

III.4.2. Jaké jsou problémy klientů s poruchami chování a jak je OSPOD řeší

OSPOD je státním orgánem, který se zabývá velkou širší problémů mladých lidí v kontextu jejich sociálních zázemí. Nesporným faktem je, že modifikace života dětí či mladistvých, kteří se pohybují na hraně toho, co společnost může a nemůže tolerovat, nebo kteří již tuto hranici více či méně přestoupili, patří mezi nejobtížnější činnosti zaměřené sociální práce. Proto se nám zdálo důležité zjistit, jakými asociálními či antisociálními problémy jsou nejčastěji zatíženi klienti a jejich prostřednictvím preventivní či resocializační služby.

Jak z tabulky vyplývá, nejčastějším problémem, který pracovníci OSPOD řeší, je **problém školou a rodinou nezvládnutého záškoláctví**. Kriminologická teorie (viz např. (Matoušek & Kroftová, 1998)) dokládá, že zejména dlouhodobé záškoláctví je buď výrazným signálem nastoupení delikventní životní cesty, nebo informací o tom, že se v okolí klienta děje něco, co jej výrazně emocionálně negativně zasahuje, ať již je to v oblasti školy, rodiny, vrstevnických vztahů nebo v jiných podobně citlivých problémových okruzích (Mertin, 2007). Problematiku záškoláctví klientů řadí mezi jejich tři nejčastější problémy každý druhý respondent z řad OSPOD. Ukazuje se tak též skutečnost, že záškoláctví je jakýmsi hmatatelným skutkem, který umožňuje jeho patřičné vyhodnocení sociálním okolím – ví se totiž, co je žákova povinnost a lze s větší či menší pravděpodobností doložit, že je tato povinnost zanedbávána.

Podobnou frekvenci má i další školní téma – kázeňské problémy ve škole, zejména ve vztahu ke spolužákům, které se projevují především v oblasti nekollegiálních vztahů, nevráživosti, verbálního napadání, vyhrožování apod. Zdá se, že se zde musí jednat o opakované nevhodné chování, které má takovou intenzitu či frekvenci, že vyvolává negativní reakci sociálního okolí a tím tlak na oznámení.

Z tabulky 12 vyplývá, že pracovníky OSPOD také výrazně zaměstnává problematika **požívání alkoholu dětmi**. V této oblasti se objevuje častější depistážní činnost OSPOD, pracovníci se zúčastňují namátkových kontrol restaurací s cílem odhalit nalévání alkoholických nápojů nezletilým. Lze usuzovat, že **zneužívání alkoholu mladými lidmi je závažným problémem a že v kombinaci se záškoláctvím a neshodami se spolužáky vytváří základní trojici problémů klientů řešených OSPOD**. Požívání a zneužívání alkoholu mladými lidmi bývá v současnosti doplňováno i jinými druhy intoxikace. Drogová problematika vstupuje do pozornosti pracovníků OSPOD ve srovnání s řešením problémů s alkoholem sice zhruba o polovinu méně, nicméně je zde třeba vzít v úvahu, že detekování intoxikace dítěte či mladistvého v terénu nealkoholovými substancemi není ještě výrazněji propracováno. Zejména zde máme na mysli poměrně zásadní rozšíření zneužívání marihuany (ta se postupně stává neformálně společensky „tolerovanou drogou“).

Tab. 12: Souhrnná tabulka pořadí výskytu problémových okruhů, které řešili pracovníci OSPOD v prvním pololetí roku 2014

Problémy klientů:	Pořadí frekvence výskytu – problematika uváděna na místě										index
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
záškoláctví	21,8	15,0	14,1	12,1	10,7	7,3	3,9	1,5	1,5	1,9	6762
kázeňské problémy vůči spolužákům	15,0	19,4	17,5	11,7	8,7	2,9	4,4	2,4	2,4	1,5	6443
alkohol – požívání	20,4	11,7	10,2	11,7	9,7	5,3	6,3	6,3	4,4	2,4	6128
kázeňské problémy v rodině	13,6	14,1	16,0	10,7	9,7	6,8	4,4	3,4	1,0	0,5	5883
kázeňské problémy vůči učitelům	10,7	14,1	14,6	6,8	6,8	5,3	1,9	4,4	3,9	1,0	4952
krádež	6,3	7,8	7,8	9,7	10,7	12,1	11,2	3,4	3,4	3,4	4534
drogy – požívání	3,9	7,3	7,3	8,7	7,8	5,3	7,8	4,9	5,8	6,8	3616
útěky z výchovných zařízení	1,0	4,4	1,5	2,4	5,8	7,3	7,3	4,9	4,4	4,9	2073
výtržnictví	0,5	1,9	1,5	2,4	4,9	4,9	5,8	5,8	2,9	6,3	1575
vandalismus	1,0	1,0	1,9	3,4	1,9	4,4	4,9	4,4	4,9	4,9	1389
loupež	1,5		1,9	0,5	1,9	2,9	2,9	4,4	4,4	3,4	966
pohlavní zneužívání	1,0		1,0	2,4	2,9	1,0	3,9	4,4	2,4	0,5	913
neoprávněné užívání cizí věci			1,0	1,0	2,9	2,9	2,4	5,8	5,8	4,9	904
ohrožování občanského soužití		1,0		3,4	1,0	3,9	2,4	1,5	2,4	1,0	782
drogy – distribuce	0,5	1,0	1,0	1,0	1,0	1,9	1,5	1,9	3,9	1,5	655
gamblerství	1,0	0,5		0,5	1,0	0,5	1,0	1,0	1,9	1,9	392
porušování domovní svobody				1,0	0,5	1,0	1,0	0,5	2,9	1,9	282
podvod		0,5			1,0	1,0	1,5	1,0		1,0	255
znásilnění	1,0		0,5					1,9	0,5	1,5	226
ublížení na zdraví – agrese		0,5	1,5	2,9	5,3	5,8	4,9	5,8	7,3	5,8	155
prostituční chování				0,5	1,0	0,5	0,5		1,0	1,0	17

Poznámka: index vytvořen kombinací četnosti a pořadí výskytu problémů klientů

V našem reprezentativním výzkumu (Večerka, 2012), kde byl výzkumný soubor sestaven z cca 1 500 respondentů z celé ČR ve věku 15–24 let, se ukázalo, že více jak jedna čtvrtina souboru (25,8%) sdělila, že je schopna sehnat marihuanu do jedné hodiny (to znamená, že ji má takřikajíc na dosah ruky) a celkově do jednoho dne je tuto drogu schopna obstarat více jak polovina dotázaných (51,3%). Z opačného pohledu je pak možno zaznamenat varovný signál, že pouze pětina respondentů (21,9%) uvedla, že by vůbec nedokázala marihuanu sehnat.

O relativní snadnosti dosažení i tvrdších drog svědčí další údaj, že zhruba každý pátý (21,8%) dotázaný mladý člověk tvrdil, že by mohl sehnat drogu „extázi“ do 24 hodin a každý šestý (17,6%) za stejnou dobu i drogu „pervitin“ (Večerka, 2012). Pracovníci OSPOD v našem současném výzkumu sdělují, že se začínají častěji objevovat klienti, jejichž závadová činnost je spojena nejen se zneužíváním psychotropních látek, ale že jsou

těž zapojování do dealerství drog – přibližně 15 % respondentů sdělilo, že mezi nejčastějšími řešenými problémy klientů se objevuje účast na distribuci drog. Zvládání drogové problematiky je velmi důležitým úkolem, neboť vedle nemalých problémů v oblasti poškození zdraví se zneužívání těchto látek pojí i s nárůstem různých typů dalšího sociálního chování, které může přerůst až do závažných kriminálních aktivit.

Nicméně uvedená tabulka 9 ze současného empirického šetření souhrnně ukazuje, že problémy klientely OSPOD v oblasti nevhodného chování ve škole se nejčastěji týkají nějaké formy kázeňských přestupků. Jak bylo již výše podotknuto, zdá se, že záškoláctví je mezi řešenými problémy zmiňováno nejčastěji proto, že lze tento přestupek nejprůkazněji doložit, to však vůbec neznamená, že záškoláctví není až následnou skutečností, která vyvěrá z hlubokých poruch v jednotlivých segmentech života klienta, že jde vlastně o určité volání o pomoc. Nejčastěji se tak do péče pracovníků OSPOD dostávají klienti, kteří se jeví být obtížnými, neboť vyrůstají v problémových sociálních prostředích, a kteří jsou konfliktní či nevhodně orientovaní v různých sférách svého života. Při zvážení tohoto zjištění lze z preventivního hlediska konstatovat, že klienti s kázeňskými přestupky, kteří ještě nenastoupili závažnější delikventní dráhu, by mohli být právě těmi objekty zacházení, které má ve svém teoretickém základě na paměti systém včasné intervence (SVI). Na takto charakterizované klienty by mělo být zaměřeno soustředěné působení různých sociálních agens s cílem přerušování negativního vývoje a citlivého převedení klientů do sociálně aprobovatelných hranic. Období páchání kázeňských přestupků je totiž životní periodou klientů, která by mohla být těmito postupy pozitivně ovlivněna, to však ovšem za předpokladu, že se bude jednat o působení intenzivní a povaze problému adekvátní.

Z výzkumů kriminality mládeže (viz např. Kuchta & Válková, 2005, s. 269 ad.) opakovaně vyplývá poznatek, že v počátku rozvoje kriminální dráhy jsou u dětí **drobné krádeže**. Proto je velmi důležité, aby tyto činy nezůstaly bez povšimnutí, aby se nedostavilo to, co vystihuje pořekadlo „s jídlem roste chuť“. Majetkové „pokusnictví“ je totiž také určitým signálem, že se stala nějaká závažná chyba v socializaci dítěte, že nebyla zvládnuta určitá společensky akceptovatelná internalizace norem. Je jistě správné, že se klientela OSPOD též naplňuje případy krádeží, že jsou sociální pracovníci v této situaci kontaktováni, zde je však třeba velmi citlivá analýza příčin, která často vyžaduje dostatek času, mezioborovou spolupráci a zejména vybudování důvěry mezi klientem a modifikujícími vlivy. Zejména krádeže kombinované s násilím (loupež) vyžadují pečlivý rozbor a následné resocializační vedení, podobně jako případy, kdy kázeňské přestupky spíše verbálního charakteru přejdou do nějakých fyzicky agresivních projevů.

Ukazuje se, že **mezi nejfrekventovanější delikty, pro které se mladí lidé dostávají do pozornosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí, jsou i výtržnictví a vandalismus**. I tyto typicky mládežnické prohřešky si zasluhují soustředěnou a zaměřenou pozornost, a to o to větší, o co se více zdají být bezdůvodnými či nevysvětlitelnými. Potřeba ničit a negativně na sebe upozorňovat, má většinou za sebou ukrytou příčinu neradostného prožívání přítomnosti, která bývá negativně poznamenána traumatizujícími zážitky minulosti a nepřesahuje prostor beznadějného destruktivního presentismu. Nedostatek schopnosti něco tvořit a naplňovat nějaký smysluplný cíl ve spolupráci s tvořivými vrstevníky, vede k opačné tendenci – destruovat. Sociální, pedagogická a psychologická pomoc v této situaci je pak navýsost důležitá.

III.4.3. Přístup k úkolu „sledování nepříznivých vlivů působících na děti a mládež, zjišťování příčin vzniku těchto vlivů a vytváření opatření k jejich omezení“

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (ZSPOD) hovoří v §10 ods. 3 obecně o „nepříznivých vlivech“, které působí na děti a mládež, ale tyto vlivy přesněji nespécifikuje. Proto jsme se zeptali respondentů, které „nepříznivé vlivy“, jež takto zákon ukládá sledovat, považují v současnosti – dle svých zkušeností – za nejzávažnější. Při jejich uvádění jsme omezili respondenty na jmenování pěti nejdůležitějších položek, nepředložili jsme jim ale žádný seznam nepříznivých vlivů, ze kterého by mohli vybírat. Jinými slovy řečeno, požadovali jsme, aby se respondenti sami rozpomenuli na praxi naplňování tohoto požadavku zákona. Pouze 7 respondentů bylo tímto požadavkem zaskočeno, nebylo schopno specifikovat „nepříznivé vlivy“.

Při vyhodnocení souhrnu názorů (viz tab. 13) na to, co lze považovat za takové vlivy, **uváděli respondenti téměř v polovině případů (48,1 %) obecně dysfunkčnost rodiny, a to jak z pohledu, že v rodině fyzicky chybí nějaká postava vychovatele, nebo že orientační rodina dětského klienta vykazuje projevy nesouladu,** které se mohou projevat na jeho nesprávném duševním či fyzickém vývoji. Zdá se tedy, že pracovníci OSPOD kladou značný důraz na prověřování úrovně dopadu projevů dysfunkčnosti rodiny jako hlavního zdroje problémů klientů, přičemž je samozřejmě lehčím úkolem sledovat vliv rozbití rodinného zázemí formou rozvodu vychovatelů (kde bývají pracovníci OSPOD žádáni soudem o vyjádření v rámci rozvodového řízení v případě existence nezletilých dětí v rodině), než v různé míře skryté formy vztahové dysfunkčnosti v rámci formálně uzavřeného – ale již nefunkčního manželství. **V zásadě platí, že se pracovníci OSPOD o této vnitřní skryté dysfunkčnosti dozvídají zpravidla pouze poté, kdy se manifestuje nějakými oficiálně zaznamenanými a zaznamenanými projevy navenek.** Zde můžeme připomenout, že Systém včasné intervence se pokouší najít cestu k aktuálnější identifikaci skrytých rodinných dysfunkcí na základě dřívějšího hlášení o abnormní situaci dítěte, která se projevuje jeho excesy v chování.

Tab. 13: Hlavní „nepříznivé vlivy“, kterým pracovníci OSPOD věnují zvláštní pozornost

(každý respondent mohl uvést pět možností v rámci volné otázky)

	Abs. č.	%
dysfunkční rodina, absence jednoho z rodičů	99	48,1
party, kamarádi	94	45,6
drogy, návykové látky, toxikomanie, kouření dětí	83	40,3
alkohol, alkoholismus dětí	73	35,4
finanční, materiální, sociální situace rodiny	71	34,5
výchova v rodině	71	34,5
špatné využití volného času	65	31,6
trestná činnost, krádeže, vandalství, prostituce, přestupky	30	14,6
záškoláctví	30	14,6
chování rodičů	25	12,1
špatná škola, nezáměr učitelů	24	11,7
lokalita (vyloučená), okolí, prostředí	22	10,7

N = 206

Vedle strukturálních a vztahových problémů věnují respondenti značnou pozornost některým dalším prostředím, ve kterých se klienti pohybují a také sociálně patologickým vlivům, které se u klientů či v jejich okolí vyskytují. U mladých lidí mají značný význam jejich přátelské vrstevnické kontakty. Charakter těchto vztahů má dokonce v určitém vývojovém stadiu mladých lidí rozhodující vliv z hlediska dokončení – či zmaření – správné socializace. Z tohoto hlediska je třeba nazírat správnost názorů respondentů, že přátelské vrstevnické vztahy přesahující okruh orientační rodiny by měly být skutečně oněmi pečlivě sledovanými indikátory naděje na prosociální či asociální vývoj mladého člověka. Zároveň tak platí, že včasné rozpoznání závadového vrstevnického prostředí, které se případně rozvíjí kolem klienta, musí být z hlediska preventivní či resocializační práce „narušeno“ a zároveň z hlediska kvantity plnohodnotně nahrazeno jiným nezávadným (lépe aktivně prosociálním) vrstevnickým prostředím. To znamená, že nestačí pouze vytrhnout klienta ze závadového prostředí, ale že je nutno – zejména pokud již došlo k závažnější problémové „infikaci“ asociálními normami – usilovat o aktivní pozitivní vrstevnické ovlivňování, tedy pouze nelikvidovat, ale zejména tvořit. Systém včasné intervence to naznačoval v zásadě, že tzv. Tým pro mládež, který se má problému ohroženého klienta věnovat, by měl společnými silami nalézt takové prostředí, které by mohlo saturovat potřeby klienta, a to v závislosti na jeho mentální kapacitě a dalších situačních faktorech.

Zde ovšem vyvstává závažný problém, který je spojen s faktem, že identifikace existence závadové party je relativně snazším úkolem, než nalezení vhodných prostředků k vytržení ohroženého jedince z tohoto prostředí a jeho začlenění do prostředí vhodnějšího. Tato vysoce náročná činnost není odvislá pouze od materiálních prostředků, které na ni musí být bezesporu vyčleněny, ale zejména na schopnosti lidí, kteří jsou schopni mladého člověka oslovit, zaujmout a vhodně nasměrovat. To jinými slovy znamená, že takové činnosti jsou schopni pouze nemnozí, ti, kteří jsou vedle jistých studií získaných profesionálních dovedností sociálních či pedagogických pracovníků nadáni ještě přirozenou schopností aplikovat vhodné postupy v nestandardních podmínkách. Proto teorie SVI doporučovala do týmu pro mládež zařazovat i jednotlivce se schopností cítit se do pozice klienta, jakož i do pochopení jeho situace v rámci jeho životních realit.

Mezi závažné nepříznivé vlivy řadí respondenti z řad OSPOD zejména zasažení klientů drogovou subkulturou v nejširším spektru. Pohyb klienta v těchto prostředích, jakož i přijetí některých toxikomanických praktik, bývá často signálem nastoupení delikventní životní cesty, signálem nějaké vzpoury proti vlastní pozitivní socializaci. Zde je ovšem třeba pečlivě rozlišovat, zda jsou některé toxikomanické projevy pouze určitým vývojovým excesem nebo situační záležitostí či zda již jde o hlubší manifestaci negativního odklonu, zda – zejména kouření a občasný kontakt s alkoholem – není jen určitou nevhodnou snahou přiblížit se ke světu dospělých, o snahu zařadit se, o výraz určité skupinové solidarity či obdobné procesy, nebo zda se jedná již o průvodní jev dalších asociálních projevů. Zejména je pak třeba přihlídnout k tomu, v jakém prostředí klient vyrůstá, zda např. tabakistické vzory či konzumace alkoholu nejsou příznačnou rodinnou zátěží, kterou klient sleduje (a které podléhá) od svého dětství a považuje ji za něco normálního či běžného.

Je ovšem velmi dobře, že vliv těchto nepříznivých vlivů toxikomanické povahy pracovníci OSPOD u svých klientů nepodceňují a jejich význam testují. Nekontrolovaný

rozvoj toxikomanických excesů může totiž poměrně snadno přerůst do závislosti se všemi negativními důsledky z toho plynoucími.

Na jednom z předních míst volby sledovaných nepříznivých vlivů uvádějí naši respondenti „způsob výchovy v rodině“. To znamená, že pracovníci OSPOD jdou ve svých analýzách sociálního prostředí klienta za vnější projevy dysfunkčnosti jeho rodiny, že si uvědomují, že u kořenů nevhodných projevů klienta mohou být neadekvátní způsoby výchovných strategií v prostředí jeho orientační rodiny. K odhalení těchto souvislostí je ovšem třeba vycházet z různých informačních zdrojů včetně – nejlépe – vlastní zkušenosti s interakcí „rodič – klient“, což znamená, že rozpoznání těchto zásadních příčin problému může zabrat značný časový prostor. K tomu, aby došlo k nápravě identifikovaných problémů, není ovšem dostatečným pouze jednorázový pohovor, ale restrukturační rodinného klimatu, jež ovšem vyžaduje zásah odborníků, zejména těch s psychologickým výcvikem.

Respondenti ovšem mezi důležité nepříznivé vlivy řadí i nevhodné chování rodičů. Tato volba je pochopitelná, vždyť velká část problémů klienta většinou pramení z bezprostředního odpozorování a z prosté nápodoby životních strategií a postupů osob, které se pohybují v jejich blízkosti. Špatné osobnostní nastavení rodičů či jiných náhradních vychovatelů působí značné škody při vytváření správného náhledu na svět, na způsoby koexistence ve společnosti, na hranice dovoleného a zakázaného. Zvláště je pak závažným nepříznivým vlivem, když v rodině není jen jeden nefunkční prvek (např. pouze jeden nefunkční člen v relativně funkční rodině), ale když celý rodinný systém se řídí nějakými mylnými normami a postupy, asocialita je vnímána jako norma, nevhodné životní postoje jako způsob toho, jak se obecně žije. Je zjevné, že v patologickém prostředí dochází k patologické socializaci, jejíž odstranění či pozitivní resocializace bývá v dospělosti obtížným problémem vyžadujícím soustředění velkého úsilí a značných finančních prostředků.

Značné množství použitelných signálů o neadekvátním vývoji klientů poskytuje zejména škola. Ta je s klientem v denním styku, může si povšimnout změn nejen v prospěchu, ale zejména v chování žáka. Systém včasné intervence staví na tom, že školští pracovníci jako první odhalí důležité změny v chování žáka, že je vyhodnotí a předají signál o těchto skutečnostech do prostředí Týmu pro mládež. Situace klienta ve škole je často modelovým prostředím, které odráží či zrcadlí momentální situaci žáka i v jiných prostředích. Zde se ukazují únikové reakce, agresivní projevy, situace bezradnosti, opuštenosti, nevhodného sebevědomí, vztahu k autoritám, férovosti jednání apod. Případové konference by pak měly být zaměřeny na to, aby se vhodným způsobem na základě poznatků školy (ale nejen jí) ohroženému jedinci pomohlo, aby se došlo k praktickým řešením nebezpečných situací, které klienta ohrožují.

Jedním z důležitých signálů o závažném odklonu klienta od pozitivního výchovného směru je dlouhodobější záškoláctví, které lze hodnotit jako útěk před někým či před něčím, co se klientovi jeví jako zatěžující, nevladatelné nebo čím chce na sebe upozornit. Z tohoto pohledu je záškoláctví podnětem nejen k pokusu navrátit klienta do školních lavic (což by bylo samo o sobě málo), ale zejména uchopit fakt záškoláctví jako podnět k hlubšímu rozboru jeho subjektivně zpracovávané situace, která jej obklopuje. Při této činnosti se sleduje cíl zjistit, zda jsou únikové reakce založeny na subjektivních mylných

interpretacích klienta, které pramení z různých paticky zpracovaných životních situací či z osobnostního nastavení, či zda lze vysledovat skutečná ohrožení, která vyúsťují do snahy „vyhnout se“ či uchýlit se do subjektivně chápaného bezpečí či ochrany před něčím, co reálně hrozí. V praxi se pak často objevují kombinace subjektivních a objektivních motivů záškoláctví, reálné hrozby se proplétají s domněnkami a představami, uvědomělé motivy s motivy nevědomými. Každopádně je ovšem třeba jev záškoláctví považovat za důležitý nepříznivý vliv, neboť v jeho průběhu dochází velmi často k prohloubení některých nepříznivých tendencí v životě klienta.

Respondenti uvedli též hojně mezi pěti nejzásadnějšími sledovanými nepříznivými vlivy volnočasové aktivity. I zde se jedná skutečně o oblast, která má úzkou souvislost s rozvojem či zbrzděním vývoje asociální či antisociální činnosti. Oblast volného času se totiž může výrazně podepsat na způsobu prožívání formativního období mládí klienta, může jej negativně ovlivnit a může ovšem též napomoci při jeho sociální rehabilitaci, na zmírnění či odstranění problémů. Charakter prožívání volného času má tak velmi významné místo v životě klienta, způsob jeho prožívání je důležitým ukazatelem hloubky problému.

V zásadě zde jde v oblasti trávení volného času o dva základní problémy. Prvním z nich je zjištění, že klient ve svém volném čase (ale také v čase, který si pro „volno“ odcizí z kvóty svých povinností – záškoláctví, absence) uskutečňuje takové aktivity, které jej stále hlouběji a hlouběji zatahují na delikventní životní cestu, druhým pak to, že je klient mimo dosah kladných aktivit. Tyto dva problémy jsou do jisté míry příslovečnými stránkami „spojených nádob“. Nedostatečná nabídka volnočasových pozitivních činností – ať již objektivní, či hodnocená z hlediska subjektivní „nepoužitelnosti“ v korelaci se specifickými potřebami klienta, či případně z toho důvodu, že se existující nabídka k ohroženému mladému člověku nedostala (nikdo jej neupozornil, aktivitu nenabídl, nezprostředkoval kontakt) – vytváří situaci nudy a tendenci zaplňovat prázdnotu a nenaplněnost nevhodnými aktivitami pasivního či hedonistického spotřebitelského charakteru. Od tohoto stavu pouhého „zabíjení času“ je pak pouze malý krok k asociálním či dokonce antisociálním projevům nejrůznějšího druhu. Na druhé straně zde ale existuje reálná naděje, že úspěšně vázaný volný čas může v budoucnu odstranit nejzávažnější problémy v chování klienta.

Zvláštní a komplikovanější situace ovšem nastává, když byl klient již v minulosti zapojen do nějaké aktivity volného času, ale byl z ní buď vyloučen, nebo z ní pro nezáměr odešel. Klienti, jejichž problémy řeší OSPOD, nepotřebují totiž ani tak klasické aktivity volného času, ale spíše aktivity, jejichž hlavním zaměřením je prevence kriminality a s ní souvisejících projevů. Zatímco totiž aktivity volného času směřují k rozvoji konkrétních oblastí zájmů dle svých věcných zaměření (např. rozvoj nějakého sportu k lepším výkonům ve srovnání s jinými či k dokonalejšímu zvládnání např. výtvarných dovedností či hudebních projevů v kontextu jiných mladých lidí), preventivní aktivity směřují (nebo by měly směřovat) k hlavnímu cíli, kterým je udržení mladého člověka mimo dosah asociality, a to za pomoci různých prostředků, tedy i (ale nejen) prvků volnočasových aktivit. Problémoví klienti mají totiž tendenci svou nedisciplinovaností či negativismem narušovat činnost spolků s volnočasovou náplní, za to jsou vedoucími a často i účastníky těchto aktivit postihováni nejrůznějšími neformálními či formálními sankcemi, což většinou vyústí v odchod klienta z konkrétních organizací volnočasových aktivit. Z jiného pohledu řečeno, pořadatelé klasických volnočasových aktivit o tento druh členů nestojí

a nekompromisně se jich ve většině případů zbavují. Z pohledu řešení nevhodného chování klientů je však třeba řešit otázku, kdo a jak je schopen vhodně absorbovat tyto mladé lidi, zaplnit jejich nestrukturovaný volný čas a pozvolna využít sofistikovaně tvořených společných aktivit k posunu v oblasti nápravy nevhodných norem a hodnot.

Za závažné negativní jevy v životě klientů jsou samozřejmě považovány doklady o jejich trestné či jinak trestné činnosti. Pečlivý rozbor těchto škodlivých životních událostí musí stát u počátku plánování vhodných resocializačních zásahů, musí určit směr nápravného působení. Při této činnosti je třeba pokusit se dostat pod povrch popisovaných událostí, nalézt případné skryté motivy asociality a nenechat se zmást vnějšími atributy událostí. V tom by právě měli vynikat pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí, aby skloubili poznatky spisového materiálu se svým vlastním (nejlépe opakovaným) šetřením zaměřeným na klienta i na jeho sociální zázemí. Dobrat se pravdivé motivace provedených asociálních činů v kontextu mnohohvrstevnaté reality života klienta je tak základním předpokladem úspěšné resocializační práce a naopak schematické uchopení těchto signálů může vést až k prohloubení narušenosti klienta a též ke zbytečnému rozčarování z práce u sociálního pracovníka.

Někteří respondenti ve svých odpovědích, kterými identifikovali negativní jevy v okolí klientů, akcentovali i úplně jinou problematiku, kterou skutečně nelze podceňovat. Hovoří totiž ve svých odpovědích o finanční, materiální a z toho vyplývající špatné sociální situaci rodiny. Na jedné straně je zřejmě pravdivý fakt, že stupeň objektivně měřené ekonomické bídy v naší zemi není zdaleka tak tíživý jako např. v některých zemích Afriky či Asie, nicméně pocit relativní chudoby může být i u nás velmi tíživou skutečností s dalekosáhlými následky pro pozitivní rozvoj klienta. Chudoba je traumatizující zejména tehdy, kdy rodinu klienta obklopuje jistý trvalý pocit bezvýchodnosti situace či když se dostaví nečekaně jako důsledek rychlých změn v ekonomickém statusu rodiny. Proto je třeba si všimat i takových věcí, jako jsou dlouhodobá nezaměstnanost vychovatelů klienta, či ekonomických důsledků situací spojených s úmrtím v rodině či zejména agresivně podbarveného rozpadu orientační rodiny spojeného se snahou o ekonomické poškození partnera, a tím i dětí či mladistvých.

Obecně je třeba konstatovat, že je nutno u ohrožených klientů testovat hypotézu, do jaké míry přispívá ekonomická nestabilita k výskytu sociálně patologických projevů v chování a zda by nebylo možné v rámci zákonných postupů zmírnit některé nepříznivé dopady ekonomického nedostatku, ať již aplikací nějaké podpory konstruované pro situaci nouze či vhodným rozbořením problému s postiženými vychovateli a ukázáním cesty z něho. Zde je ovšem třeba, aby s OSPOD na širokém základě spolupracovaly i jiné složky státní správy, aby se tak našly prostředky pro ekonomickou rehabilitaci určitého poškozeného sociálního zázemí, aby byly nalezeny cesty k získání zaměstnání, k oddlužení, ke zlepšení bytové situace atp.

V této oblasti je též třeba, aby se prohloubila síť nestátních podpůrných organizací, které by mohly některé nejen ekonomické problémy rodin klienta sledovat dlouhodoběji a více se ponořit do adekvátního hledání a nalézání cest z krize. Zde je třeba připomenout zejména problematiku, která se váže ke klientům, kteří vyrůstají v tzv. vyloučených lokalitách, kde se vyskytují v hojně míře a ve vzájemné propojenosti nejrůznější nepříznivé vlivy, které jsou v přímé souvislosti s rozvojem asociální životní cesty.

Zhruba každý pátý dotázaný pracovník OSPOD v různých částech ČR soudí, že je v současné době v zásadě bezproblémové sledovat nepříznivé vlivy působící na vybrané klienty z řad dětí, resp. je možné pravdivě zjišťovat příčiny vzniku nepříznivých vlivů, působících na děti. I to je totiž – dle našeho soudu – velmi náročný požadavek, který zákon klade na pracovníky příslušných OSPOD. Zákon neříká, na jaký typ nepříznivých jevů se má pracovník zaměřit, orientuje však ve své obecnosti pracovníky sociální pomoci v této oblasti k samostatné úvaze nad tím, co může být v konkrétním případě těmito nepříznivými vlivy. Na jednu stranu tak dává pracovníkovi sociálních služeb v zásadě volné pole působnosti v rámci zákonných možností, na druhé straně však umožňuje, aby úvaha příslušného pracovníka nebyla dostatečně komplexní, aby dostatečně zahrnula různé aspekty, které by v určité konstelaci situací a podmínek jejich rozvoje mohly sehrát důležitou úlohu. O tom, co jednotliví respondenti považují za nepříznivé vlivy, budeme hovořit ještě v dalším textu.

Jak vyplývá z následující tabulky 14, 16,5 % dotázaných považuje za víceméně neuskutečnitelné (4 a 5 bod škály) adekvátně zjistit příčiny vzniku nepříznivých vlivů působících na děti. Tito respondenti se zřejmě zamýšlejí nad tím, do jaké míry je vůbec možno v zásadě „externě“ či zvnějšku odhalit příčiny vzniku nepříznivých vlivů. Uvědomují si, že v rámci své úřednické funkce mohou odhalování příčin věnovat pouze zlomek svého času, že musí většinou vycházet ze zprostředkovaných výpovědí aktérů o jevech, které jsou převážně ukryty za dveřmi domácností, ve kterých klient vyrůstá a které pouze občas vyvěrají do veřejného prostoru, a to nejčastěji asociálními projevy samotného klienta.

Tab. 14: Realnost sledování nepříznivých vlivů a zjišťování příčin těchto jevů

	uskutečnitelné								neuskutečnitelné		neví	
	1		2		3		4		5			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Sledování nepříznivých vlivů působících na děti	47	22,8	63	30,6	68	33,0	23	11,2	3	1,5	2	1,0
Zjišťování příčin vzniku nepříznivých vlivů působících na děti	39	18,9	80	38,8	52	25,2	25	12,1	9	4,4	1	0,5

N = 206

Lze tedy shrnout, že respondenti považují za snazší úkol pravidelné vyhodnocování situace klientů a jejich rodin (jak ukážeme v následujícím textu) než nalézání příčin problému a provádění konkrétních účinných opatření k omezení či eliminaci nepříznivých vlivů (viz tab. 15).

Tab. 15: Možnosti OSPOD „činit opatření k omezení nepříznivých vlivů“

	uskutečnitelné								neuskutečnitelné		neví	
	1		2		3		4		5			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Činit opatření k omezení nepříznivých vlivů	32	15,5	71	34,5	58	28,2	30	14,6	15	7,3	0	0,0

N = 206

III.4.4. Vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorba individuálního plánu

Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte hovoří v § 10 odst. 3 písm. c) o tom, že obecní úřad s rozšířenou působností má pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se stále jedná o dítě, kterého se týká ustanovení tohoto zákona. Zákonodárce zde měl na mysli požadavek, aby byl zákon aplikován na mladé lidi a jejich vychovatele, kteří jsou ze společenského pohledu nějak problémoví, na druhou stranu by však neměl být aplikován déle, než je vzhledem k okolnostem konkrétního případu a vývoji v problematice nutno. Tento požadavek zákona je velmi závažný a vyžaduje od pracovníků OSPOD vysokou angažovanost. Názor na to, zda je vyhodnocování situace uskutečnitelné, ukazuje tab. 16.

Tab. 16: Realnost práce pracovníků OSPOD s mladými klienty s poruchami chování a jejich rodinami dle požadavků zákona o sociálně-právní ochraně dětí

	uskutečnitelné								neuskutečnitelné		neví	
	1		2		3		4		5			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Pravidelné vyhodnocování situace dítěte	96	46,6	65	31,6	30	14,6	8	3,9	7	3,4	0	0,0
Pravidelné vyhodnocování situace rodiny dítěte	89	43,2	66	32,0	37	18,0	8	3,9	4*	1,9	2	1,0

N = 206 * dva respondenti neodpověděli

V našem výzkumném šetření jsme se též zaměřili na provedení určité sondy do této problematiky a požádali jsme respondenty, aby odhadli, jak často je u jejich OSPOD na základě vyhodnocovací praxe shledána pozitivní skutečnost, že dítě již – z důvodu zlepšení situace – nepatří do okruhu dětí dle § 6 písm. c) a d) citovaného zákona a může dojít k jeho vyřazení z aktuální evidence. Pro snazší odhad jsme respondenty požádali, aby ve své odpovědi odhadli situaci v průběhu první poloviny roku 2014.

Základním zjištěním v této oblasti je fakt, že nadpoloviční skupina 113 respondentů (55 %) z řad vedoucích pracovníků OSPOD uvedla tazatelům do záznamového archu, že ve stanoveném období nedošlo (z důvodu zlepšení stavu asociality klientů) k žádnému případu jejich vyřazení z evidence. Lze pouze spekulovat o tom, zda prováděné vyhodnocovací akce dospěly k výsledku, že situace klientů a jejich sociálního zázemí se nemění a tudíž není důvod k vyřazení klientů z evidence, či zda k vyhodnocovací akci tohoto druhu vůbec – z různých důvodů – nedošlo a nelze tak posoudit, zda takové případy v působnosti konkrétního OSPOD jsou.

U respondentů, kteří naopak sdělili, že na základě vyhodnocení situace byli z evidence jejich OSPOD v uvedeném období vyřazeni někteří mladí lidé (jednalo se o 93 lokalit), jsme se dále zajímali o četnost takových případů. Vzhledem k tomu, že nápad klientely u jednotlivých OSPOD je různý, pokusili jsme se vztáhnout odhady o vyřazených klientech k údajům o nově evidovaných klientech za stejné období. Výsledky ukazuje následující tabulka 17.

Tab. 17: Odhad procenta klientů vyřazených z evidence OSPOD z důvodu úpravy jejich situace ve srovnání s nově evidovanými případy – situace v prvním pololetí 2014

Procento klientů vyřazených z evidence:	OSPOD	
	Abs. č.	%
5 %	26	28,0
10 %	17	18,3
20 %	23	24,7
40 %	17	18,3
41 a víc %	7	7,5
neodhadnuto	3	3,2
celkem	93	100,0

Poznámka: absolutní počet klientů nově registrovaných z důvodu jejich asociality (100 %) se stal základem pro výpočet procenta vyřazených klientů za stejné období.

Zde uvedené údaje ukazují, že **zákonem předpokládané „pravidelné vyhodnocování“ je pravděpodobně u různých OSPOD různě interpretováno**, že je na ně kladen velmi rozdílný důraz, případně že jsou v jednotlivých místech nastavena různá kritéria k posouzení, zda došlo či nedošlo k takovým změnám v osobnostních a sociálních poměrech klientů, které by zavdaly podnět k jejich vyřazení z evidence. Nelze se ubránit dojmu, že v některých místech je evidence klienta v záznamech OSPOD záležitostí konečnou, kterou v zásadě již nic (mimo dosažení zletilosti) v budoucnu neovlivní. Důležitější však než tato okolnost je, zda se někdo kompetentní v pravidelných intervalech o situaci klienta kvalifikovaně zajímá, zda se situace klienta např. zásadně nezhoršuje, a zda by proto nebylo vhodné zintenzivnit adekvátní intervenci. Posuzování možnosti vyřazení klienta z evidence je totiž zároveň kontrolním mechanismem ke zjištění, zda se naopak jeho situace nezhoršuje.

Z novely zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (dále ZSPOD) plyne (viz § 10 odst. 3, písm. d), že obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen „na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny vypracovat tzv. individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte,

k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte... a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny.“

Dle metodického doporučení MPSV č. 3/2009 by měl individuální plán určité atributy tak, aby splnil svůj účel co nejlépe. Především by měl být konkrétní tak, aby z něj byla zřejmá odpovědnost jednotlivých spolupracujících složek včetně konkrétních detailů zpracování. Z toho důvodu by měl mít plán měřitelné výstupy. Individuální plán by měl být realistický, vycházet z dané situace a mít dosažitelné cíle. Zároveň by měl mít stanoveny časové dimenze, tedy plán by měl být časově ohraničený.

Proces vytváření plánu sestává ze čtyř hlavních kroků:

1. zjišťování informací
2. konzultace s rodinou, případové konference
3. vyhodnocení situace
4. rozhodnutí: jeho výsledkem je Plán péče o dítě vycházející z jeho potřeb.

Zajímalo nás, jakým způsobem a s jakými výsledky je toto nové opatření uváděno do praxe.

Z rozboru odpovědí vyplývá, že – překvapivě – **nejmenší problémy mají jednotlivé OS-POD se zpracováním individuálních plánů ochrany dítěte na základě podkladů vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny.** Tento úkol zvládá – dle vlastního vyjádření – bezproblémově celá polovina dotázaných respondentů a dalších 29% poukazuje pouze na menší obtíže s touto činností. Zdá se, že pracovníci OSPOD jsou schopni pracovat analyticky se zjištěnými údaji a že na tuto činnost jsou vyzbrojeni jednak vzděláním a jednak praxí.

Je potěšující, že dotázaní vedoucí pracovníci nepovažují za problém zejména tvorbu individuálních plánů, neboť právě na této okolnosti lze stavět naději na úspěšné zvládnutí nedobré situace dítěte v jeho sociálním prostředí. Pro plastičtější obraz dodejme, že nějaké – závažné či závažnější – problémy s touto činností má pouze každý desátý respondent a že žádný z dotázaných se v této oblasti nevyhnul odpovědi (viz tab. 18)

Tab. 18: Realnost zpracování individuálního plánu resocializace klienta

	uskutečnitelné								neuskutečnitelné		neví	
	1		2		3		4		5			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Zpracování individuálního plánu dítěte	103	50,0	59	28,6	24	11,7	14	6,8	6	2,9	0	0,0

N = 206 * dva respondenti neodpověděli

Vyhláška MPSV stanovuje pro vypracování individuálního plánu ochrany dítěte náročné požadavky, jejichž kvalitní naplnění stojí pracovníky sociálních služeb jistě nemalé úsilí. Vždyť například hlubší popis příčin ohrožení dítěte či navržení dosažitelných

cílů přijímaných opatření vyžaduje hluboký vhled do konkrétního případu a shromáždění velké řady relevantních podkladů. (Vyhláška 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, 2012.)⁹

Výše řečené je o to důležitější, že mnozí respondenti navíc usuzují, že jim nečiní problém ani pravidelné vyhodnocování situace dětského či mladistvého klienta, ani vyhodnocování situace jejich rodin a že se domnívají, že tuto činnost vykonávají ve velké většině případů kvalitně (o této problematice budeme hovořit podrobněji v dalším textu). Při této sociální práci skutečně velmi záleží na tom, do jaké míry jsou příslušní pracovníci OSPOD schopni adekvátně vyhodnotit zejména počáteční stav problému a následně jeho často neočekávané změny. Preventivní a zejména resocializační proces je procesem dynamickým a to zejména v tom smyslu, že zanedbání vhodného okamžiku v průběhu práce se může výrazně vymstít. V tomto smyslu je to činnost velmi náročná, která vyžaduje systematickosti a schopnost zaznamenat a odlišit důležité a nepodstatné změny. Těž je poměrně nesnadné stanovit míru „pravidelnosti“ vyhodnocování, nalézt vhodný algoritmus, který umožní z jedné strany zajistit potřebný dohled, z druhé strany se však nestane pro posuzovanou rodinu a v ní žijícího klienta vlezlou záležitostí, která ve svých důsledcích narušuje resocializační proces.

9 VYHLÁŠKA ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanoví v § 2 tyto náročné úkoly při sestavování individuálního plánu ochrany dítěte:

- (1) Individuální plán ochrany dítěte obsahuje
 - a) popis příčin ohrožení dítěte a důvody zahájení sociálně-právní ochrany,
 - b) cíle navržených opatření, prostředky k jejich dosažení a ukazatele účinnosti jednotlivých opatření,
 - c) rozsah navržených opatření nezbytných k ochraně dítěte a poskytnuté pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte,
 - d) způsob naplňování navržených opatření, práv a zájmů dítěte v rozsahu sociálně-právní ochrany,
 - e) metody práce s rodinou a rozsah intervencí a pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte při péči o dítě a při jeho výchově, které zahrnují:
 1. posílení úlohy a funkce rodiny,
 2. rozvíjení pečovatelských a výchovných schopností rodiny,
 3. pomoc při sociálním začleňování rodiny,
 4. poskytování pomoci dětem umístěným v náhradní péči a jejich rodinám, poskytování pomoci osobám pečujícím a osobám v evidenci,
 5. posílení kompetencí rodiny v oblasti vzdělávání, přípravy na vyučování a motivace ke vzdělávání,
 - f) postup spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany s ostatními orgány veřejné moci a dalšími fyzickými osobami a právníky osobami zapojenými do řešení situace dítěte,
 - g) rozsah spolupráce rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte s orgány sociálně-právní ochrany a dalšími fyzickými osobami, právníky osobami a orgány veřejné moci zapojenými do řešení situace dítěte,
 - h) časový plán pro provádění konkrétních opatření sociálně-právní ochrany,
 - i) způsob hodnocení a ověřování plnění navržených opatření nezbytných k ochraně dítěte ze strany rodičů, jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, orgánů sociálně-právní ochrany a dalších fyzických osob, právníků osob a orgánů veřejné moci zapojených do řešení situace dítěte, a návrh dalších potřebných opatření nezbytných k ochraně dítěte,
 - j) plán vzdělávání dítěte a plán přípravy na budoucí povolání a osamostatňování se,
 - k) plán přípravy blížícího se výstupu dítěte z náhradní péče.

Respondenti se vyslovovali i k dalším požadavkům zákona, které mají být plněny vůči klientům s poruchami chování a jejich rodinám. **Za nejproblematictější považují reálné naplnění předpokladu zákona, aby ve lhůtě do 1 měsíce byl vypracován individuální plán ochrany dítěte a byly činěny konkrétní opatření k omezování těchto nepříznivých vlivů.** Zřejmě zde z pracovníků sociálních služeb mluví jistá skeptická zkušenost, která poukazuje na to, že některé situace, které se váží k asociálním či antisociálním projevům dítěte jsou **občas** natolik komplikované, že vyžadují delší diagnostiku, nashromáždění dostatečného množství informací a zejména získání reálných prostředků na alespoň částečné zvládnutí situace. Jejich zpochybňování lhůty jednoho měsíce je tak možno vidět prismatem otázky „jak kvalitní může být v komplikovaných případech plán, jehož vytvoření je časově limitováno?“

Na druhou stranu je ovšem třeba pochopit snahu zákonodárce, který stanovením lhůty působí na subjekty převýchovného snažení, aby v konkrétních případech konaly bez odkladů a aby – zejména novým klientům – věnovaly soustředěnou pozornost. Je to důležité zejména ze dvou důvodů, a to jednak, aby se proces nápravných akcí příliš – nejednou alibisticky – neprotahoval a jednak, aby zároveň klient a jeho sociální prostředí zaznamenalo, že se ve věci něco zásadního děje. Včasnost zásahu je totiž jedním z nejdůležitějších předpokladů úspěšnosti procesu restrukturalizace asociálních projevů klienta. Je totiž známým faktem, že resocializace se o to hůře provádí, o co je problém více chronický a že zachycení problémů na jejich počátku může pozitivně ovlivnit další resocializační proces. Nebezpečí z prodlení je zde proto značné, nečinnost orgánů nápravy se v extrémním případě může dokonce stát i „doporučením“ k beztrestnému či nekorigovanému prohlubování asociality. Proto zásady Systému včasné intervence stavěly na principu rychlého řešení problému, a to až do té míry, že se snažily – alespoň v teorii – co nejvíce zkrátit dobu mezi výskytem asociálních projevů mladých lidí či vznikem nezdravých situací v jejich sociálních zázemích a adekvátní reakcí na tyto zjištěné projevy. K tomuto urychlení měl sloužit digitalizovaný proces přenášení informací pomocí standardizovaných „hlášenek“, které měly sloužit k rychlé orientaci v problému, zařazení informací do kontextu již jiných známých relevantních skutečností a k urgentnímu zajištění koordinace možné – akutní a později dlouhodobě orientované – pomoci.

Jestliže se podíváme na následující tabulku č. 19, zjišťujeme, že názory na reálnost splnění jednoměsíční lhůty a uskutečnitelnost zahájení nápravných akcí jsou rozloženy dle známé Gaussovy křivky. O naprosté bezproblémovosti splnění požadavků zákona je přesvědčeno zhruba 16 % dotázaných, naproti tomu za jasně nesplnitelné jsou tyto požadavky považovány zhruba 8 % dotázaných. A tak více jak čtvrtina dotázaných pracovníků OSPOD volí středovou pozici, kterou bychom mohli interpretovat jako „někdy ano, někdy ne“, a zhruba třetina dotázaných volí druhý bod škály, který naznačuje postoj „uskutečnitelné, ale s potíží“.

Tab. 19: Realnost splnění požadavku zákona z hlediska lhůty pro vytvoření individuálního plánu ochrany dítěte a činnosti směřující k omezení nepříznivých jevů

	uskutečnitelné								neuskutečnitelné		neví	
	1		2		3		4		5			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Dodržování lhůty 1 měsíce pro vypracování individuálního plánu ochrany dítěte	33	16,0	61	29,6	56	27,2	39	18,9	16	7,8	1	0,5

N = 206

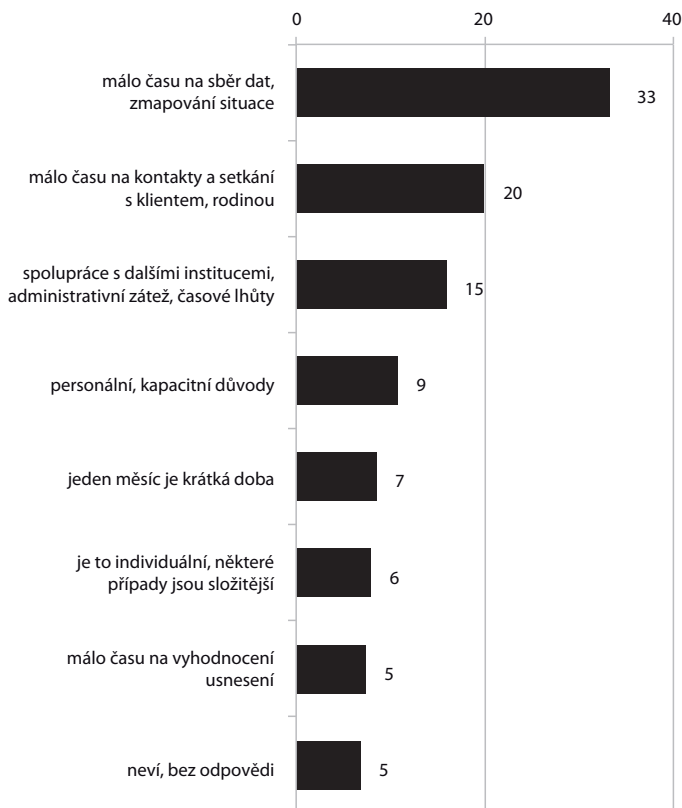
Jak bylo již výše konstatováno, v ZSPOD v § 10 odst. 5 písm. b) je stanoveno, že lhůta pro vypracování počátečního individuálního plánu je 1 měsíc. Zjišťovali jsme, zda je dle názorů a zkušeností respondentů tato lhůta dostatečná **pro kvalitní** vypracování a zvážení podkladů pro individuální plán. Ačkoliv respondenti na jedné straně tvrdí, že jsou schopni vypracovat individuální plán klienta v požadovaném termínu, v naprosté většině případů ovšem (73 % odpovědí) považovali tuto lhůtu za příliš krátkou pro **kvalitní** individuální plán a navrhovali její prodloužení. Jen pro čtvrtinu dotázaných (24 %) je lhůta pro vypracování podkladové zprávy dostatečná, neshledávají důvody pro její prodloužení. 4 % odborníků z terénu pak vyslovilo názor, že by lhůtu pro vypracování zprávy stanovilo individuálně dle konkrétního případu, neboť se domnívají, že je v některých případech nutno přihlídnout k celé řadě protichůdných informací a tím dochází při jednoměsíční lhůtě ke zbytečným nepřesnostem. Stanovit lhůtu pro vypracování počátečního individuálního plánu též individuálně je fakticky návrhem, jakým způsobem by bylo možno optimalizovat přístup k různým typům kauz. Problémem by ovšem zůstalo posuzování náročnosti jednotlivých kauz tak, aby to bylo skutečně ve prospěch jejich řešení. Sporné by zůstávalo, kdo by jednotlivé případy posuzoval a dle jakých kritérií.

Mezi respondenty existují rozdílné názory na to, jak dlouhá doba kodifikovaná zákonem by měla být vyčleněna na vytvoření dobrého individuálního plánu, který bude opřen o souhrn relevantních informací. Nejvíce je jako úkolu adekvátní navrhována lhůta tři měsíců – k té se přiklání čtvrtina dotázaných. **Návrhy na prodloužení lhůty se tedy pohybovaly – až na ojedinělé výjimky – vesměs mezi dvěma až třemi měsíci (38 % dva měsíce, 35 % tři měsíce a 13 % dalo odpověď dva až tři měsíce).**

Zajímavým zjištěním je v této oblasti zejména to, že z hlediska délky praxe respondentů v sociální oblasti jsou častějšími kritiky stávající jednoměsíční lhůty pro tvorbu individuálního plánu pracovníci s delší praxí (nad 10 let) než pracovníci s praxí kratší – zkušenější pracovníci jsou se lhůtou jednoho měsíce spokojeni přibližně v pětině případů (18,8 %), pracovníci s nižší praxí pak v 27,5 %. Lze vyslovit hypotézu, že pracovníci s delší praxí se opírají o svou zkušenost, že dobrá příprava adekvátního zásahu problému klienta a vytvoření individuálního plánu, který budou moci akceptovat všichni zúčastnění, vyžaduje nejednou mravenčí práci a proniknutí do složitosti případu.

Podíváme-li se na nejčastější argumenty 151 respondentů nespokojených s jednoměsíční lhůtou (viz graf 4), zjišťujeme, že za zákonem stanovenou dobu není většinou možné shromáždit potřebné množství informací pro odpovídající zmapování situace klienta v jeho sociálním poli, že je tedy málo času na sběr dat. Respondenti samozřejmě poukazují na to, že v zásadě záleží na složitosti případu, že některé případy jsou jistě takové, že lhůta jednoho měsíce je splnitelná, nicméně se ohrazují proti této lhůtě stanovené bez výjimky ve všech případech.

Graf 4: Důvody, proč někteří respondenti nepovažují lhůtu 1 měsíce za dostatečnou pro sestavení kvalitního individuálního plánu klienta (v %)

N = 151

Z některých odpovědí vyplývá, že **lhůta jednoho měsíce je pro pracovníky OSPOD stresující, že v nich vyvolává pocit nevhodného tlaku neslučitelného s dobrým zvládnutím úkolu.** To se projevuje zejména tehdy, když personální obsazení OSPOD není na odpovídající úrovni velikosti nového nápadu případů klientů, kdy v terénu citelně chybí pracovníci. Lhůta jednoho měsíce pak klade zvýšené nároky zejména na dohodnutí potřebného osobního kontaktu s klientem (který se nejednou záměrně snaží vyhnout se pracovníkům OSPOD) a zejména jeho ne vždy odpovědnými vychovateli.

Závažné důvody pro prodloužení lhůty vypracování individuálního plánu lze též spatřovat v tom, že instituce, na které se OSPOD obrací, často nejsou ochotny či připraveny poskytnout potřebné odpovědně zpracované informace přednostně či alespoň

v přijatelné lhůtě. Z odpovědí vyplývá, že lhůta jednoho měsíce může být z jedné strany kontraproduktivní, a to vzhledem k tomu, že je třeba – pokud možno – udělat vzhledem k mladému klientovi a jeho sociálnímu zázemí hned napoprvé dobré rozhodnutí, z druhé strany je však možno zaznamenat určitou snahu po zvolnění tlaku na urychlené řešení problémové situace, přičemž právě tento tlak k aktivnímu přístupu měl na mysli zákonodárce, když tuto lhůtu stanovil. Narážíme zde stále na stejný problém, a to jak dosáhnout optimalizace v tak složitém procesu, jakým je prevence, resocializace a následná prevence, jak nalézt vhodný kompromis mezi pečlivostí v řešení problému a jeho zbytečným zdržováním. Za povšimnutí v této souvislosti stojí, že někteří respondenti svůj kritický postoj k jednoměsíční lhůtě nezdůvodňují, pouze jej bez specifikace konstatují. To ovšem může znamenat, že vyjadřují pouze své obavy z neovládání problému ve stanoveném čase a podvědomou tendenci „pro jistotu“ prodloužit termín.

Otázka tedy nyní zní, jaká je praxe vypracování individuálního plánu. Nesporně je vypracování individuálního plánu nápravou důležitým preventivním prvkem, který má stabilizovat a následně zlepšovat situaci klienta. Při tomto procesu se počítá s tím, že se při jeho tvorbě v rámci OSPOD výrazně zapojí zejména orgány veřejné moci, dále pak, že i různé právnické či fyzické osoby přispějí svou nabídnutou pomocí. Naše dosavadní zkušenosti ukázaly, že s angažovaností v těchto resocializačních činnostech jsou v různých lokalitách odlišné zkušenosti, někde je spolupráce ukázková, jinde však téměř nulová. Položili jsme proto našim respondentům otázku, jaká je v praxi úroveň spolupráce s těmito součástmi kolektivně stavěné preventivní práce.

Tab. 20: Spolupráce OSPOD s vnějšími subjekty při vypracovávání individuálních plánů klientů

Spolupráce s:	Úroveň spolupráce je															
	výborná												špatná		neví	
	1		2		3		4		5		6		9			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%		
orgány veřejné moci	73	35,4	58	28,2	26	12,6	12	5,8	12	5,8	16	7,8	9	4,4		
právnickými osobami	48	23,3	83	40,3	40	19,4	11	5,3	6	2,9	7	3,4	11	5,3		
fyzickými osobami	39	18,9	80	38,8	60	29,1	12	5,8	2	1,0	4	1,9	9	4,4		

Při prvním pohledu do tabulky 20 se zdá, že **nejlepší úroveň spolupráce mají OSPOD s orgány veřejné moci (tedy zejména s policií), naopak nominálně nejslabší spolupráce je s fyzickými osobami, které se vypracovávání individuálních plánů zúčastňují méně často.** Přesto však je překvapivým zjištěním, že téměř ve 20 % případů je spolupráce s fyzickými osobami hodnocena jako výborná, což by svědčilo o jisté dělné provázanosti pracovníků OSPOD a osob, které mohou v individuálních případech intervenovat ve prospěch rehabilitace klienta. Hloubku této spolupráce jsme však nesledovali.

Zohledníme-li ovšem vážené aritmetické průměry získaných údajů, do kterých se promítají kladné i záporné hodnoty z celé škály, zjistíme, že rozdíly ve spolupráci s jednotlivými složkami nejsou tak výrazné:

- s orgány veřejné moci: klienti označili spolupráci jako průměrnou, mírně pozitivně, známkou 2,39
- s fyzickými osobami: klienti označili spolupráci rovněž jako průměrnou, mírně pozitivněji, známkou 2,34
- s právníckými osobami: klienti označili spolupráci rovněž jako průměrnou, mírně pozitivněji, známkou 2,31.

Na předchozích výsledcích vidíme, že hodnocení všech tří složek bylo z tohoto pohledu téměř totožné vzhledem k rozložení pozitivních a negativních aspektů spolupráce s jednotlivými subjekty. Zdá se, že je spolupráce s jednotlivými subjekty vysoce závislá na místních poměrech, a že zobecnění je proto značně obtížné. Jedna skupina respondentů totiž hodnotí spolupráci s orgány státní moci jako nejprínosnější, druhá skupina jako velmi málo přínosné.

Za povšimnutí jistě stojí, že výsledky odpovědí jsou v zásadě obdobné u všech orgánů, na které jsme se ptali, což vede k úvaze, že ve všech oblastech souvisejících se zacházením s problémovou mládeží záleží především na osobním přístupu kompetentních lidí, na jejich úsilí zvládnout problematiku sociálního vývoje, či na jejich zájmu o problém. Ačkoliv jsou zmíněné subjekty velmi různorodého charakteru, od např. Policie a Státního zastupitelství přes školství, zdravotnictví, po rodiče, příp. další příbuzné, spolužáky apod., jejich vztah k prevenci a resocializaci záleží prvořadě na jejich lidském zájmu a teprve následně na roli organizace.

Určité překvapení a možná i zklamání v očekávání přineslo zjištění, že respondenti z měst, která byla v předchozích letech zapojena do SVI, se v otázce spolupráce s orgány veřejné moci, s právníckými a fyzickými osobami v zásadě neliší od lokalit, které v tomto systému nepracovaly (viz tabulka 21):

Tab. 21: Porovnání úrovně spolupráce podle zapojení do SVI (v %)

	Úroveň spolupráce je											
	1 výborná		2		3		4		5		6 špatná	
	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	SVI	
Spolupráce s:	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano
orgány veřejné moci	34,2	39,1	27,3	29,7	11,9	14,1	5,6	6,3	4,9	7,8	9,8	3,1
právníckými osobami	23,7	23,4	42,0	35,9	17,5	23,4	3,5	9,4	2,8	3,1	2,8	4,7
fyzickými osobami	19,6	18,8	43,5	34,4	26,6	34,4	4,9	7,8	1,4	0,0	1,4	3,1

Z tohoto zjištění lze asi usuzovat, že se ne vždy do systému zapojená města ztotožnila s cíli preventivního snažení, že ne vždy došlo k vytvoření takového kolektivu spolupracovníků, který by zaměřeně usiloval o preventivní cíle a že se nejednou od zapojení do SVI očekával jiný než preventivní přínos.

Pokud se jedná o zapojení dítěte do přípravy individuálního plánu, podnětná je již sama povinnost vypracovat individuální plán společně s dotyčným dítětem, která

vyplývá ze zákona, neboť to umožňuje vytvořit plán s ohledem na aktuální situaci a problémy dítěte. Při společném vytváření plánu mají zúčastnění pracovníci tvorby individuálního plánu možnost lépe klienta poznat, navázat s ním bližší kontakt a získat tak věrohodnější a hodnotnější informace. Vytváření individuálního plánu by totiž nemělo být samoúčelným procesem, kdy se vytváří pouze strategie ovlivňování konkrétního klienta podle hesla „o něm bez něho“, ale tvůrčím procesem, který je zaměřen na pochopení účelu opatření a který pochopitelným způsobem naznačí klientovi cestu změny a jeho předpokládanou (a pokud možno akceptovatelnou) účast na této změně. Přijetí individuálního plánu má tak zapojit klienta do procesu a ukázat mu cestu z problémů.

Pozitivním signálem nepochybně je zjištění, že děti – klienti OSPOD jsou do tvorby individuálního plánu ve velké většině případů zapojováni, a to v polovině (51 %) případů vždy a v 39 % jsou zapojováni – dle výpovědí respondentů – většinou. Ostatní dotázaní, kterých bylo 10 %, vypověděli, že jejich klienti většinou nebo vůbec do tvorby individuálního plánu zapojováni nebyli, že tvorba individuálního plánu je zatím více méně pouze nenaplněnou ideou.

III.4.5. Pořádání případových konferencí pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí

Jako důležitý nástroj pro vhodné zacházení s dětskými klienty stanoví zákon pořádání případových konferencí.¹⁰ Metodické doporučení MPSV charakterizuje případovou konferenci jako „odbornou diskuzi zainteresovaných subjektů nad konkrétním případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny; účelem je rychlé a úplné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení.“ Dále se v materiálu konstatuje, že „případová konference je jednorázová nebo opakovaná“ a že „případová konference jako operativní forma řešení určitého problému je a) setkání určených odborníků za účelem řešení konkrétního problému, která se uskutečňuje za/bez účasti dítěte a jeho rodiny nebo osob odpovědných za výchovu dítěte (nejširší forma případové konference), b) setkání pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany pouze s dítětem a jeho rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu dítěte (nejužší forma případové konference). (Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně – právní ochrany dětí při případové konferenci, 2011)

Jak zdůrazňuje v úvodu zmíněná metodická příručka k pořádání případových konferencí (Manuál k případovým konferencím, 2011), případová konference jako jeden z nástrojů pomoci v systému péče o ohrožené dítě umožňuje, aby dítě stálo skutečně ve středu zájmu. A to nejen odborníků, ale zejména své vlastní rodiny. Dává možnost koordinovat

10 Novým prvkem v novelizovaném ZSPOD jsou dle § 10 odst. 3 písm. e) tzv. případové konference. Jedná se o zasedání zúčastněných odborníků, jehož smyslem je „...řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti...“ Případové konference v tomto pojetí mohou být značným přínosem v sociální práci. Účast přizvaných osob na nich sice není povinná, ale dle novelizovaného ZSPOD je – podobně jako u Komise pro sociálně-právní ochranu dětí (která případové konference dle § 38, odst. 2, písm. f) pořádá) – v obecném zájmu (viz § 38, odst. 7). V této souvislosti není nepodstatné, že účastníkům jednání náleží náhrada mzdy (platu), příp. náhrada ušlého výdělku v případě účasti na konferenci.

aktivity v souladu se zájmem dítěte a vytvořit otevřený a přístupný systém pomoci a podpory. Ten pružně reaguje na aktuální potřeby ohroženého dítěte a typ problému. Především proto, že se zainteresované strany, díky uskutečnění případové konference, poznají, mohou bez předsudků, dohadů a dalších zbytečných překážek spolupracovat na konkrétních úkolech... Případové setkání (konference) je šancí pro vytvoření atmosféry spolupráce a propojení podpůrné sítě. Úsilí spolupracujících odborníků směřuje k jednotnému postupu. V atmosféře spolupráce a podpory se snadněji objevuje potenciál pro kreativní hledání nových řešení. Ačkoli každý zúčastněný subjekt vnáší osobitý, nový rozměr do práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou, je jednotnost (ve smyslu sladění postupu všech zúčastněných), pravidelným průvodním jevem. Na případovém setkání lze vybrat ze všech postupů a přístupů ten, který je pro klienta nejprínosnější a s nímž je současně klientova rodina v souladu. Je třeba, aby konkrétní pomoc rodině a ohroženému dítěti byla pro rodinu uchopitelná, aby se rodina mohla identifikovat s postupem, považovat ho za svůj... Případová konference pomáhá rozložit odpovědnost za případ tím, že každý ze subjektů má svůj jasný úkol i zodpovědnost za jeho naplnění. Současně tento nástroj dává možnost účinné kontroly.“

Panuje asi obecná shoda, že **případová konference umožní soustředěné projednání problému v určitém konziliu odborníků na problematiku a následné dohodnutí postupu řešení**. Případová konference má skutečně nalézt co možná nejlepší řešení problémů klienta v jeho sociálním poli, má umožnit celistvý pohled na situaci a zajistit, aby se problém neřešil pouze polovičatě, ale s určitým odborným nadhledem. Přitom je třeba klást důraz na to, aby byly odkryty nejen na první pohled „zjevné“ motivy asociálních či antisociálních projevů, ale aby se při terapii šlo hlouběji, aby tímto způsobem mohly být nalezeny a označeny skryté zdroje problémů. Případová konference by měla vyústit do reálně proveditelných postupů nápravné činnosti, měla by stanovit postupné cíle, které by směřovaly k určitému, relativně sociálně akceptovatelnému, cíli. Případová konference by měla nastartovat ozdravný proces, který je konstatováním a zveřejněním problému oficiálně započat, avšak neměl by být také tímto aktem ukončen. Jde tedy o to, aby nezůstalo pouze u konstatování problému či obecného odhalení možných příčin, ale aby následovala nějaká mnohohodimenzionální rehabilitační akce.

Je možno konstatovat, že v případových konferencích je naplňován jeden ze zásadních principů SVI, který stavěl na rychlém, efektivním, odborném a koordinovaném úsilí ke změně již prvních závažnějších známek nastoupení neadekvátní životní cesty mladého jedince. Snad lze pouze zmínit určitý malý rozdíl postupů SVI oproti případovým konferencím, jež jsou pořádány podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí: ambicí SVI bylo zachytit dřívější signály neadekvátního chování mladého člověka (než se to daří při postupu zásahu až ve chvíli, kdy se dítě či mladistvý stane oficiálně klientem OSPOD) a to prvořadě ve fázi, kdy ovlivňovaný stál na takovém počátku své asociality, který zpravidla vyžaduje malý, avšak dobře zacílený nápravný korigující zásah vůči němu či jeho sociálnímu zázemí. Zásady práce SVI zdůrazňovaly, že je třeba zásahy vůči dítěti uskutečňovat po důkladné analýze příčin závadového chování a že v tomto procesu nelze neuvážovat o odpovědnosti zákonných zástupců za současný stav dítěte, jakož i opomenout pracovat se stanovením odpovědnosti dítěte za své jednání. Od začátku však metodika SVI počítala s tím, že jedním z nejdůležitějších členů tzv. Týmů pro mládež bude pracovník OSPOD, který vypracovává postup individuálního sociálně nápravného plánu, který počítá i s prvky donucení (Usnesení vlády ČR ze dne 15. října 2007 č.1151 k hodnocení

systemu péče o ohrožené děti, 2007). Je potěšujícím výzkumným zjištěním, že pracovníci OSPOD považují uskutečňování případových konferencí pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí za záležitost proveditelnou, přičemž naprostou neproblematičnost tohoto požadavku zákona konstatují dvě pětiny dotázaných (viz tab. 22). Bohužel z našich zjištění nevyplývá, kolik případových konferencí je uskutečněno v oné nejširší formě, tj. za přizvání odborníků na posouzení a řešení problému v životě klienta a kolik respondentů se spokojilo pouze s nejužší formou této konference, tedy jistým druhem pohovoru pracovní skupiny pracovníků OSPOD s klientem a jeho zákonnými zástupci, který měl určitý plánovitý analytický rozměr.

Tab. 22: Realnost pořádání případových konferencí pod patronací OSPOD

	uskutečnitelné				neuskutečnitelné				Neví			
	1		2		3		4		5			
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Pořádání případových konferencí pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí	83	40,3	80	38,8	19	9,2	14	6,8	9	4,4	1	0,5

S vyslovenou bezproblémovostí pořádání případových konferencí ovšem poněkud kontrastuje zjištění, že téměř třetina dotázaných zástupců OSPOD uvedla, že se v první polovině roku 2014 v jejich regionu nekonala žádná případová konference, resp. že nevědí o tom, že by se taková konference konala.¹¹ To tedy znamená, že zhruba 800 klientů, kteří byli nově registrováni na těchto OSPOD v prvním pololetí 2014, nemělo faktickou šanci být projednáváno v rámci případových konferencí, neboť se zde žádné takové konference nekonaly. Z našich zjištění nemůžeme samozřejmě zjistit hloubku problémů těchto klientů a tak ani orientačně posoudit faktický stupeň potřeby takové konference, nicméně lze opatrně vyslovit názor, že některé případy z tak velkého množství by si jistě takový postup vyžadovaly. Jak ukazuje následující tabulka 23, 34 respondentů dodalo podklady k možnému výpočtu, že se případové konference v jejich regionu týkaly přibližně každého 5. až 7. nového klienta s poruchami chování (viz tab. 23), což znamená, že je zde tento nástroj sociální práce s klientem využíván poměrně často. Z celkového pohledu lze interpretovat „bezproblémovost“ pořádání případových konferencí tak, že se respondenti cítí být připraveni na vykonávání naznačené specializované činnosti, její funkční

11 Otázka respondentům zněla: „Odhadněte, prosím, u jak velkého množství nových klientů – dětí evidovaných z důvodu závadového chování – jste v prvním pololetí letošního roku pořádali případové konference?“ Zjištěván byl jednak odhad celkového počtu nově evidovaných dětí a dále odhad počtu případových konferencí uspořádaných u nově evidovaných dětí. V našem empirickém šetření jsme tedy zjišťovali, u jak vysokého procenta nově evidovaných dětí se závadovým chováním v OSPOD byla uspořádána případová konference. Dle sdělení tazatelů měli respondenti na některých OSPOD problém s odlišením nově evidovaných dětí od dětí znovu evidovaných.

naplňování je však v mnohých místech teprve záležitostí budoucnosti.¹² To zřejmě platí zejména o náročnějších či opakovaných formách případových konferencí, které vyžadují vytvoření určitých relativně pevných týmů odborníků se širokým spektrem dovedností.

Tab. 23: Přehled o odhadu množství provedených případových konferencí v závislosti na nápadu nových klientů v první polovině roku 2014

	Relativní četnost konání případových konferencí v % *							suma
	0%	7–9%	10–12%	13–15%	16–18%	19–21%	22 a více %	
Počet OSPOD	64	10	54	44	20	12	2	206
%	31,1	4,9	26,2	21,4	9,7	5,8	0,9	100,0

* relativní četnost konání případových konferencí vyjadřuje procentuální podíl klientů, kteří se stali objekty případových konferencí z celkového množství nových klientů se závadovým chováním jednotlivých OSPOD v první polovině roku 2014

Nový institut nazvaný případová konference není v sociální praxi zatím příliš využíván. Příčin může být více: vzhledem k tomu, že se jedná o nový prvek zařazený do praxe OSPOD, a proto s ním dosud nejsou dostatečné zkušenosti, může hrát svoji roli nedůvěra k novým záležitostem, pravděpodobně může mít vliv i chronický nedostatek času sociálních pracovníků, kdy některé z nich zastávají názor, že jim postačují dosud realizované postupy, jako jsou jednání komise, pohovory s dítětem a/nebo s jeho rodiči a další opatření, která jsou v sociální praxi běžně uplatňována.

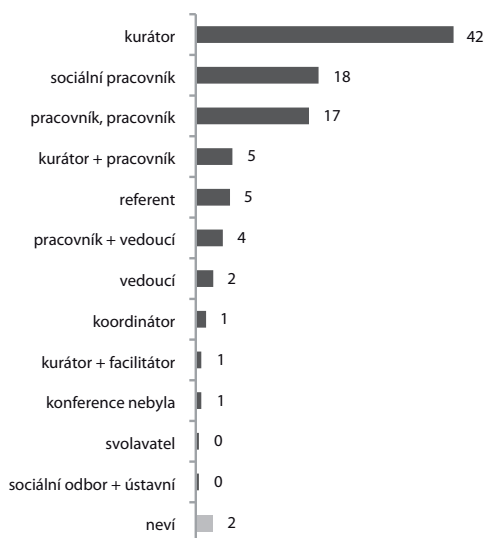
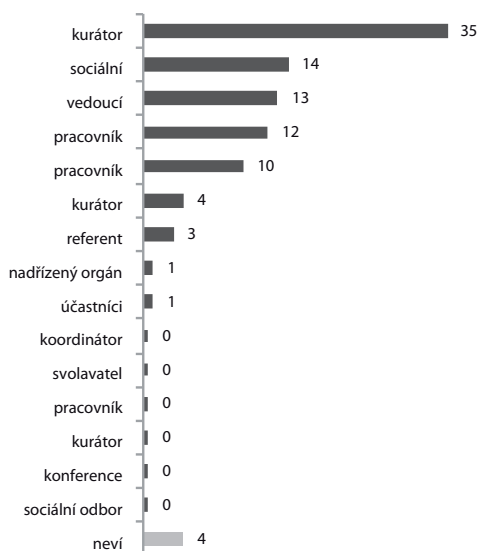
V souvislosti s problematikou případových konferencí jsme se snažili zmapovat, jak se v jednotlivých lokalitách sleduje plnění výstupů těchto konferencí. Bylo zjištěno, že nejčastěji je klíčovou osobou pro kontrolu výstupů kurátor pro mládež.

Pro tuto činnost je kurátor pro mládež vhodně nominován, vždyť jeho náplň práce¹³ této činnosti plně odpovídá. Funkce kurátora pro mládež není však pravděpodobně v některých lokalitách obsazena, v tom případě tyto činnosti vykonává sociální nebo terénní pracovník. Někdy též dochází k tomu, že sociální nebo terénní pracovník vykonává tuto činnost ve spolupráci s kurátorem pro mládež. Kontrolu nad výstupy vykonává často též blíže neurčený sociální pracovník (srov. graf 5).

12 Dotazovali jsme se na odhad celkového počtu nově evidovaných dětí se závadovým chováním u jednotlivých OSPOD v 1. pololetí roku 2014. Ukázalo se, že mezi jednotlivými OSPOD jsou v tomto ohledu značné rozdíly. Zatímco u některých pracovišť (ve 14%) nebyly v prvním pololetí r. 2014 evidovány žádné nové případy, u jiných se jednalo o desítky, výjimečně až o stovky hlášených kauz (17% OSPOD uvádělo 51 a více nově evidovaných dětí se závadovým chováním). Největší část OSPOD (22%) uváděla 1 až 10 nových případů ve sledovaném období.

13 Kurátor pro mládež se dle § 6 odst. 1, písm. c,d ZSPOD zabývá dětmi a mladistvými s poruchami chování či trestnou činností, tedy těmi, které:

- zanedbávají školní docházku,
- nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy
- požívají alkohol nebo návykové látky
- žijí se prostitutí
- spáchaly trestný čin nebo
- jde-li o děti mladší než 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným

Graf 5: Kdo připravuje podklady pro případové**konference? (n = 206, údaje v %)****Kdo sleduje plnění výstupů****z případových konferencí? (n = 206, údaje v %)**

Pokud jde o přípravu podkladů pro případové konference, byl ve volném dotazu uveden jako klíčová osoba nejčastěji sociální kurátor (uvedlo 42 % respondentů). Další často zmiňovanou osobou byl sociální terénní pracovník (uvedlo 18 % dotazovaných) a 17 % uvedlo „klíčový pracovník případu“. Další odpovědi uvedlo méně než 5 % respondentů: referent, kurátor (nebo vedoucí) společně s jiným pracovníkem, referent, vedoucí a koordinátor.

V tomto empirickém šetření jsme dále zjišťovali, kdo se těchto konferencí zúčastňuje. Z informací respondentů, kteří měli s konáním případových konferencí zkušenosti, vyplynulo, že se jich pravidelně účastní rodiče či vychovatelé klienta (65 % respondentů konstatuje, že se tak děje vždy a dalších 30 % „velmi často“)¹⁴ a že je jednání přítomen klient (40 % vždy, 34 % velmi často, 15 % často). Zajímavým zjištěním je to, že 42 % respondentů sděluje, že se u nich těchto konferencí vždy zúčastňuje nezávislý facilitátor, což je nezávislá osoba kontrolující a ovlivňující průběh konference tak, aby byly získány co nejpřínosnější výsledky. Míru účasti jednotlivých osob na případových konferencích ukazuje přehled indexů (viz tabulka 24).

Podívejme se nyní na pořádání případových konferencí z jiného pohledu, a to jaká očekávání s nimi praxe spojuje a jaké jsou s nimi zkušenosti.

14 Často bývá účastníkem porady zástupce odborného pracoviště nebo učitel. Méně často pak zástupce Probační a mediační služby, zástupce Policie ČR nebo zástupce obecní policie, nejméně pak zástupce obce bydliště klienta, nebo někdo jiný.

Tab. 24: Index účasti jednotlivých osob či organizací na konání případových konferencí

	index*
rodiče (vychovatelé) klienta	759
klient	711
zástupce odborného pracoviště	634
učitel	617
nezávislý facilitátor	552
zástupce PMS	377
zástupce PČR	360
zástupce obecní policie	315
zástupce obce bydliště klienta	306
jiný	159

* index byl vypočítán z informací 137 respondentů, kteří podali informaci o účastnících případových konferencí. Index tak může nabývat hodnoty v rozmezí 137 až 822, přičemž čímž vyšší index, tím častější je účast osob či institucí v případových konferencích.

Přes nepřilíš frekventovanou realizaci případových konferencí, jsou jejich možnosti a s nimi spjatá očekávání v určitých aspektech vysoce hodnoceny (viz tab. 25). Naprostá většina respondentů od nich očekává zejména to, že umožní projednání problémů s odborníky a dalšími kompetentními osobami, od kterých mohou přicházet a přicházejí podněty a návrhy pro další činnost OSPOD obecně i v konkrétních případech (tento názor má celkem 94 % respondentů). Zdá se, že si praxe uvědomuje stále komplikovanější situace kolem svých klientů a s tím související potřebu mezioborově se některými případy zabývat a zvažovat různé možnosti nabízených řešení. Případové konference nemají totiž význam jen ad hoc ke konkrétnímu případu, ke kterému jsou svolávány, ale mají zejména pro pracovníky OSPOD i jistý edukační význam, který spočívá v ujasňování si některých obecněji využitelných principů práce s problémovými dětmi současnosti a jejich sociálním zázemím.

Tab. 25: Názory respondentů na to, co lze od případových konferencí očekávat (%)

	ano	spíše ano	CELKEM ANO
Co se dá v současnosti od případových konferencí očekávat:			
umožní dohodu o konkrétní koordinaci postupů řešení problému	62,1	32,0	94,1
umožní projednání s odborníky	75,2	18,4	93,6
konstatují a zveřejňují problém	66,5	22,8	89,3
vedou k doporučení o vhodnosti přibrání jiné instituce k řešení problému (PPP, diagnostický ústav, lékař)	51,9	36,4	88,3
mají výchovný vliv na klienta	20,9	45,6	65,6
umožňují supervizi činnosti zúčastněných „aktérů“ (rodina, škola, OÚ apod.)	22,8	35,0	57,8
umožňují průběžnou supervizi práce OSPOD	28,2	28,6	56,8
něco jiného	5,3	2,4	7,7

Pořádání případových konferencí také umožňuje na profesionální úrovni problém klienta konstatovat v širších souvislostech a učinit jej předmětem veřejné odborné diskuze (tak soudí 90 % respondentů), záležitostí, která si vyžaduje specifické zacházení. Případová konference nejen otevírá odbornou diskuzi, ale – a to zejména – umožňuje nalezení dohody o konkrétní praktické koordinaci postupů při řešení obecných i specifických problémů klienta (94 %), případně může vést k doporučení o vhodnosti přibrání jiné instituce či institucí k řešení problému, a to nejen v nejbližším dosahu, ale i specializovaných pracovišť (např. přibrání konzultanta z pedagogicko-psychologické poradny, diagnostického ústavu, střediska výchovné péče, zdravotnického zařízení apod.).

Zajímavé je, že pouze přibližně polovina respondentů souhlasí s tvrzením, že případové konference by mohly sloužit i k potřebné průběžné supervizi práce OSPOD a rovněž – i když ještě v menší míře – k supervizi činnosti zúčastněných aktérů (rodina, škola, OÚ apod.) Zdá se, že tento význam případových konferencí není praxí docenován, resp. že se jich pracovníci OSPOD z tohoto pohledu spíše obávají.

Ještě méně souhlasili respondenti s tvrzením, že případové konference mají nějaký zásadnější výchovný vliv na klienty, plně s tímto tvrzením souhlasila pouze pětina dotázaných (21 %), 46 % respondentů spíše souhlasilo, ostatní dotázaní o výchovném vlivu těchto akcí na resocializaci klienta spíše pochybovali: v 29 % uvedli, že s tvrzením o výchovném vlivu případových konferencí na dětského klienta spíše nebo zcela nesouhlasí. V těchto skutečnostech – nepříliš velké důvěře ve výchovný vliv případových konferencí na dětského klienta – můžeme hledat další vysvětlení pro spíše nižší využívání tohoto nového prvku sociální práce v praxi. Tyto postoje některých vedoucích pracovníků OSPOD nedávají příliš prostoru pro kreativní rozvoj práce s novými prvky v ZSPOD.

Konání případových konferencí je zajímavým výchovným pokusem, který ovšem může být tím účinnější, čím více je klient na průběh konference připraven (viz dále). Zajímalo nás proto, zda se s klientem ve fázi před konferencí o jeho případu nějak pracuje, zda je na tento proces nějak připraven. Respondenti v nadpolovičním množství případů (61,7 %) uvedli, že s klientem v tomto smyslu pracují vždy a dalších 27,2 % uvedlo, že tato procedura je aplikována na klienty ve většině případů. Zdá se tedy, že tato praxe je v činnosti OSPOD dostatečně zažitá a pouze nepatrné množství OSPOD ji neaplikuje.

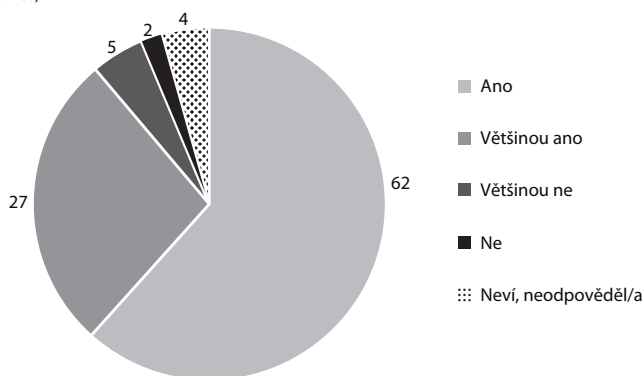
Dotázaní respondenti jsou poněkud skeptičtí k názoru, že by případové konference mohly mít jednak nějaký zásadnější výchovný vliv na klienty, jednak že by mohly sehrát podstatnější roli v procesu supervize práce OSPOD a dalších zúčastněných organizací a jednotlivců zapojených do ozdravného procesu. Jistě velmi záleží na tom, jakým stylem jsou případové konference pořádány, do jaké míry převládá živý zájem zúčastněných problém klienta odpovědně řešit, či zda naopak jsou postupy pouze formálním naplněním nějakých zákonných požadavků. Jestliže chápeme případové konference jako prostředek ke stanovení základních kontur postupu řešení problému, lze očekávat, že výchovný vliv na klienta bude spočívat zejména v tom, že pochopí důvody zájmu příslušných organizací o změnu jeho chování a tento zájem bude v rámci svých možností považovat za relativně odpovídající i svým zájmům. Právě k tomu by měla směřovat příprava klienta před vlastní případovou konferencí, aby se mu pak v jejím průběhu podařilo tyto prvky zaznamenat a – v lepším případě – přijmout.

Již výše jsme uvedli, že pořádání případových konferencí může být pro klienta tím účinnější, čím více je na průběh konference vhodně připraven. Je třeba připomenout, že důvodem pořádání případových konferencí jsou problémy nezletilého jedince a výsledkem konferencí by tedy měly být návrhy na jejich řešení, a to takové, které jsou směřovány zejména k jejich správnému pochopení ze strany dítěte. Smysl celé akce by měl být mladému provinilci jasný a zřejmý, měl by ji nakonec chápat jako snahu o řešení určité kapitoly jeho života a o snahu o nastolení nějakého vyrovnání a nastartování nového života. Právě proto je velmi důležité na případovou konferenci klienta přiměřeně připravovat.

Zkoumali jsme proto, zda sociální pracovníci nějakým způsobem klienta na případovou konferenci připravují (viz graf 6). Přípravu klienta – bez udání bližších informací – uváděla naprostá většina respondentů: 62 % respondentů tvrdí, že klienta připravuje na konferenci vždy a dalších 27 % respondentů „většinou“. Pouze 7 % dotázaných uvedlo, že klient na konferenci většinou, nebo vůbec připravován není. 4 % respondentů na otázku neodpověděla, nebo neznala odpověď.

Graf 6: Příprava klienta na případovou konferenci

(n = 206, údaje v %)

Ze získaných odpovědí je zřejmé, že dotázaní považují přípravu klienta na případovou konferenci za velmi důležitou a jsou si vědomi toho, že bez jeho přípravy nemůže být smysl takové akce plně uskutečněn, ba mohl by být za jistých okolností i kontraproduktivní. Naopak, pokud je mladý jedinec připraven na takovéto jednání a přiměřeně svému věku seznámen s jeho smyslem, může být výsledek případové konference přínosný nejen pro něj, ale i pro celou jeho rodinu. Zdá se, že si to příslušní pracovníci uvědomují – i když na druhé straně příliš nevěří výchovnému přínosu těchto nových institucí, jak se ukázalo v tomto výzkumu v odpovědích týkajících se očekávání respondentů od případových konferencí.

Na okraj této probírané problematiky je třeba připomenout, že v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí se nehovoří jen o pořádání případových konferencí, ale i o činnosti komisí pro sociálně-právní ochranu dětí. Komise pro sociálně-právní ochranu dětí je stabilním a dlouhodobě používaným institutem v práci OSPOD. „Komisi“ zřizuje starosta obce s rozšířenou působností a v její pravomoci je mj. i pořádání případových konferencí. Pravomoci a cíle „komise“ jsou širší než u případových konferencí a jsou vyjmenovány v § 38, odst. 2.

V § 38 odst. 5 diskutovaného zákona se hovoří o tom, že k jednání zmíněných komisi je možno podle potřeby přizvat i účastníky jednání, kteří by mohli napomoci řešení problémů. Naši respondenti nám sdělili, že těmito přizvanými osobami jsou nejčastěji rodiče či vychovatelé dítěte, o kterém bylo jednáno, často pak zástupci příslušných škol či školských zařízení, do kterých klient dochází.

III.4.6. Přístup k úkolu přijímání opatření k zvládnání antisociálních projevů dětí a mládeže

System včasné intervence ve své teorii stavěl na myšlence, že přestavba osobnosti klienta a pozitivní změna jeho zaměření vyžaduje komplexní přístup. S takto pojatou preventivní či již nápravnou činností počítá i zákon o sociálně-právní ochraně dítěte, který své strategie staví na případových konferencích, tedy na setkáních odborníků, kteří mají situaci ohrožených dětských jedinců týmově analyzovat a nacházet účinná individuálně flexibilní, situaci přizpůsobená, opatření. Toto individuální přizpůsobení ovšem vyžaduje pomoc příslušných specializovaných odborníků a zejména dostatečnou síť pracovišť, která jsou schopna takto zaměřenou pomoc poskytovat.

Novelizovaný zákon SPOD též požaduje, aby byla přijímána opatření k zvládnání antisociálních projevů dětí a mládeže. V rámci výzkumu jsme proto předložili vedoucím pracovníkům OSPOD seznam šestnácti možných opatření, ze kterých měli vybrat pět – dle svého subjektivního zvážení – nejdůležitějších postupů.¹⁵

Jak ukazuje tabulka 26, **za nejdůležitější opatření pro zvládnání asociálních projevů dítěte je jednoznačně volena „sanace rodinného zázemí – pozitivní a soustavné působení na členy rodiny“**. Volba tohoto opatření se objevila mezi pěti vybranými opatřeními téměř u tří respondentů ze čtyř (73,8 %). Zdá se být jednoznačným, že si sociální pracovníci velmi jasně uvědomují, že bez vhodné přestavby rodinného zázemí, které má drtivý podíl na vytváření norem chování a tvorbu hodnotové orientace, nelze dosáhnout trvalejších resocializačních úspěchů u klientů. Sanace rodiny se tak na jedné straně jeví jako nejdůležitější prostředek, na druhé straně je však velmi obtížně uskutečnitelná v patřičném rozsahu.

15 Při výzkumné akci bylo též umožněno, aby respondenti případně chybějící opatření v seznamu doplnili a tak uplatnili nějaký další podnět k této problematice. Tato možnost nebyla uplatněna, resp. navrhované postupy v této oblasti byly zařaditelné pod již v seznamu uvedené možnosti.

Tab. 26: Která opatření považujete za zvláště důležitá při zvládnání antisociálních projevů dítěte? (volba pěti možností z předloženého seznamu opatření)

	Abs. č.	%
Sanace rodinného zázemí dítěte – pozitivní a soustavné působení na členy rodiny	152	73,8
Provádění pravidelných pohovorů s dítětem a jeho rodiči	146	70,9
Využití intervence profesionálních organizací (SVP, PPP, PMS)	145	70,4
Stabilizace chování ve škole, zabránění záškoláctví, zajištění adekvátní pozornosti pedagogů	102	49,5
Napojení dítěte na organizaci s preventivním či resocializačním programem	82	39,8
Zajištění průběžného monitorování volného času dítěte a jeho zapojení do pozitivních aktivit	77	37,4
Odklonění dítěte z negativního vlivu v sociálním okolí	75	36,4
Zlepšení materiální situace rodiny, zprostředkování práce, sociálních dávek, alimentů atp.	68	33,0
Stabilizace prospěchu ve škole, zajištění doučování, případný přesun do jiné třídy či školy	37	18,0
Zajištění mentoringu dítěte kvalifikovaným sociálním pracovníkem (mimo vyučování)	32	15,5
Pokusy o restorativní přístup řešení prohrěšků dítěte, snaha o nápravu chyb a sociální usmíření	26	12,6
Navržení ochranné či ústavní výchovy	24	11,7
Zařazení dítěte do pozitivního kolektivu dětí	21	10,2
Zajištění mentoringu prostřednictvím prosociálních osob v širší rodině	19	9,2
Zlepšení bytové situace rodiny dítěte, zabránění projevům agrese z přeplněnosti bytu	13	6,3
Provedení postihu vychovatelů dítěte podle přestupkového zákona	7	3,4
Jiné opatření	4	1,9

N = 206

Vlastním cílem sanace rodiny je eliminovat příčiny mnohočetných ohrožení dítěte, a to tak, aby mohl klient zůstat ve svém rodinném zázemí, aby nebylo třeba přistoupit k nějaké formě jeho náhradní výchovy. To ovšem vyžaduje nejen dobrou diagnostiku rodiny, a to na škále od zaznamenání neadekvátních výchovných strategií rodičů a jejich vztahových poruch až po odhalení sociálně patologických fenoménů v rodinném zázemí (alkoholismus, drogová závislost, zadluženost, gamblerství, příživnictví, prostituční chování apod.), které dítě aktivně či pasivně ohrožují, ale zejména praktickou organizaci vhodných sanačních akcí, které systematicky přivedou rodinné zázemí k relativní normalitě fungování. Sanace rodiny je tak ve své podstatě týmovou činností, úspěšné působení je pak většinou nad síly jednoho odborníka a není rozhodně krátkodobou záležitostí. Vždyť při této práci se musí počítat s tím, že sanace rodiny bude – zejména v počátečních stadiích práce – narážet na často aktivní nespolupráci sanované rodiny, které většinou chybí patřičný náhled na potřebnost zásahů. Mezi třemi nejčastěji volenými opatřeními se dále u našich respondentů objevil názor, že k dosažení větší úspěšnosti sociální práce při přerušení asociálního vývoje klienta by bylo vhodné více využívat sil odborných pracovišť. Problémem v této souvislosti je okolnost, že síť takových pracovišť není příliš

hustá a že je tím snížena dostupnost využití v praxi. Pracovníci OSPOD ale dávají zřetelně najevo, že některé problémy, které řeší, jsou takové povahy, že je nezbytné vyžadovat k jejich řešení intervenci různě specializovaných odborníků.

Poněkud překvapivě působí zjištění, že za druhé nejúčinnější opatření k předcházení antisociálním projevům klientů je respondenty považováno „provádění pravidelných pohovorů s dítětem a jeho rodiči“. Ve volbě tohoto opatření se mohou projevat některé protichůdné úvahy. Ukazuje se, že se respondenti domnívají, že by pohovory s klienty a jejich rodiči byly účinnější, kdyby byly pravidelné a četnější. Praxe však ukazuje, že nával činnosti na straně pracovníků OSPOD a neochota ke kontaktu na straně klientů a jejich vychovatelů činí z pohovorů nejčastěji pouze náhodné jednorázové (a tím minimálně účinné) pokusy.

Nicméně je třeba souhlasit s tím, že účinná sociální práce na tomto poli vyžaduje opakovanou osobní intervenci, jež citlivě reaguje na změny situace klienta a jeho sociálního zázemí, a která by se měla uskutečňovat přímo v místech, kde klient žije, tedy nejen převážně v kancelářích OSPOD. Zároveň je asi pravda, že u některých méně narušených klientů stačí pohovorový rozbor asociálního chování dítěte, zejména tehdy, když je v relativním pořádku jeho nejbližší sociální prostředí a navíc se lze opřít i o určitou pozitivní strukturu zájmů klienta či o jeho navázání na jiný zdroj pozitivního působení.

Sociální práce s narušenými klienty vyžaduje vytvoření určitého pozitivního vztahu důvěry mezi sociálním pracovníkem, klientem a jeho vychovatelem. Pouhý direktivně laděný či dokonce primárně represivní přístup ke klientovi a zejména k jeho vychovatelům je z hlediska faktické úspěšnosti nápravných akcí v převážném množství případů kontraindikovaný, což si naši respondenti zcela přesně uvědomují – vždyť typ opatření „provedení postihu vychovatelů dítěte podle přestupkového zákona“ volilo pouze 3,4% dotázaných. Zdá se, že k tomuto kroku sáhnou pouze tehdy, když všechny ostatní prostředky selhaly a kdy toto silové řešení má být už pouze určitým hmatatelným prostředkem k vyjádření společenské nespokojenosti s nevhodným chováním vychovatelů.

Respondenti v rámci volby možných účinných opatření dosti výrazně preferovali monitorovací a resocializační význam školních zařízení. Škola má v zásadě každodenní styk s problémovým jedincem a může tak včas zaznamenat některé projevy nastoupení delikventní či neakceptovatelné životní cesty u svých žáků. Má ovšem i celou řadu dalších – zejména vzdělávacích – úkolů, které jí znemožňují plně se soustředit na výchovu. A zde se právě objevuje význam kooperativní činnosti při resocializaci či zabránění dalšího zhoršování situace problémového žáka. Jde o to dosáhnout takového stavu, aby byl ovlivňovaný jedinec formován z více zdrojů pomoci, aby různé pedagogické, psychologické a sociální síly pomáhaly škole zvládnout situaci, a naopak škola vedla klienta k využívání nejrůznějších podpůrných sítí mimoškolních (nejlépe přímo preventivně zaměřených) aktivit. Škola tak může na problém klienta a jeho sociálního okolí včas upozornit a může se v procesu nápravy svým dílem podílet na odstranění některých anomálií v jeho chování.

Učitelé mají jistě dostatek prostředků na to, aby problémové dítě postupně vtáhli do nějaké pozitivní činnosti, aby mu dali možnost zakusit úspěch, zahrnuli jej přiměřenou dávkou odpovědnosti a pochopitelným způsobem mu vysvětlili důvody neakceptace některých způsobů jeho chování. V této činnosti však nesmí zůstat osamoceni, musí cítit oporu ve stejnosměrném působení mimoškolních agens.

Stabilizace chování ve škole jde ruku v ruce se stabilizací sociálního zázemí, s prohloubeným zájmem o monitorování mimoškolního chování, s pozorností k únikovým strategiím klientů typu záškoláctví či útěku do různě nevhodných asociálních part. Náprava chování ve škole se neobejde jednak bez podpory rodiny (včetně aktivizace i vzdálenějších příbuzných s obecně pozitivním kreditem a potřebnými pozitivními vazbami na klienta), jednak bez vhodných preventivních aktivit sekundárního či dokonce terciálního charakteru. A naopak – škola si nemůže hledět pouze výukových aspektů své činnosti, ale musí tvůrčím způsobem rozvíjet nápravné tendence, které vytváří svou činností mimoškolní aktivity. Pouze provázaností a stejnosměrností pozitivního působení je možno dosáhnout určité žádoucí změny u dítěte.

Pracovníci OSPOD téměř ve 40 % případů spoléhají při preventivní či resocializační činnosti na vhodné napojení dítěte na specializovanou organizaci, která umí aplikovat příhodné programy. K tomu je nutno poznamenat, že je obecně potřebné, aby u všech dětí byl kontrolován způsob prožívání volného času, resp. aby byl zajišťován takový způsob jeho prožívání, který je úměrný věku a schopnostem dítěte. To znamená, že volnočasové aktivity by měly být voleny tak, aby dítě zajímaly a při tom jej ani nepřetěžovaly, ani nebyly nefunkčními k jeho rozvojovým možnostem. Ve většině případů je k tomu dostatečné jeho zapojování do běžných aktivit volného času, které se zaměřují na nejrůznější rozvojové činnosti, na dosahování určitých cílů v jednotlivých oblastech volnočasových aktivit. Zde můžeme hovořit v zásadě o primární prevenci, o prevenci, která čerpá z provozování nejrůznějších sociálně aprobovaných činností a norem a hodnot, které se k těmto aktivitám váží.

U mladých lidí, u kterých se masivněji projevují nějaké asociální či antisociální projevy, ovšem s pouhými obecnými volnočasovými aktivitami nevystačíme. Sekundární a zvláště terciální prevence vyžaduje podstatně jiné zaměření činnosti organizací, než které poskytují běžné organizace volného času. Rozdíl v působení spočívá především v tom, že zatímco organizace produkující volnočasové aktivity usilují prvořadě o rozvoj svého „oboru zájmu“ a tím motivují členy, organizace zaměřené na preventivní činnost mají za cíl – samozřejmě vedle vázání či blokování přebytečného či nestructurovaně prožívaného času – změnit hodnotovou orientaci klientů, navodit postupnou změnu v jejich životních cestách, vytvořit pro tuto změnu podmínky, uchopit problémy klientů v celistvosti jejich rodinných a dalších souvislostí a naznačovat cestu z krizí.

Jedním z nejhlavnějších úkolů pro zajištění úspěšnosti nápravné práce je podle respondentů úspěšné odklonění dítěte z negativního vlivu sociálního okolí. Je zjevným, že resocializační práce by byla velmi obtížnou, jestliže by se nedařilo odklonit vlivy, které problémy působí. Proto je vysoce důležitým se při nápravné činnosti nesoustředit pouze na klienta, ale hledat širší souvislosti jeho asociálního vývoje a nalezené podmínky rozvoje dosavadní asociality neutralizovat. To ovšem znamená vyvíjet nemalé depistážní úsilí, které zase musí být dotováno potřebným časovým penzem pro náležité účinné rozvinutí odborných strategií pracovníků pomocných profesí. Někdy totiž práce směřuje k vytržení klienta z určitého prostředí, jindy o pokus uchopit celé neadekvátní sociální prostředí nebo jeho ovlivnitelnou část (např. členy party) a převést jej jako celek na jinou – akceptovatelnou – činnost. Tyto postupy jsou náročnější, ale zároveň úspěšnější.

Souhrnně můžeme k této otázce uzavřít, že základ zvládnání asociálních projevů dětí a mladých lidí spočívá nejen v práci s nimi, ale i v úpravě celkového sociálního zázemí. Asociální projevy klientů lze zvládat za pomoci dosažitelných profesionálních preventivních a resocializačních organizací, s využitím kooperace se školou a s využitím opakovaných návazných zaměřených rozhovorů se sociálními pracovníky. Represivní prostředky jsou použitelné pouze opatrně a ve zvláštních případech, nelze na ně spoléhat jako na účinný prostředek podstatně zaznamenané změny.

III.4.7. Metodická činnost OSPOD

V rámci našeho zjišťování aktuální činnosti OSPOD jsme se také dotkli problematiky metodického působení tohoto orgánu v regionu jeho působnosti.

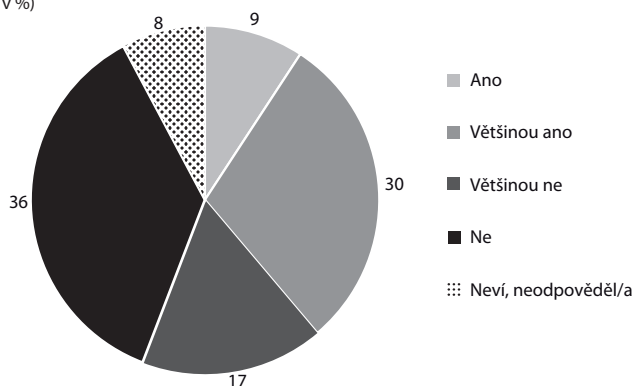
První takovou oblastí byl dotaz na informační praxi vůči menším obcím v regionu. Náš dotaz směřoval ke zjištění, zda v případě, že OSPOD či komise řeší nějaký problém dítěte z menší obce, které se dopustilo nějakého asociálního jednání, informuje zástupce těchto obcí o způsobu řešení problému. Dle vyjádření respondentů, v přibližně čtvrtině OSPOD či komisí (24 %) existuje praxe, že zástupci těchto malých obcí jsou o řešení problémů dítěte informováni vždy nebo většinou. Respondenti však také uvedli, že **polovina kompetentních orgánů (51 %) v tomto smyslu s malými obcemi nespolupracuje a neinformuje je** a 18 % odpověděla ve smyslu „jak kdy“, tedy není v této otázce jednotný postup (zbytek respondentů se k této otázce nevyslovil, nebo konstatoval, že neví).

Z odpovědí vyplývá, že informování vůči menším obcím o případech problémových dětí a opatřeních v jejich případě učiněných není na příliš dobré úrovni. Též pouze ojediněle (zmínil se o tom pouze každý desátý respondent) jsou k vlastnímu jednání s klientem přizváni zástupci dotyčných malých obcí. Je sice pravda, že ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí neplyne povinnost přizvat k jednání zástupce dotyčných obcí, nicméně zákon tuto možnost dává a zřejmě význam této možnosti není dosud doceněn.

Ptali jsme se též obecněji na metodickou praxi v oblasti preventivní práce vůči menším obcím. Samozřejmě, jak dokládají kriminologická zkoumání (Marešová, 2014), nejvíce problémů s protiprávním chováním (nejenom) mladých lidí je ve velkých městech, kde hraje svou roli zejména anonymita prostředí a celá řada dalších zatěžujících jevů moderní společnosti. V menších obcích nebývá mezi dětmi a mladistvými takové množství problémových jedinců, nicméně pokud se problémy objeví, je třeba je i zde řešit stejně kvalifikovaně a bezodkladně jako ve větších lokalitách. Pokusili jsme se proto zjistit, zda OSPOD, ve kterém respondent našeho výzkumu pracuje, vyvíjí ve svém obvodu působnosti nějaké preventivně zaměřené metodické aktivity vůči menším obcím (graf 7).

Graf 7: Vyvíjí či zprostředkovává OSPOD metodické aktivity vůči obcím?

(n = 206, údaje v %)

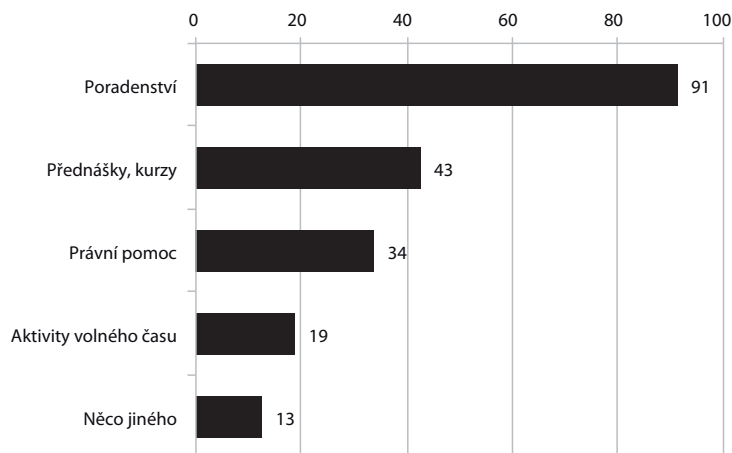

Bylo zjištěno – jak vyplývá z grafu 7 – že zhruba ve dvou pětinach OSPOD jsou vůči obcím vyvíjeny určité metodické aktivity, které mají za cíl prohloubit preventivní činnost obcí. 9 % respondentů se vyslovilo v tom smyslu, že metodická pomoc v oblasti prevence pro obce je víceméně pravidelnou součástí jejich činnosti, 30 % respondentů pak sdělilo, že metodická pomoc tohoto typu se poskytuje nikoliv vždy, ale často. Na druhé straně ve více než polovině obcí se těmito metodickým aktivitám většinou (17 %) nebo vůbec (36 %) nikdo nevěnuje, tato činnost zůstává tak mimo zájem či kapacitu OSPOD. Zdá se, že **prevence kriminality mládeže v malých obcích zůstává většinou pouze na uvážení místních obecních úřadů či případně místních organizací, spolků či církví a že ze strany orgánů obcí s rozšířenou působností nedochází k přílišné snaze o podněcování a vhodné prohlubování preventivních aktivit alespoň formou metodické pomoci.** Preventivní práce v těchto malých obcích tak zůstává poněkud opomíjenou a nekoordinovanou aktivitou závislou na iniciativě a mravní odpovědnosti místních občanů, kteří si uvědomují, že i tam, kde lokalita není z hlediska kriminality a dalších sociálně patologických jevů ohroženou oblastí, je potřebné vyvíjet primární preventivní aktivity.

Ty OSPOD, které prostřednictvím respondentů sdělily, že se metodickou činností v malých obcích zabývají (viz graf 8), dále uvedly, že se tato činnost převážně soustřeďuje do oblasti nejrůznějšího typu poradenství – uvádějí ho téměř všechny OSPOD, které nějaké metodické aktivity vyvíjejí (91 %). To je jistě velmi významná operativní činnost, která umožňuje orgánům místní samosprávy rychle a správně se zorientovat v případném nastalém problému a vyvinout bezprostředně vhodnou nápravnou či preventivní akci. Zdá se, že tyto OSPOD si vybudovaly dobrou pověst v oblasti doporučování vhodných či účinných postupů v obtížných, složitých či krizových situacích v regionu a jsou tak v otevřeném kontaktu s obecními úřady, různými spolky i běžnými občany, kteří vyžadují radu a zároveň získávají přehled o situaci v regionu.

Graf 8: Metodické aktivity OSPOD

(n = 80, údaje v %, respondenti mohli zvolit více možností)

Někteří respondenti sdělili, že prevenci kriminality v obcích podporují i pořádáním či podílením se na speciálních přednáškách s preventivní tematikou. K této aktivitě se přihlásilo 43 % těch pracovišť, které sdělily aktivity v metodické činnosti. Dále přibližně třetina OSPOD (34 %) poskytuje nebo zprostředkovává právní pomoc a přibližně pětina těchto pracovišť (19 %) se podílí na organizaci volného času dětí a mládeže. Spíše ojediněle – v 13 % – se mezi dalšími aktivitami vyvíjenými vůči menším obcím objevila preventivní činnost zprostředkovaná dodanými publikacemi s touto tematikou, případně workshopy a pracovní setkání.

Z těchto zjištění mj. vyplývá, že tato OSPOD menším obcím poskytují nejednou nejen aktivity primární prevence, nýbrž i v případě potřeby i činnosti spadající do oblasti prevence sekundární a pravděpodobně i terciární (právní pomoc). Rozsah těchto aktivit nepochybně souvisí jednak s množstvím pracovníků, kteří jsou pro tuto činnost k dispozici, jednak však s dobrým vztahem k rozvoji preventivních aktivit a jejich účinné aplikaci.

Dle § 11 odst. 1 ZSPOD mají obce s rozšířenou působností též pomáhat rodičům dětí se závadovým chováním. Je zřejmé, že tato činnost do velké míry závisí na podmínkách jednotlivých obcí, od velikosti nápadu nových případů až po kapacitní možnosti OSPOD. Respondentů jsme se dotazovali, jaká praxe je v tomto ohledu v jejich obci.

Po vyhodnocení výsledků jsme dospěli ke zjištění, že **v naprosté většině případů obce prostřednictvím OSPOD rodičům dětí se závadovým chováním pomoc při zvládnutí asociálních či antisociálních tendencí poskytují**. Nejčastěji je to ve formě zprostředkování poradenství, většinou psychologického nebo pedagogického typu (uvedlo 97 % dotázaných), nebo jim poskytují vlastní výchovné poradenství (93 %). Velmi často (85 %) respondenti uváděli, že pomoc rodičům klientů zajišťují i tím, že kvalifikovaně upozorňují orgány činné v trestním řízení na nevhodné vlivy v okolí dítěte, a také – v případě potřeby – zprostředkovávají právní pomoc rodičům (70 %). Z hlediska sociální práce je pak důležité, že pracovníci OSPOD pomáhají v některých indikovaných případech se zajišťováním profesionální mediace mezi rodiči či vychovateli dítěte (70 %), což často výrazně

napomůže zklidnění situace a k realistickému řešení problému dítěte. Značné procento respondentů (74 %) se v této oblasti přihlásilo i k tomu, že v rámci řešení problémů klienta zprostředkovávají rodině i další pomoc (např. pomoc při získání zaměstnání, nebo radí v procesu oddlužení apod.). Méně často (tzn. v případech, kdy více než polovina respondentů odpověděla, že služby tohoto typu poskytují sporadicky nebo vůbec je neposkytují) jsou prostřednictvím OSPOD poskytovány sociálně aktivizační služby, pořádány tzv. rodinné konference, či jsou konány přednášky či výcvikové kurzy pro skupiny rodičů.

V ZSPOD je v § 12, odst. 1, písm. c) řečeno, že obecní úřad s rozšířenou působností může uložit rodičům za jistých okolností povinnost využít odbornou poradenskou pomoc.¹⁶ Na dotaz, kolikrát v 1. pololetí roku 2014 využily OSPOD možnost nabídnout rodičům využití odborné pomoci, jsme dostali nejčastěji odpověď, že tato možnost byla využita pouze sporadicky. Přesněji řečeno: 79 % respondentů (OSPOD) sdělilo, že využití odborné poradenské pomoci nebylo rodičům dítěte uloženo ani v jednom případě.

Z uvedeného zjištění je možné usuzovat na to, že **odborná poradenská pomoc rodičům není ze strany OSPOD ještě plně doceňována**. Je to dle našeho názoru v neprospěch věci, odborná pomoc by totiž mohla problémovému dítěti výrazně pomoci a současně by mohla alespoň částečně odbřemenit sociální pracovníce v jejich nelehké pozici. Výsledkem dobře vedené poradenské činnosti by totiž mohlo být (mimo jiné) i lepší pochopení rodičů pro úsilí pracovníků OSPOD a jejich motivování pro společný resocializační postup, pro lepší zacílení výchovné práce s konkrétním klientem. Nicméně nemůžeme ovšem posoudit, do jaké míry měli pracovníci OSPOD takové služby vůbec k dispozici, zda neukládání odborné poradenské pomoci není zapříčiněno prostým nedostatkem dostupných kapacit.

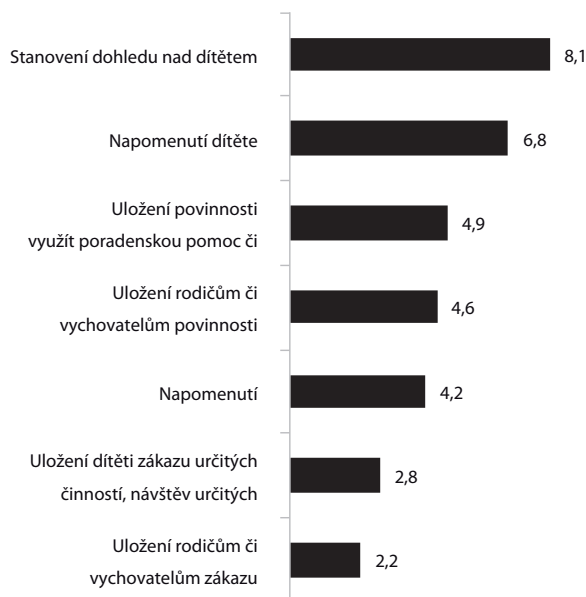
Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte pamatuje v § 13 na výchovná opatření, která mohou být – vyžaduje-li to zájem na dobré výchově dítěte – klientovi uloženy. I zde jsme se chtěli dozvědět, jaká je v současnosti praxe jednotlivých OSPOD. Respondenty našeho výzkumu jsme proto požádali o odhad procenta dětí se závadovým chováním (těch dětí, které byly u OSPOD evidované v 1. pololetí r. 2014), kterým byl nějaký druh takového opatření uložen (viz graf 9).

16 § 12, odst. 1 zní takto: Obecní úřad s rozšířenou působností může uložit rodičům povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, pokud rodiče:

- a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil,
- b) nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem,
- c) nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poskytovateli odborných poradenských služeb nebo mediátorem.

Graf 9: Průměrné procento využití opatření u dětí se závadovým chováním

(n = 206, vážené aritmetické průměry procent)

Z odpovědí vyplynulo, že relativně nejčastěji bylo využíváno opatření „stanovení dohledu nad dítětem“, a to v obou sledovaných parametrech, tzn. jak v průměrném procentu využití daného opatření u jednotlivých OSPOD, tak v podílu OSPOD, které dané opatření nevyužily.

Je ovšem třeba si uvědomit, že „nejčastěji“ znamená v tomto případě pouze osm případů dětí ze sta (8,1 %), přičemž další v zákoně specifikovaná opatření jsou využívána ještě méně často. Například napomenutí dítěte bylo použito v 6,8 % případů a ještě v menší míře (méně než v 5 % případů) jsou využívána zbývající opatření: uložení dítěti (nebo rodičům) povinnosti využít poradenskou pomoc či mediaci, napomenutí rodiče (vychovatele), uložení dítěti (rodičům) zákazů určitých činností, návštěvu určitých míst apod.

Kde hledat vysvětlení této situace? Zdá se, že ukládání výše zmíněných opatření by mohlo často přetíženým pracovníkům OSPOD spíše v péči o klienta pomoci, zejména mají-li pracovníci v tomto ohledu pro zacházení s klientem a jeho vychovateli oporu v zákoně. Navíc většina těchto opatření není novinkou, byla možnost je ukládat již před novelizací ZSPOD. Zdá se, že pracovníci OSPOD váhají zejména s ukládáním takových opatření, která by si vyžádala zvýšenou kontrolní činnost jejich dodržování, což ovšem v současnosti není kapacitně možné.

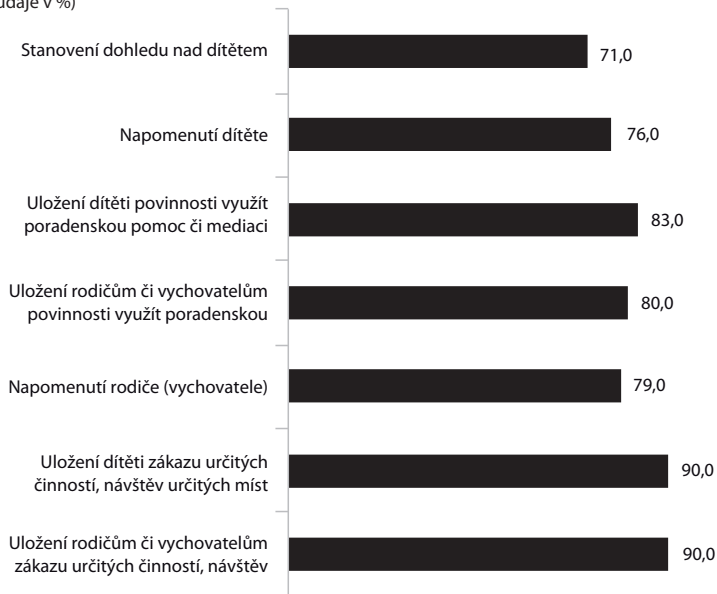
Malé využívání zmíněných opatření ovšem může souviset i s tím, že uspokojivého výsledku resocializační práce bylo dosaženo mírnějšími postupy uvedenými např. v § 10 odst. 1 písm. b, c, d. Ve zmíněných odstavcích je uvedena povinnost působit na rodiče takovým způsobem, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Může jít příp. o jednání s rodiči v tom směru, aby odstraňovali nedostatky ve výchově dítěte a/ nebo o pohovor s provinilým dítětem se snahou o eliminaci nedostatků v jeho chování.

Muže jít navíc i o snahu předčasně nekriminalizovat klienta a pokusit se dosáhnout pozitivních výsledků méně invazivními prostředky, což je do jisté míry i v souladu s doporučeními MPSV.

Z níže uvedených grafů 10 a 11 tedy plyne, že alespoň jedno z opatření uvedených v § 13 odst. (1) bylo uloženo přibližně jedné třetině klientů (33,6 % v součtu). Pokud by bylo jednomu klientovi uloženo více opatření souběžně (což jsme ovšem nezjišťovali), bylo by výsledné procento ještě nižší. Je očividné, že výše zmíněná opatření jsou využívána minimálně. Pro ilustraci přikládáme graf, ze kterého je patrný vysoký podíl nevyužívání možností, které zákon nabízí sociálním pracovníkům k aplikaci.

Graf 10: Podíl OSPOD, které dané opatření nevyužily

(n = 206, údaje v %)

Stanovení dohledu nad dítětem a napomenutí dítěte např. vůbec nevyužily přibližně tři čtvrtiny OSPOD a i u dalších sledovaných opatření jsou podíly nevyužitých opatření vysoké. Svědčí to možná také o dosud pomalém a nedostatečném pronikání tohoto zákona do sociální praxe.

Vyhodnocení celkové praxe využívání výchovných opatření v návaznosti na výsledky resocializační činnosti čeká zřejmě ještě na podrobnější vyhodnocení. Zejména bude třeba zjistit, zda opatření, která je možno použít, považuje praxe jednak za účinně použitelná, jednak za dostatečná a vhodná. SVI se ve své teorii snažil řešit problém neadekvátního jednání a chování dětí tím, že se nastaví větší pozornost na způsob života ohroženého dítěte v jeho sociálním prostředí, že se provede audit možností jeho pozitivního ovlivňování a zejména, že se kombinací prostředků pomoci a dozoru dosáhne změny směru jeho životní cesty.

III.4.8. Přínosy novelizovaného znění ZSPOD

Na závěr našeho zjišťování jsme přistoupili k dotazům, které směřovaly k zjištění, do jaké míry novelizovaný ZSPOD odpovídá – dle názoru lidí, kteří s ním každodenně pracují – skutečným potřebám praxe. Vycházíme z toho, že čím větší je ztotožnění se pracovníků se zásadami, jež jsou formulovány v zákoně – tedy v normě, podle které mají vykonávat svou činnost –, tím účinnější bude jejich činnost a také větší uspokojení z jejich práce.

Předně nás zajímalo, zda platné znění zákona vytvořilo podmínky pro to, aby se OSPOD stal funkčním „integračním uzlem“, který shromažďuje a vyhodnocuje informace o mládeži s problémy s chováním. O tom, že zákon takovou službu plní a staví OSPOD do této pozice, je přesvědčeno dvě třetiny dotázaných, přičemž o plné funkčnosti zákona v tomto smyslu je přesvědčeno 24 % vedoucích OSPOD a o zásadní funkčnosti s malými výhradami dalších 40 %. Tento výsledek stojí za zamyšlení: i když akceptace zákona je v zásadě poměrně značná, i tak je třeba vnímat, že zhruba každý třetí vedoucí pracovník OSPOD není s formulací zákona spokojen a práce dle něj jej naplňuje určitou profesní deziluzí.

Dále jsme v této oblasti zjišťovali, zda vedoucí pracovníce OSPOD měly po novelizaci zákona ve svém úřadě k dispozici stabilizovaný spolupracující tým pro včasné řešení problémů dětských klientů s poruchami chování. Jednoznačně kladně se k této otázce vyjádřilo pouze 16 % dotázaných, druhým stupněm škály „spíše ano“ posoudilo tuto otázku dalších 38 % respondentů. To tedy souhrnně znamená, že téměř polovina dotázaných vedoucích pracovníků OSPOD má o akceschopnosti svých úřadů, podle novelizovaného zákona, pochybnosti – vážné pochybnosti vyjádřilo 36 pracovníků (18 % vzorku).

Přibližně polovina dotázaných (49%) spatřuje přínos novelizovaného zákona v zajištění přísunu statistických a dalších věcných údajů od spolupracujících institucí o skutečnostech, které mohou mít vliv na práci s dětskými klienty, druhá velká část respondentů odpověděla záporně.

Zvláštní pozornost si zasluhuje odpověď respondentů na otázku, která směřuje k vlastní možnosti pracovníků OSPOD individualizovat preventivní a resocializační činnost. Tato otázka směřovala ke zjištění, zda po novelizaci ZSPOD mají pracovníci OSPOD k dispozici různé reálně existující programy a nápravná opatření pro účinný postup při pokusech o zvládnutí problémů klienta. Jak ukazuje následující tabulka 27, praxe volá po zvýšení množství specializovaných prostředků, které by umožnily skutečnou preventivní a zejména resocializační činnost s ohroženými mladými lidmi. Na co by totiž byla prohloubená depistážní práce pracovníků sociálních služeb, kterou by bylo bezesporu třeba rozvinout, kdyby neexistovaly možnosti skutečně účinné pomoci.

Tab. 27: Mají pracovníci OSPOD k dispozici různé reálně existující programy a nápravná opatření pro účinnou práci s klienty s poruchami chování (%)

ano		spíše ano		spíše ne		ne		neví		celkem	
a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
26	12,6	62	30,1	72	35,0	35	17,0	11	5,3	206	100,0

Celkově se zdá, že novelizovaná podoba ZSPOD byla tedy praxí přijata, nicméně stále by bylo vhodné některé prvky sociální práce s klientem a jeho rodinou dopracovat do lepší realizační podoby.

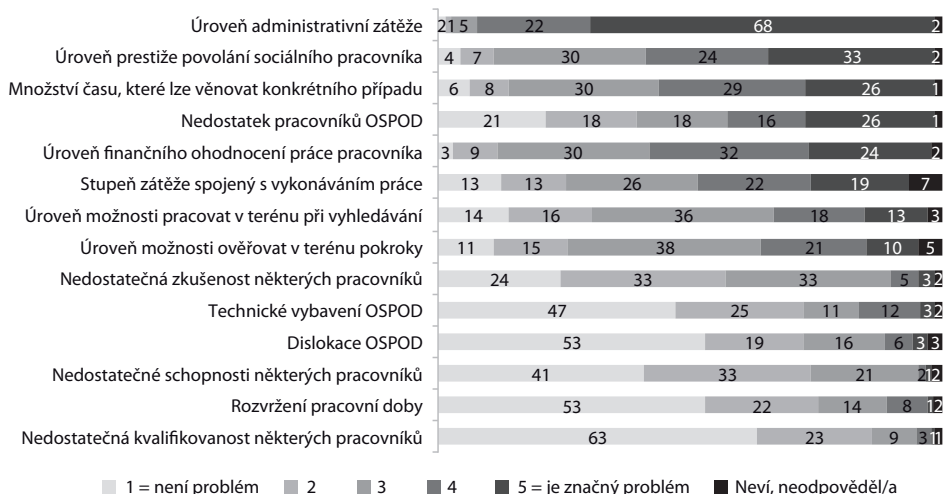
III.4.9. Problémy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí

V souvislosti s probíraným tématem jsme se ptali respondentů na jejich celkový názor a pocity při vykonávání jejich náročné sociální práce s problémovými klienty. **Bylo zjištěno, že jednoznačně největším problémem je pro ně neúnosně vysoká míra administrativní zátěže, kterou negativně vnímají téměř všichni dotázaní, přičemž dva ze tří respondentů ji označili jako značný problém.** Tato skutečnost je objektivně závažným problémem již mnoho let a zdá se, že administrativní zátěž přes veškeré technické prostředky spíše přibývá. Právě v této oblasti měl být pozitivním přínosem Systém včasné intervence, ovšem souhrou různých faktorů se administrativní zátěž pro pracovníky OSPOD zavedením SVI spíše zkomplikovala a rozhodně časová náročnost administrativních prací nebyla dořešena. Informační systém SVI měl původně ulehčit vkládání informací do systému, ale vzhledem k nedohodám a špatné komunikaci s tvůrci softwaru situaci pracovnícům OSPOD ztížila: dle v rámci našeho šetření získaných informací se data musejí vkládat dvakrát. Na druhé straně by bylo ovšem třeba objektivními postupy zjistit, zda některá tzv. administrativní zátěž není nutným předpokladem plánovitého postupu při preventivní či resocializační práci. Tato činnost musí nesporně vycházet z jisté koncepce, která musí být mimo jiné postavena na jistých opěrných bodech administrativní povahy.

Graf 11: Problémy v sociálně-právní ochraně dětí

(n = 206, údaje v %, seřazeno podle četností kategorie 5 = značný problém)

Stupeň zátěže spojený s vykonáváním práce (v grafu)

Se značným odstupem po subjektivně nejpalcivějším problému pracovníků OSPOD následuje položka „úroveň prestiže povolání sociálního pracovníka“ – tu jako značný problém označilo 33 % dotázaných, na druhé straně škály jako bezproblémovou oblast vnímá prestiž tohoto povolání pouze 4 % sociálních pracovníků a pracovníc. Je zřejmé, že v této společensky velmi potřebné sociální oblasti existují rezervy v oceňování náročné práce na OSPOD. Jak ve finančním ohodnocení, které je dlouhodobě na nízké úrovni, tak týkající se image sociálních pracovníc. Nízké finanční ohodnocení vnímají respondenti jako poměrně závažný problém – i když mnozí umístili své odpovědi do středu škály – jako bezproblémovou nebo téměř bezproblémovou tuto skutečnost hodnotilo pouze 12 % dotázaných. Pokud jde o úroveň prestiže povolání sociálního pracovníka, sehrává zde dlouhodobě svoji roli spíše negativní, případně znevažující stereotyp pohledu na sociální pracovníce v literatuře, ve filmu či divadle, který ovlivnil jejich vnímání veřejností. Zdá se, že by účinné sociální práci prospělo, kdyby se vedle profesionálnějšího přístupu sociálních pracovníků zapracovalo i na metodách zvýšení jejich prestiže v obecném povědomí.

Jako značný problém dále hodnotili respondenti rovněž množství času, které je možno věnovat jednomu případu (26 %), stejně jako s tím související nedostatek pracovníků OSPOD (26 %) a úroveň finančního ohodnocení práce pracovníka OSPOD (24 %). Za vážný problém považuje pětina respondentů rovněž stupeň zátěže spojený s vykonáváním práce nesouvisející s činností OSPOD (19 %) a podobně úroveň možnosti pracovat v terénu při vyhledávání klientů (13 %).

Na druhé straně spektra nalézáme činnosti a skutečnosti, které sociální pracovníci za problém většinou nepovažují. Například **vůbec nebo téměř vůbec není dle názoru vedoucích pracovníků OSPOD problémem nedostatečná kvalifikovanost pracovníků sociálních služeb pracujících na OSPOD** (86 % v součtu). Problémem dle názoru respondentů nejsou většinou ani nedostatečné schopnosti některých pracovníků (74 % respondentů „oznámkovalo“ jejich schopnosti na škále jedničkou nebo dvojkou), dislokace OSPOD a technické vybavení OSPOD (obojí 72 %). Pracovnícům OSPOD celkem vyhovuje i rozvržení pracovní doby: 75 % dotázaných je se situací spokojeno a nepovažují ji za problém.

IV.

Metodika a výsledky výzkumu mezi manažery prevence kriminality

Z důvodu komplexnějšího zmapování problematiky prevence kriminality, Systému včasné intervence a nově koncipovaného zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsme další část výzkumného šetření zaměřili na názory manažerů prevence kriminality v obcích.

Pozice manažera prevence byla v některých obcích původně postupně zřizována z podnětu Odboru prevence MV ČR jako nutná podmínka k zařazení konkrétních měst do dotovaného programu Ministerstva vnitra s názvem „Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni“. **Tato pozice měla zajišťovat vedle funkce určitého styčného pracovníka pro praktickou komunikaci s Ministerstvem vnitra i celou řadu dalších preventivních úkolů v obci, z nichž nejdůležitější spočívala v tom, že byl manažer prevence kriminality nápomocen různým subjektům preventivních aktivit při plánování a uskutečňování těchto aktivit a sehrával důležitou roli při shromažďování poznatků o preventivních potřebách lokality pro potřeby vedení města, organizací na území města i samotných občanů.** Vedle toho by se měl tento pracovník podílet na přípravě strategií prevence kriminality a dalších koncepčních materiálů s krajskou nebo celorepublikovou působností a mnoha dalších preventivních aktivitách. (Dostálová, 2007) Manažeri prevence kriminality by tak v současnosti měli patřit v oblasti prevence k neinformovanějším specialistům na místní úrovni, což je opravňuje k určitým expertním vyjádřením.

Výzkum proběhl ve 2. čtvrtině roku 2015. Data byla sbírána formou osobního dotazování. Podkladem pro rozhovory byly položky (dotazy), jejichž znění vypracovali řešitelé výzkumu a po formální stránce dopracovala kooperující výzkumná agentura – viz Příloha č. 2. V terénu pracovalo 32 tazatelů agentury ppm factum a rozhovor trval průměrně 40 minut.

IV.1. Demografické údaje

Do našeho výzkumného souboru se podařilo zařadit většinu manažerů prevence kriminality na místní úrovni (konkrétně 88 pracovníků), a to na základě adresáře těchto pracovníků, který vytváří MV ČR pro komunikaci s nimi. Jak ukazuje tab. 28, dotázaní manažeri prevence kriminality byli nejčastěji z obcí od 10 000 do 50 000 obyvatel (52,3 %), menších obcí do 10 000 obyvatel byla více jak čtvrtina, naopak 17 respondentů bylo z velkých měst.

Tab. 28: Velikost obce, ve které působili naši respondenti

Velikost obce	Abs. č.	%
do 9 999	25	28,4
10 000–19 999	22	25,0
20 000–49 999	24	27,3
50 000–99 999	11	12,5
od 100 000	6	6,8
celkem	88	100,0

Respondenty byly poněkud častěji ženy (46,6 %) než muži (53,4 %) ve věku nejčastěji v rozmezí 41–50 let (46,6 %), věkově mladších pak bylo 30,7 % a starších nad 50 let 22,7 %. Z hlediska nejvyššího vzdělání bylo mezi nimi téměř dvě třetiny vysokoškolsky vzdělaných

osob (64,8 %), ostatní pracovníci byli středoškolsky vzdělaní (vyšší odborné vzdělání 9,1 % a středoškolské s maturitou 26,1 %). Tři pětiny respondentů z řad manažerů prevence kriminality na místní úrovni vykonává tuto funkci více jak 5 let, jsou tedy v této oblasti vysoce znalými odborníky, naopak relativně nových pracovníků na této pozici bylo v našem souboru pouze 8 (9,1 %). V této funkci pracuje na plný úvazek 37,5 % respondentů, zbytek pak na úvazek částečný (nejčastěji v rámci tzv. kumulované funkce), malý zlomek pracovní činnosti (do úvazku 0,25) věnuje této problematice 30 dotázaných (34,1 %).

IV.2. Samostatnost v činnosti manažerů prevence

Zajímavé je postavení našich respondentů ve vztahu k plánování preventivní práce ve městě. Zajímali jsme se o informaci, do jaké míry může manažer prevence kriminality samostatně uplatňovat své představy o strategii prevence v obci. Svou situaci měl každý z respondentů vyznačit na pětibodové škále, kde jeden krajní bod byl definován jako „1) pracuji pouze podle zadání nadřízených“ a opačný krajní bod byl upřesněn jako „5) samostatně vytvářím preventivní strategie obce“. Distribuce odpovědí na této škále ukázala, že pouze 7 respondentů (8 %) se umístilo na škále v bodě 1 a 2, což znamená, že pouze zanedbatelné množství manažerů nemá dostatečný prostor pro rozvíjení preventivních aktivit. Naopak více jak 30 % dotázaných se zařadilo do krajního bodu 5), tedy manifestovalo svoji nezávislou pozici při vytváření preventivních strategií obce. Celkově tak volilo 5. a 4. bod škály více jak 60 % dotázaných.

IV.3. Program prevence kriminality v obci

Pozici manažerů prevence kriminality na místní úrovni lze odvodit též z faktu jeho pozice při vytváření posledního městského programu prevence kriminality (tedy programu na léta 2012–2014). Předně bylo zjištěno, že tento program byl vytvořen v drtivě většině 87 měst, pouze jeden manažer uvedl, že vedení města nedalo k vypracování takového programu pokyn. Důležitým zjištěním však je, že 80,7 % případů byl manažer prevence kriminality tou osobou, která připravila návrh městského programu a v 77,3 % byl dokonce funkcionářem města, který vytvořil konečnou schválenou verzi tohoto programu. Znamená to tedy, že strategie prevence v městech je vysoce často plně v kompetenci manažera prevence (viz tab. 29).

Tab. 29: Podíl manažera na vytvoření posledního městského programu prevence kriminality ve městě

	návrhu		konečné verze	
	a.č.	%	a.č.	%
manažer prevence	71	80,7	68	77,3
vedoucí sociálního odboru, OSPOD	6	6,8	6	6,8
velitel MP	3	3,4	3	3,4
místostarosta, člen zastupitelstva	3	3,4	4	4,5
k tomu ustanovená komise, skupina, centrum	4	4,5	3	3,4
Rada města	0	0,0	2	2,3
jiné	0	0,0	1	1,1
nezjištěno	1	1,1	1	1,1

IV.4. Analýza bezpečnostní situace v obci

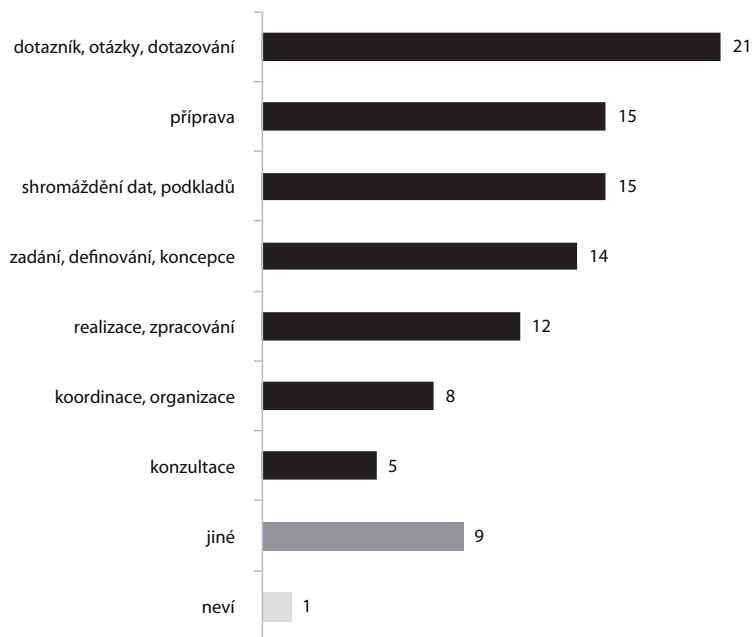
Běžnou součástí preventivní práce v obcích je již v současnosti provedení bezpečnostní analýzy. Výzkumné údaje ukazují, že takováto analýza nebyla provedena pouze ve třech nejmenších obcích pod tisíc obyvatel. Tuto analýzu nejčastěji – ve více jak třetině případů – zadal výzkumné agentuře manažer prevence či jiný pracovník nazývaný koordinační či vedoucí pracovník prevence (36,5 %), zástupci městských orgánů (starosta, rada města či zastupitelstvo, komise) ve 35,2 %, pracovník městské či obecní policie v 9,4 % a přímo též MV ČR v 10,6 %. Analýzu uskutečnil nejčastěji přímo manažer (36,5 %), externí výzkumná organizace byla – dle informací manažerů prevence – použita pouze v 4,7 % případů (tj. ve čtyřech městech), empirické údaje byly sbírány nejčastěji dotazníkovou metodou (42,4 %) či bylo využito statistik či sekundární analýzy již dříve shromážděných dat (28,2 %).

Volným dotazem jsme mezi respondenty zjišťovali stupeň angažovanosti při realizaci bezpečnostní analýzy, a to jak před prováděním akce, tak i v jejím průběhu a po jejím dokončení. Manažeři prevence se ve většině případů (91,8 %) měli možnost zapojit do tvorby této analýzy, a to zejména do klíčové části empirického šetření – do tvorby dotazníku se zapojila více než pětina respondentů, ale i do shromáždění dat a podkladů v případě provádění sekundární analýzy (v 15 %), ale i dalších výzkumných aktivit – viz graf 13.

Manažeři prevence se podíleli i přímo v průběhu akce na provádění bezpečnostní analýzy, jejich nejčastěji uváděná aktivita se týkala realizace a zpracování analýzy (29 %). Podle 13 % dotazovaných se dále podíleli na shromáždění dat a podkladů a rovněž 13 % manažerů prevence uvedlo podíl na koordinaci celé akce, její organizaci a řízení. Po uskutečnění výzkumné akce manažeři prevence získané údaje velmi často vyhodnocovali (ve 44 %) a na jejich základě zpracovali další strategie prevence (14 %), prezentovali výsledky (9 %) a v případě potřeby prováděli i další potřebné aktivity.

Je možno uzavřít s tím, že manažeři prevence jsou při realizaci bezpečnostních analýz klíčovými osobami ve všech fázích jejího provádění.

Graf 13: Úloha manažera prevence před bezpečnostní analýzou (n = 78, údaje v %)

IV.5. Věcné zaměření bezpečnostní analýzy

Zajímavá zjištění vyplynula z dotazu na charakter informací, které byly v rámci šetření sledovány. Jako jedno z hlavních témat bezpečnostních analýz bylo sledováno topografické rozmístění kriminality v lokalitě obce, tedy prvek bezpečných a nebezpečných lokalit, a to – mimo jiné – z hlediska výskytu kriminality mládeže na území obce. Tuto problematiku sledovala jako hlavní téma více jak polovina bezpečnostních analýz (52,6 %) a dalších 29,5 % se jí dotkla zčásti. I z hlediska vypočteného indexu se tato problematika pohybuje mezi nejméně frekventovanými tématy bezpečnostní analýzy (viz tab. 30)

Dalším vysoce frekventovaným tématem byl rozbor aktuálního stavu a vývojových tendencí kriminality mládeže v lokalitě. Jako jedno z hlavních témat označila tuto problematiku o něco málo méně než polovina dotázaných respondentů (48,7 %), jako vedlejšího tématu se jej však dotkla dalších 43,5 % analýz. Jako v pořadí třetí nejčastěji frekventovanou oblast problémů spatřovala města potřebu zmapovat problematiku výskytu drog a drogově závislých na území obce. Jako centrální problematiku ji pak pojednalo 43,6 % bezpečnostních analýz a dalších 32,0 % se jí výrazněji dotkla.

17 Index byl konstruován na základě zaokrouhleného součtu trojnásobku relativních četností možnosti „podstatná úroveň zájmu“, dvojnásobku možnosti „částečná úroveň zájmu“ a jednonásobku možnosti „okrajová úroveň zájmu“.

Tab. 30: Pořadí zaměření bezpečnostních analýz ve vztahu k mladým lidem do 18 let podle bodového indexu¹⁷ frekvence výskytu určité úrovně zájmu

Témata:	Úroveň zájmu (%) o bezpečnostní problematiku					bodový index
	podstatná	částečná	pouze okrajová	žádná	neví	
Kriminalita mládeže	48,7	43,5	2,6	2,6	2,6	236
Lokality ohrožené kriminalitou	52,6	29,5	12,8	2,6	2,6	230
Poživání drog	43,6	32,0	15,4	6,4	2,6	210
Vyloučené skupiny	38,5	35,8	16,7	6,4	2,6	204
Poživání alkoholu	33,3	39,7	16,7	7,7	2,6	196
Vandalismus	26,9	39,7	24,4	6,4	2,6	185
Záškoláctví, problémy ve škole	20,5	29,5	23,1	23,1	3,8	144
Kriminalita proti mládeži	17,9	32,1	23,1	21,8	5,1	141
Závadové skupiny, party	19,2	35,9	24,4	15,4	5,1	132
Gamblerství	12,8	33,3	23,1	28,2	2,6	128
Bezdomovectví	14,1	21,8	28,2	32,1	3,8	114
Nezájem o práci či vzdělávání	7,7	26,9	29,5	29,5	6,4	106
Bezpečnost v dopravě	11,5	23,1	24,4	35,9	5,1	105
Výskyt psychiatrických poruch	5,1	14,1	23,1	50,0	7,7	67
Prostituce	2,6	7,7	17,9	60,3	11,5	41

Naopak minimální pozornost byla věnována problematice výskytu prostituce v obci a problémům, které jsou svázány s výskytem psychických poruch a nemocí a tematice osob se závažnými osobnostními abnormitami. Vedle otázek bezpečnosti v dopravě pak mimo hlavní pozornost analýz zůstávala problematika příživnického způsobu života, nezájmu mladých lidí o pracovní zařazení či o další vzdělávání. Zde se zřejmě projevila specifika obcí, a to zejména v tom, že některé problémy byly pro určité oblasti zjevně marginální.

Tab. 31: Hlavní témata bezpečnostní analýzy dle velikosti obcí (%)

Témata:	Velikost obce (počet občanů)				
	do 9999	do 19999	do 49999	do 99999	nad 100000
Kriminalita mládeže	30,0	60,0	60,9	50,0	20,0
Lokality ohrožené kriminalitou	20,0	65,0	56,5	90,0	40,0
Poživání drog, toxikomanie	40,0	40,0	65,2	20,0	20,0
Vyloučené skupiny	20,0	30,0	52,2	70,0	20,0
Poživání alkoholu, alkoholismus	25,0	30,0	56,0	10,0	20,0
Vandalismus	25,0	20,0	43,5	10,0	20,0

Hlavními tématy bezpečnostní analýzy obcí do 10 000 obyvatel byla problematika **toxikomanie** (40 % analýz považovalo toto téma za jedno z hlavních), **naopak u největších měst byly tímto tématem „lokality ohrožené kriminalitou“**. Této problematice se

zejména věnovaly bezpečnostní analýzy měst s 50 000–100 000 občany (90,0 % analýz rozebíralo tuto tematiku) – podrobněji viz tab. 31.

IV.6. Vytváření bezpečnostních analýz v obcích

Vytváření bezpečnostních analýz by mělo sloužit především pro přesnější zaměření městského programu prevence. Ptali jsme se proto nejen na to, zda byla bezpečnostní analýza v nedávném období provedena (bylo zjištěno, že byla provedena téměř všude), ale též na to, do jaké míry byly využity získané poznatky pro tvorbu tohoto dokumentu.

Manažeři prevence kriminality se v převážné většině případů domnívají, že jim bezpečnostní analýzy byly nápomocny při tvorbě městského programu prevence. Použití všech zjištění provedené analýzy konstatovala téměř polovina respondentů (47,7 %), většinu zjištění pak zapracovalo do městského programu dalších 37,5 % dotázaných. Zdá se tedy, že **provedené analýzy nebyly v převážném množství případů samoučelným aktem, ale přispěly značnou měrou k aktuálnosti zaměření preventivní práce na místní úrovni.**

Z hlediska velikostí obcí čerpali a zapracovali s užitekem celou sumu analytických poznatků nejvíce respondenti obcí s počtem občanů mezi 10 000–20 000 obyvatel (63,6 %) a respondenti z větších měst (50 000–100 000 obyvatel), naopak relativně nejmenší přínos analytické aktivity přikládali respondenti z nejmenších obcí, kterým pravděpodobně zjištění provedeného rozboru nepřinášelo až tolik neznámých poznatků, neboť situace v těchto obcích je podstatně přehlednější. S daty průzkumů si zjevně dovedli lépe poradit respondenti s delší praxí, což ovšem souviselo i s jejich ze zkušenosti vyplývající lepší schopnosti se správně a zaměřeně tázat již při samotném koncipování průzkumné akce. Tato skutečnost ukazuje též na to, že je vhodné, aby ve funkci manažera prevence působili pokud možno pracovníci delší dobu, aby byli schopni uchopit problematiku lokalit z dlouhodobější perspektivy a mohli situaci monitorovat na základě pozorovaných trendů a vývojových tendencí.

IV.7. Preventivní strategie v obcích a jejich zaměření

Konkrétním výrazem určité preventivní strategie v prostředích obcí jsou zaměřené preventivní aktivity, tedy programy, které mají čelit případnému rozvoji asociality či antisociality mladých lidí. Výsledky výzkumu ukázaly, že pouze v pěti obcích neměli v posledním období žádný preventivní program zaměřený na prevenci mezi mladými lidmi a naopak v 65 obcích se mohli pochlubit větším množstvím takových programů (pouze jeden takto zaměřený program byl pak realizován v 18 obcích).

Zajímali jsme se také o to, jakého zaměření byly programy preventivního působení (viz tab. 32). Ukázalo se, že tyto programy jsou různorodé a jsou zaměřeny na celé spektrum problémů mládeže v lokalitách.

Tab. 32 Zaměření hlavních preventivních programů ve vztahu k ohrožené mládeži v obcích s manažerem prevence

PROGRAM	abs. č.	%
Prevence závažných patologických jevů (s cílem snížit kriminalitu, množství přestupků, proti rizikovému chování, narušování veřejného pořádku)	28	31,8
Primární prevence formou přednášek, podávání informací, praktický motivační nácvik, posílení právního vědomí, osobnostní rozvoj, zvýšení důvěry v MP a P ČR	17	19,3
Zaměřené na dobré trávení volného času	16	18,2
Resocializace, odstranění různých druhů negativního chování, prevence recidivy, uskutečňovaný ochranný dohled	16	18,2
Zaměřené na problémy dětí ze sociálně slabých rodin a rizikové skupiny neorganizované mládeže	13	14,8
Ochrana dětí, zásady bezpečného chování (i ve virtuálním světě)	11	12,5
Prevence ve škole (zejména boj se šikanou a jinými formami násilí, se záškoláctvím, závadovými partami, odhalování příčin problémů s učním a chováním, zjišťování klimatu třídy)	7	8,0
Prevence zaměřená proti závislostem na alkoholu a drogách	6	6,8
Náprava rodiny, sanace, poradenství, hledání řešení problémů	4	4,5
Stavby (dovybavení hřišť) prostředků preventivního působení, kamery	3	3,4
Jiné: prevence úrazů, zneužívání dávek	2	2,3
Celkem obcí	88	100,0

Na prvním místě jsme získali informaci o tom, že program aplikovaný v konkrétním místě sledoval prevenci závažných patologických činů, zejména kriminality a s ní souvisejících forem rizikového chování. Tyto programy byly aplikovány v 38 městech (ve 28 jako hlavní program) a byly uskutečňovány různými prostředky sociální a situační prevence.

Poněkud přesnější představu jsme si mohli udělat o preventivní práci mezi mládeží, která byla realizována formou přednášek či zprostředkováním informací (jako hlavní program prevence byl tento způsob realizován v 17 obcích). Tyto akce směřovaly k tomu, aby se mladí lidé vyhnuli nebezpečným situacím, aby se uměli správně zachovat v kriminogenních situacích, aby bylo podpořeno jejich správné právní vědomí a osobnostní růst a v neposlední řadě došlo k pochopení významu preventivní činnosti PČR a MP.

Realizátoři preventivních programů vkládali výrazné naděje do vytváření nejrůznějších aktivit založených na rozvoji pozitivních volnočasových činností. Autoři těchto programů vycházejí z ověřených kriminologických poznatků, že největší množství asociálních či dokonce antisociálních činů je páčáno v období, ve kterém jedinec sám rozhoduje o tom, co bude dělat, jak toto období prožije. Zneužití zvnějšku nekontrolovaného období dne je zvláště nebezpečné pro osoby, které v důsledku špatné socializace nemají vytvořen dostatečně pevný vnitřní systém zábran (korektivní svědomí) a zároveň se pohybují v životních situacích, které nabízejí nejrůznější možnosti neakceptovatelného chování.

Volnočasovým aktivitám, které mají preventivní dosah, jde tedy o několik rovin různě sofistikovaného zaměření. Volnočasové aktivity mohou jednak pouze prostě zaplnit nestrukturované časové prázdno, dodat určitou náplň času, který pak může být pouze obtížně zneužit. Mohou být však využity i k určité zaměřené sociální práci s ohroženými jedinci i jejich skupinami, čímž se z nástroje mechanického blokování času může stát i nesmírně důležitý prvek resocializační a reedukační práce. Aktivity ve volném čase se tak mohou stát novým startem pro nalezení cesty k návratu do běžné společnosti.

Na druhé straně projekty volnočasových aktivit nemusí být samy o sobě automaticky preventivními, ba mohou se za jistých okolností stát i zdrojem možných asocialit, a to zejména tehdy, když vedou k nezdravé soutěživosti a snaze vyniknout za každou cenu či k realizaci cílů volnočasových aktivit bez ohledu na legálnost či přípustnost prostředků. Z hlediska preventivní práce mají tak být aktivity volného času nikoliv cílem, ale prostředkem k dosažení nějakých prosociálních cílů, což je ovšem realizátorům těchto programů třeba stále znovu a znovu připomínat.

Zde nastupují programy, které jsou zaměřeny na uskutečňování různě koncipovaného dohledu a resocializační práce. V praxi totiž vzniká zejména potřeba vhodně reagovat především na počáteční projevy asociality mladých lidí, a to ve smyslu jejich promyšleného vedení a nenásilného odklonění od sociálně patologického směru jejich chybně nastoupené životní cesty. Zde nevystačíme s pouhými přednáškami či deklarativními akcemi, ale je třeba účinnou prevencí spatřovat v trvalé probační činnosti. Mladí lidé vykazující známky zejména opakovaného nevhodného chování vyžadují trvalou – a tím velmi náročnou – korektivní pozornost.

Tato pozornost musí být reálně přítomná a musí kombinovat všechny složky výchovného působení ve škále od kontroly, přes radu a nezbytnou konkrétní různorodou pomoc vlastnímu objektu zájmu či jeho sociálního zázemí. Při programech tohoto druhu se nejednou realizuje směr práce, který má klientovi pomoci účinně vyřešit svízelnou situaci, do které se svým nevhodným způsobem života dostal, ukázat mu cestu k nápravě narušených vztahů či jiných tíživých problémů, a to zejména v tom směru, že klientovi pomůžeme orientovat se v jeho problému a nalezneme priority nápravného postupu. Je potěšitelné, že v programech obcí je této problematice věnována pozornost, i když na druhé straně by jistě bylo vhodné programy tohoto typu aplikovat ve více jak pětině obcí (jak se děje v současnosti).

Zhruba v 15 % obcí byly koncipovány jako hlavní preventivní programy zaměřené na problémy dětí ze sociálně slabých rodin a rizikové skupiny neorganizované mládeže. Tyto programy jsou velmi důležité, neboť do jisté míry široce testují míru nutnosti hlubšího zásahu v tomto prostředí. Kriminologické výzkumy (viz např. (Gřivna, Scheinost, & Zoubková, 2014)) ukazují, že existují určité rizikové situace, které nabízejí prostor pro rozvoj nevhodného způsobu chování. Na fenomén sociálně slabých rodin a part mládeže se váže celá řada možných (nikoliv však nutných) dalších negativních skutečností, které mohou za jistých předpokladů přerůst v kriminální problém. Má-li být prevence chápána ve smyslu skutečného předcházení problémům, pak je zcela nezbytné – samozřejmě při zachování všech lidských práv a ctění soukromí – aby byly včas a správně zaznamenány a vyhodnoceny signály, které svědčí o potřebnosti korektivní intervence v těchto prostředích. Zároveň však je vhodné pečovat o to, aby v ohrožených prostředích bylo vždy

dostatečné množství pozitivních podnětů, které by trvale odkláněly aktéry od asociality. Nelze totiž jen některé věci odstraňovat či brzdit, je třeba být schopen i nové věci nabídnout a jejich využití zprostředkovat.

Průběžný zájem o lidi z nepodnětného prostředí či z prostředí jiné kulturní a sociální orientace, než v zásadě sdílí majoritní společnost, podobně jako o jejich sdružovací aktivity, je základním předpokladem vhodné a včasné pomoci, znalost jejich potřeb a nedostatečnosti je pak vodítkem k adekvátním aktivitám. Je známou skutečností, že některé asociální činy jsou páčány lidmi z těchto sociálních vrstev snadněji, jestliže si mohou své počínání nějak racionalizovat. Pocit vyvrženosti a nemohoucnosti často vede k nepřijatelné snaze změnit asocialitou svůj život, naopak naděje je vysoce motivujícím prvkem. Preventivní programy zaměřené na tuto skupinu občanů se tak mohou stát účinným prostředkem ke snižování kriminality a významným přínosem pro kvalitnější způsob života v méně kriminalitou infikovaném prostředí.

V některých obcích se ale objevují i další programy, které souvisí s moderní dobou a často velmi citelně oslovují především mladou generaci. Jsou to programy, které čelí asocialitě ve virtuálním světě, které vysvětlují a prakticky učí, jak se nevítktimizovat a konstruktivně využívat moderních technologií pro zlepšení kvality života. Zvláště zraňujícím způsobem působí na mladou generaci nová podoba šikany prostředky anonymního virtuálního dehonostování (tzv. kyberšikana), nezanedbatelné jsou však i jiné záluďnosti možností zneužití různých druhů moderní komunikace, např. zveřejňování intimních fotografií na sociálních sítích, falešná identita na různých seznamkách a diskuzních fórech pro mladé apod. Vzhledem k tomu, že se často jedná o relativně nové způsoby sdílení informací prostřednictvím nejrůznějších sociálních sítí, a tedy i o nové možnosti jejich zneužívání, je třeba jejich uživatele upozorňovat na možné nástrahy a poučit zejména mládež – ale též jejich vychovatele – o bezpečném fungování („pohybu“) ve virtuálním světě.

Nemalý význam pro preventivní působení v tomto směru má nesporně škola, která by zejména v rámci primární prevence měla orientovat mládež. Na školách existují zpracované dokumenty tzv. minimálního preventivního programu, které by měly naznačovat strategii školního úsilí o odstranění některých nebezpečí v oblasti kriminality a s ní svázaných projevů sociální patologie. Vedle školního metodika prevence a výchovného poradce mohou školy využívat i odborníků externistů (zejména z řad pedagogicko-psychologických poraden či akreditovaných nestátních organizací), kteří jsou schopni na základě objednávky škol zvládnout různá preventivní témata na odpovídající úrovni a připravit odrazový můstek pro další rozpracovanou preventivní práci školy.

Manažeři prevence kriminality jako respondenti našeho výzkumu tedy vykazali značné množství nejrůznějších preventivních aktivit, které si kladly za cíl pozitivně ovlivnit stav trestné činnosti a dalších negativních aktivit v obcích. Je známým faktem, že ne vždy se podaří preventivnímu programu problém, na který je zaměřen, v úplnosti zvládnout, že zápas s problémem je nejednou záležitostí dlouhodobější a vyžaduje často různou obměnu prostředků. Zeptali jsme se proto respondentů na to, jak hodnotí úspěšnost programů z této naznačené perspektivy.

Odpovědi manažerů prevence byly v zásadě vysoce pozitivní, neboť téměř v polovině případů (45,8 %) se domnívají, že došlo u hlavního problému, který se preventivní program snažil ovlivnit, k výraznému zlepšení, tedy že preventivní program výrazně přispěl k řešení problému. 48,2 % respondentů hodnotí výsledky preventivního snažení poněkud střídavěji, domnívají se, že sice došlo k zlepšení vzhledem ke stavu před započítáním programu, nicméně program problém pouze zmírnil, tedy že došlo ke zlepšení, ale nepříliš výraznému. Zbytek dotázaných manažerů (6 %) se svou odpovědí váhal, buď nebyl schopen úspěšnost posoudit či – v jednom případě – došel respondent k závěru, že u ovlivňovaného problému nedošlo v zásadě k žádné změně. Zde je možná vhodné připomenout to, co bylo již konstatováno výše, že v 5 obcích neměli v posledním období žádný preventivní program zaměřený na prevenci kriminality mezi mladými lidmi, tedy že na tyto pokusy pravděpodobně z různých důvodů rezignovali, např. chyběly finanční zdroje, podpora obce, odborníci apod. Není vyloučeno, že program nebyl uskutečněn i z toho důvodu, že příslušní pracovníci ne zcela věří v jejich účinnost.

Zhodnotíme-li však převažující názory manažerů prevence na účinnost provozovaných preventivních programů v oblasti regulace rizikového chování (bylo referováno o 92 takových programech), zjišťujeme, že u žádného z nich nebyla stoprocentní úspěšnost, avšak u nadpoloviční většiny programů (51 programů = 55,4%) bylo zaznamenáno výrazné zlepšení situace. Toto zjištění je výrazným podnětem k tomu, aby se preventivní práce tohoto typu prohlubovala a zdokonalovala a zároveň ujištěním, že se tento způsob sociální práce může dařit.

Účinnost preventivní práce se často obtížně měří, a to zvláště tehdy, kdy výsledky preventivního snažení se mohou projevit až v delší perspektivě. Přesto jsme se ale našich respondentů zeptali, na základě čeho usuzují na výsledky preventivních akcí.

Zhruba třetina manažerů (31,8 %) prevence kriminality se orientuje na základě nějakých statisticky podchytilných informací. Patří sem různě konstruované statistické podklady typu návštěvnosti akcí, kladných ohlasů veřejnosti, informací o zvýšení pocitu bezpečí v konkrétní lokalitě, menším nápadu trestné činnosti v ovlivňovaném regionu či omezeném výskytu konkrétního asociálního jednání, proti kterému byly preventivní akce zaměřeny apod., čerpají též z různých rozborových materiálů a vyhodnocovacích zpráv, které si preventivními akcemi odstraňovaného jevu všímají v širším kontextu dalších sociálních jevů v místě působení.

Někteří manažeři (17,0 %) mají na úspěšnost preventivních akcí přísnější měřítko, které spočívá v dlouhodobějším prokazatelném úbytku odstraňovaného či modifikovaného jevu, tedy ve faktu, že došlo k zjevnému zlepšení, resp. k tomu, že problémy v zásadě v lokalitě či u ovlivňovaných jedinců či jejich skupin přestaly. Neúplný úspěch pak tito respondenti spojují s přetrváváním problému (i když mnohdy na nižší úrovni výskytu). Toto kritérium lze ovšem uplatnit pouze tehdy, když preventivní akce pracuje se škodlivým jevem, který se vyznačuje určitelnými místními a časovými charakteristikami a má jasné výskytové kontury. To znamená, že toto kritérium lze obtížně použít na jevy, které jsou komplikovanější či jejichž preventivní ovlivňování vyžaduje delší časový úsek.

Někteří manažeři prevence kriminality (cca 10 %) při tomto vyhodnocení sázejí na zpětnovazební informace od lidí, kteří na problém poukazovali a jsou s ním v kontaktu,

jejich informace jsou mnohdy velmi cenné. Významným prvkem v tomto směru jsou u mládeže informace ze školního prostředí a to zvláště tehdy, kdy jsou preventivní strategie zaměřeny na problematiku vzdělávání, kázně, zneužívání alkoholu, drog či regulaci jiných závislostí, ale také tehdy, kdy jsou směřovány k rozvoji pozitivních mezilidských vztahů a případnou sanaci rodin či širšího sociálního zázemí žáků.

Dobrym ukazatelem úspěšnosti preventivních aktivit jsou též informace o tom, jaký zájem preventivní akce vzbudily u dětí a mladých lidí. To, že klienti těchto akcí mají o preventivní akci zájem, se může stát ukazatelem toho, že uskutečňovaná preventivní akce pozitivně oslovuje cílovou skupinu a za předpokladu, že je uskutečňovaná akce skutečně dobře preventivně laděna, pak tento spontánní zájem může být vhodným startovacím prostorem pro účinnou (a nejednou trvalejší) změnu v problematické oblasti.

Na základě odpovědí se ukazuje, že je snad snadnější zjišťovat, „že některé negativní jevy přetrvávají“, než to, že je problém vyřešen. Většinou totiž není zcela zjevné, zda se skutečně (zvláště nějaký více skrytý problém) vyřešil, či zda pouze nezískal určitou jinou latentní podobu, nebo se někam nepřesunul. Tato okolnost znamená, že vedle zhruba 10 % respondentů, kteří poukazují na skutečnost, že se – dle jejich názoru – preventivními prostředky ovlivňovaný jev v podstatě nezměnil (či že problémy přetrvávají), existují i manažeři prevence kriminality, kteří s hodnocením váhají či prostě neví.

Úspěšnost preventivní (a následně resocializační) práce v obci bývá obecně často podmíněna aktivním či pasivním postojem organizací, které se na tomto druhu činnosti mohou podílet. Ideje Systému včasné intervence usilovaly – mimo jiné – o to, aby probudily zájem místních organizací o kooperativní úsilí v oblasti kontroly kriminality a dalších sociálně patologických jevů, které trápí místní společenství. V našem výzkumu mezi manažery prevence kriminality jsme se pokusili zjistit, jak hluboce se v této problematice angažují různí „hráči“ na místní úrovni. Protože lze předpokládat, že manažeři prevence kriminality mají dostatečný přehled o aktivitách místních agens, požádali jsme je o hodnocení jednotlivých institucí z hlediska jejich aktivity v oblasti prevence a resocializace.

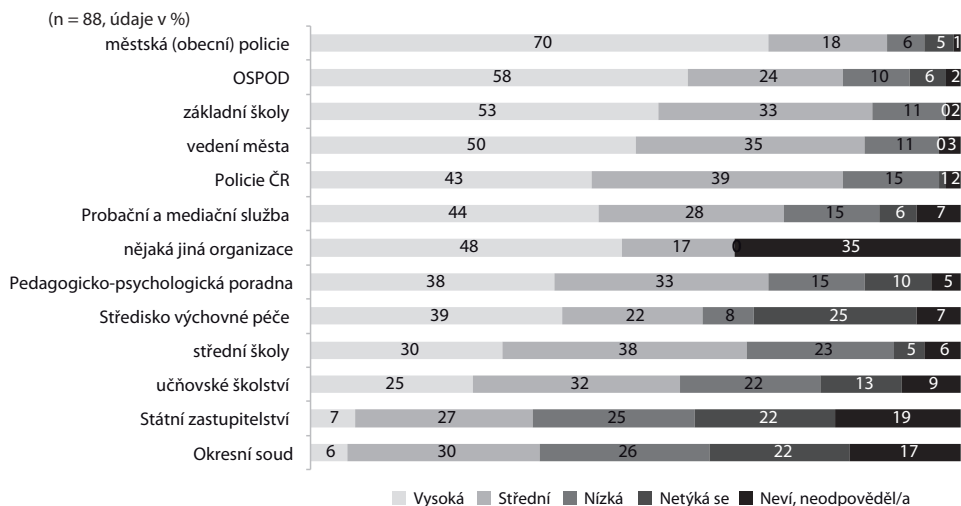
IV.8. Angažovanost jednotlivých subjektů v preventivní práci a resocializaci

Tazatelé se respondentů v uzavřené otázce ptali, jak by hodnotili angažovanost jednotlivých organizací v oblasti prevence a resocializace. Respondenti měli k dispozici kartičky s názvy těchto organizací a měli možnost odpovídat na škále v pěti kategoriích – viz tabulka č. 32.

Z hlediska prevence kriminality je dle mínění respondentů nejvíce angažovaná činnost městské (obecní) policie.¹⁸ Respondenti v 70 % případů soudí, že aktivita městské či obecní policie je na poli prevence vysoká a v 18 % je alespoň na průměrné úrovni (viz graf 14).

¹⁸ K tomuto hodnocení je ovšem třeba dodat zjištění, že manažeři prevence kriminality na místní úrovni bývají často přímo členové městské či obecní policie – může tedy docházet k jistému zkreslení.

Graf 14: Hodnocení angažovanosti subjektů při prevenci

Mezi dobře hodnocené organizace se pak dále řadí OSPOD a základní školy. Ukazuje se, že v očích manažerů prevence kriminality na místní úrovni se činnost příslušného oddělení sociálně-právní ochrany při prevenci zaměřené proti kriminalitě a dalším sociálně patologickým jevům zdá být na dobré úrovni, nespokojeno je s touto rozhodující organizací preventivní práce pouze 10 % dotázaných (tj. 9 respondentů).

Potěšujícím zjištěním je i to, že vysoký status v oblasti preventivní práce má základní školství. Více jak polovina respondentů dokládá, že se základní školy staví k problematice preventivní práce velmi odpovědně a další třetina dotázaných považuje činnost základního školství v tomto směru alespoň za průměrnou. Zdá se, že občas ve veřejném prostoru tradované výtky vůči základnímu školství, že se věnuje pouze vzdělávání a zanedbává výchovu, se z pohledu respondentů jeví být nepravdivými. V neprospěch věci je zjištění, že stejně dobré hodnocení nezískaly střední a učňovské školy – vždyť právě věk mladistvých vyžaduje specificky zaměřenou preventivní výchovnou práci.

Manažeri prevence kriminality ve svém hodnocení stupně angažovanosti jednotlivých organizací v oblasti prevence hovoří téměř jednohlasně o tom, že soudy a státní zastupitelství se téměř nepodílejí na preventivních aktivitách. Pouze 6 % respondentů sdělilo, že pracovníci soudu vyvíjejí nějakou výraznější preventivní aktivitu, a podobně je tomu u pracovníků státních zastupitelství (zde o jejich zvýšené aktivitě je přesvědčeno 7 % manažerů). Toto zjištění může poukazovat na to, že jmenované státní orgány se začnou zajímat o konkrétní občany teprve tehdy, když se případně dostanou svým jednáním do střetu s trestním právem a jejich menší aktivita snad vyplývá i z poněkud větší vzdálenosti místa jejich působení od příslušných obcí s rozšířenou působností. Nicméně by bylo možno předpokládat, že pracovníci těchto institucí mohou přispívat k prevenci kriminality tím, že budou působit v oblasti primární prevence, že budou zvyšovat právní vědomí občanů. Zdá se však, že v současnosti nechávají toto „pedagogické“ působení v kompetenci jiných, zejména neziskových organizací.

Neziskové organizace jsou ostatně manažery prevence hodnoceny jako vysoce aktivní v preventivním působení. Problém zde spočívá především v tom, že ne vždy jsou

ve všech místech k dispozici kvalitní neziskové organizace, které svoji činnost profilují tímto směrem, případně mají k této činnosti určitou akreditaci. Kvalitní preventivní práci odvádějí na mnoha místech i pracovníci P ČR. Zdá se, že se v práci policie již více prosadila myšlenka, že její úkol nespočívá pouze v represivní činnosti, ale existuje pro ni rozsáhlé pole působnosti při předcházení antisocialitě, a to jak v samostatné působnosti, tak v kooperaci s jinými subjekty v rámci místního působení.

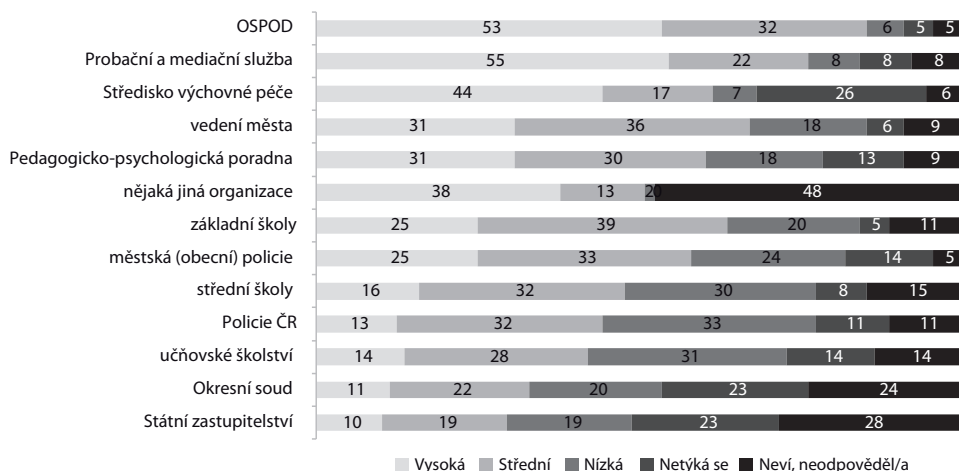
Někteří respondenti naznačují, že poněkud větší aktivitu na poli preventivního působení by bylo možno očekávat od takových organizací, jako jsou Pedagogicko-psychologická poradna či Středisko výchovné péče, které jsou k této činnosti vysoce kvalifikované. Je ovšem třeba vzít v úvahu, že tyto organizace bývají často vysoce zatíženy svou vlastní agendou, řeší tak pouze případy, které jim jsou z terénu zprostředkovány a nemají dostatečnou kapacitu na širší preventivní aktivity.

Podívejme se nyní na roli různých organizací z hlediska resocializační práce. Jak ukazuje následující graf, nejaktivnějšími subjekty této činnosti byla probační a mediační služba a činnost OSPOD. Konkrétně 55 % dotázaných manažerů prevence konstatovalo, že angažovanost PMS v této oblasti je na vysoké úrovni a průměrnou úroveň jejich činnosti přiznává dalších 22 % dotázaných. Podobně je tomu i u činnosti příslušných oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kde vysokou angažovanost dotvrzovalo 53 % dotázaných manažerů a standardně solidní práci pak dalších 32 % respondentů.

Významnou roli při resocializačních činnostech hrají profesionálně vedená SVP, která disponují programy vhodnými k resocializační práci nejen s mladými klienty, ale i s jejich rodiči či vychovateli. Vysoká angažovanost je tak u nich konstatována téměř polovinou manažerů (44 %). Významně pozitivně jsou hodnoceny činnosti různých místních neziskových organizací, které se více či méně zaměřují na práci s problémovou mládeží, na prakticky zaměřenou a cílevědomou nápravnou činnost. Je potěšujícím zjištěním, že 38 % dotázaných manažerů hodnotí jejich angažovanost na poli resocializace nejvyšším stupněm ocenění. Resocializační práce se též hojně vyskytuje v činnosti pedagogicko-psychologických poraden.

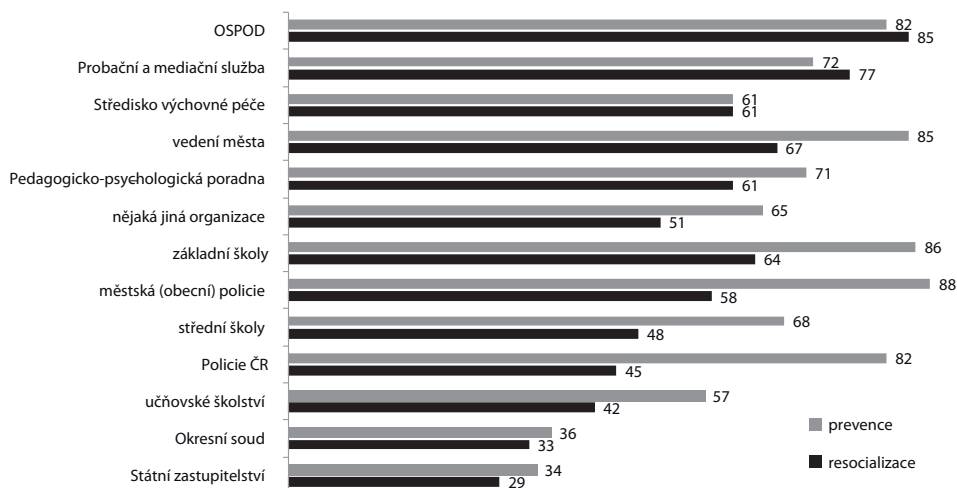
Stojí za povšimnutí, že v oblasti resocializační činnosti je poměrně často vysoce pozitivně hodnoceno vedení obcí. 31 % dotázaných manažerů hodnotí na škále činnost obce v této oblasti nejvyšší známkou a dalších 36 % považuje jejich práci v této oblasti za solidně angažovanou (další zjištění viz graf 15).

Graf 15: Hodnocení angažovanosti subjektů při resocializaci (n = 88, údaje v %)

V následujícím srovnávacím grafu 16 jsou porovnány jednotlivé organizace z hlediska jejich kladného postoje k prevenci a resocializaci. Jsou zde porovnávány součty příznivějších hodnocení angažovanosti jednotlivých organizací (vysoká a střední angažovanost). Z porovnání vyplývá, že jak v oblasti prevence, tak v oblasti resocializace vyvíjejí relativně největší aktivitu pracovníci OSPOD a pracovníci PMS. Dále ze srovnání vyplývá, že se organizace podstatně více angažují v oblasti prevence než v oblasti resocializace. Toto konstatování je nejvíce zřejmé u činnosti PČR, která se – dle názoru manažerů – výrazně angažuje v prevenci, ale v resocializační činnosti dosud plně nenalezla svůj specifický prostor působení (rozdíl pozitivního hodnocení PČR v oblasti prevence a resocializace je roven 37% v neprospěch resocializačních aktivit). Podobná situace je ovšem i u městské či obecní policie, kde tento rozdíl činí 30%.

Graf 16: Hodnocení angažovanosti subjektů při prevenci a resocializaci (n = 88, součty odpovědí „vysoká“ a „střední“ v %)

Pozornost si též zaslouží zjištění, že ani školy **nevyvíjejí dostatečnou součinnost při resocializaci žáků**. Zjištění dokládají, že se školy všech stupňů více zapojují do preventivních aktivit, které vyvíjejí během výuky či v rámci různých „nadstavbových“ primárních preventivních aktivit, než do nápravné zaměřené činnosti vůči konkrétním žákům. SVI chtěl ve své teorii tuto okolnost změnit, chtěl všechny typy škol nejen zapojit do rychlejší identifikace kázeňských problémů žáka, ale usiloval též o hlubší zapojení školního prostředí (v oblasti výuky, volnočasových aktivit i působení na vychovatele žáka) do procesu nápravné činnosti, ve které měli výchovní poradci, školní psychologové a ostatní pedagogové hrát důležitou úlohu v koordinované činnosti tzv. týmu pro mládež. V praxi však dochází nejednou k tomu, že školy občas přesunují odpovědnost za další vývoj života dítěte (žáka) na sociální služby a s ohlášením problému se jejich angažovanost v případě spíše zmenšuje. Tento postoj je do jisté míry pochopitelný a to zejména za předpokladu, že strategie nápravné akce není racionálně rozdělena mezi jednotlivé „hráče“ resocializace.

Na okraj této problematiky je vhodné poznamenat, že jisté rezervy v preventivní a resocializační práci lze zaznamenat u angažovanosti okresních soudů a zejména okresních státních zastupitelství. Dle názoru respondentů, nějakou znatelnější angažovanost, jak v oblasti preventivní práce, tak při resocializační činnosti lze zaznamenat pouze zhruba u třetiny soudů a státních zastupitelství. Tato okolnost má jistě řadu důvodů, z nichž lze uvést zejména jistou prostorovou odtažitost těchto státních organizací od konkrétních problémů jednotlivých místních společenství (okresní soudy a státní zastupitelství jsou stále dislokovány v bývalých okresních městech) a jejich historicky daného většího zaměření na represí. Nicméně – poté, co vešel v platnost zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který staví na pomocné úloze trestní represe a razí cestu odklonu, by již z tohoto důvodu mělo dojít k většímu zapojení soudů a státních zastupitelství do faktického procesu preventivní a resocializační práce.

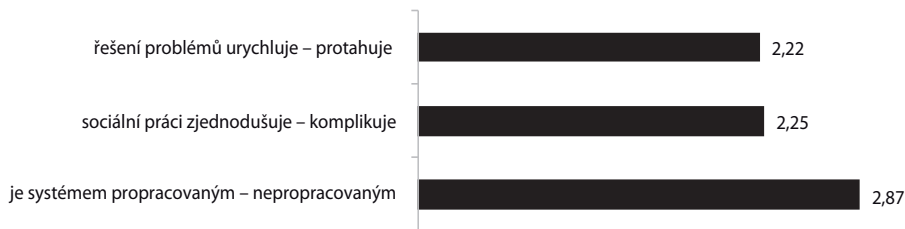
Možná že zde hraje určitou úlohu i okolnost, že odborní pracovníci soudů a státních zastupitelství jsou svým vzděláním právníci, a proto se necítí být dostatečně erudovanými v oblasti sociální práce, která je v procesu prevence a resocializace přece jenom primární. Jejich pohled na problematiku je pak filtrován přes zprávy OSPOD, kurátorů pro mládež či dodaných informací od pracovníků PMS, resp. získaných ze zpráv pedagogických pracovníků či z psychiatrických či forenzně psychologických znaleckých posudků. Přínos diskutovaných justičních orgánů pak spočívá v – na první pohled odtažité – funkci, totiž v nestranném a věcném posouzení nejednou opačných názorů listinných materiálů na konkrétní případ a při zvážení všech okolností při následném zvolení optimálního postupu. Je třeba si uvědomit, že dobré strategické rozhodnutí státních zastupitelství a soudů mohou výrazně ovlivnit úspěšnost na rozhodnutí navazujících preventivních činností a může mít dokonce rozhodující význam pro zdar resocializačního snažení.

IV.9. Názory manažerů prevence na Systém včasné intervence

Tento dotaz jsme pokládali pouze těm respondentům, kteří mohli kvalifikovaně ohodnotit působení Systému včasné intervence v dosahu jejich obce, resp. kteří s ním přišli v rámci své činnosti do kontaktu. Z celkového počtu 88 respondentů to bylo 34 osob, což jsou necelé dvě pětiny (38,6 %) všech dotázaných manažerů.

Zprůměrované výsledky (pomocí váženého aritmetického průměru) nám ukazuje graf 17. Vidíme, že vážené aritmetické průměry ukazují spíše pozitivní názor respondentů na SVI ve smyslu, že je přínosem pro sociální práci s ohroženými mladými lidmi, nicméně zároveň naznačují, že systém potřebuje i nadále určité úpravy.

Graf 17: SVI a sociální práce (n = 34, vážené aritmetické průměry na škále 1–6)

Podíváme-li se totiž na odpovědi respondentů podrobněji (viz tab. 33), zjistíme, že jednoznačně kladný názor na SVI v oblasti posuzování úrovně zjednodušení práce má pouze 10 dotázaných, urychlení činnosti jednoznačně oceňuje 7 respondentů a propracovanost hodnotí jednoznačně pozitivně 6 respondentů a že existují (i když určitě nepřevažují) i respondenti, kteří učinili s SVI negativní zkušenost. Většina reakcí našich respondentů na charakter SVI je v zásadě pozitivní: manažeři prevence kriminality hodnotili SVI v sociální práci v převážné většině případů variantami 1–3.

Tab. 33: Posouzení SVI z hlediska zlepšení práce s klienty s poruchami chování

SVI sociální práci:				SVI při řešení problémů práci:				SVI je systémem:			
	a.č.	%	%		a.č.	%	%		a.č.	%	%
1 zjednodušuje	10	31,3	62,6	1 urychluje	7	21,9	65,7	1 propracovaným	6	19,5	45,3
2	10	31,3		2	14	43,8		2	8	25,8	
3	10	31,3	31,3	3	9	28,1	31,2	3	8	25,8	41,9
4				4	1	3,1		4	5	16,1	
5			6,1	5	1	3,1	3,1	5	1	3,2	12,8
6 komplikuje	2	6,1		6 protahuje				6 nepropracovaným	3	9,6	
celkem	32	100			32	100			31	100	

Vyjádříme-li tuto situaci v procentech, celých 71 % respondentů hodnotí SVI spíše pozitivně,¹⁹ pokud se týká jeho propracovanosti, a ještě více respondentů (93 %) se vyjádřilo, že SVI práci v sociální oblasti zjednodušuje a stejně tak 94 % dotázaných si myslí, že SVI práci s klientem urychluje. Předchozí tabulka však zároveň ukazuje, že respondenti SVI považují SVI sice za pozitivní přínos pro sociální práci, nicméně spatřují potřebu jeho dotažení. Lze tak tedy spíše konstatovat, že manažeři prevence, kteří mají zkušenost s SVI, projevují souhrnně vzhledem k systému včasné intervence mírný optimismus, věří v jeho dopracování a možné budoucí výrazné využití.

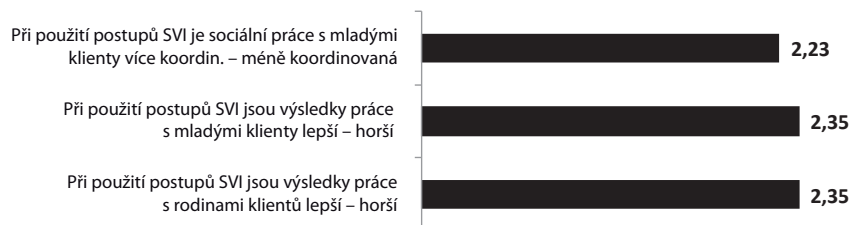
19 Na šestibodové škále jsme zde za „spíše pozitivní hodnocení“ chápali hodnocení body 1–3.

IV.10. Názory manažerů prevence kriminality na postupy při aplikaci SVI

Respondenti měli v další otázce možnost vyjádřit se k SVI z odlišného pohledu. Hodnotili Systém včasné intervence nikoliv staticky jako celek, nýbrž byli dotázáni na průběh celého procesu při aplikaci SVI a výsledky práce, kterých je možno při jeho použití dosáhnout.

I z tohoto pohledu bylo jejich hodnocení spíše pozitivní a hodnocení jednotlivých aspektů bylo vyrovnanější. Převážně kladné hodnocení SVI manažery prevence kriminality dokládá následující graf 18.

Graf 18: SVI a postupy aplikace (n = 34, vážené aritmetické průměry na škále 1–5, 3 = žádná změna)

Hodnocení postupů při aplikaci SVI manažery prevence nebylo rovněž jednoznačně kladné a z výsledků je zřejmé, že některé záležitosti vnímají kriticky. Při bližším pohledu (viz tabulka 34) zjišťujeme, že nejčastěji volí při hodnocení těchto aspektů SVI variantu 2. Z této tabulky dále vyplývá, že více jak dvě třetiny (68 %) respondentů považovaly sociální práci při použití postupů SVI za – oproti dřívější praxi – koordinovanější postup, stejně tak 65 % manažerů prevence ocenilo lepší celkové výsledky při použití postupů SVI při práci s mladými klienty a přibližně stejný počet (61 %) lepší výsledky při práci s rodinami ohrožených dětí a mladistvých.

Byl ovšem zaznamenán určitý, nikoliv zanedbatelný, počet respondentů, kteří po zavedení SVI nepozorovali v uvedených oblastech žádné změny, ba dokonce vyslovili domněnku, že se zavedením systému situace zhoršila (tento spíše ojedinělý názor měli 2–4 respondenti). I tyto výsledky víceméně podporují přesvědčení sociálních pracovníků na OSPOD (viz výsledky výzkumu v předchozích částech publikace), že SVI je přínosem pro jejich práci a že je systémem, který by neměl být opuštěn a zapomenut.

Tab. 34: Hodnocení výsledků práce při používání metodiky SVI

Při použití postupů SVI...:											
... je sociální práce s mladými klienty:				... jsou výsledky práce s mladými klienty:				... jsou výsledky práce s rodinami klientů:			
	abs.č.	%	%		abs.č.	%	%		abs.č.	%	%
1 více koordinovaná	9	29,0	67,7	1 lepší	4	12,9	64,5	1 lepší	4	12,9	61,3
2	12	38,7		2	16	51,6		2	15	48,4	
3 žádná změna	6	19,3	19,3	3 žádná změna	8	25,9	25,9	3 žádná změna	10	32,3	32,3
4	2	6,5	13,0	4	2	6,4	6,6	4	1	3,2	6,4
5 méně koordinovaná	2	6,5		5 horší	1	3,2		5 horší	1	3,2	
celkem	31	100		celkem	31	100		celkem	31	100	

IV.11. Názory respondentů na činnost OSPOD

Z platného zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vyplývá, že rozhodující koordinující úloha v péči o ohrožené děti a mládež je směřována na činnost místně příslušných orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Respondentů jsme se proto dotázali na jejich názory na angažovanost OSPOD (jednalo se o hodnocení OSPOD, v jehož působnosti je jejich obec) v různých oblastech aktivit, které OSPOD vyvíjí.

Otázku jsme považovali za poněkud citlivou vzhledem k tomu, že manažeři prevence s OSPOD úzce spolupracují, příp. jsou občas přímo zařazeni v oddělení OSPOD, proto bylo v tomto případě znovu zdůrazněno, že se jedná o přísně anonymní výzkum.

Z tabulky 35 vyplývá základní zjištění, že **respondenti hodnotí práci OSPOD ve všech hodnocených aspektech velmi pozitivně**. Nejlépe je hodnocena činnost OSPOD v oblasti sociální práce s ohroženými dětmi, o kterých se dozví a kterou uskutečňuje prostřednictvím svých pracovníků. Zde získalo – terminologií známkového rejstříku středních škol – známku „výborně“ či „velmi dobře“ celých 85 % hodnocených OSPOD, přičemž je ovšem třeba zdůraznit, že maximálního uznání se v této oblasti od manažerů prevence kriminality dočkaly téměř tři pětiny (58,6 %) z nich. Na jedné straně toto zjištění nepřekvapí, vždyť se jedná o jednu ze základních aktivit OSPOD a hlavní náplň jejich práce, na druhé straně je však třeba projevit nad tímto výsledkem uspokojení z toho, že OSPOD v různých lokalitách – dle názoru manažerů – v převážném množství případů skutečně kvalifikovaně zastává svou úlohu v oblasti práce s ohroženými dětmi. A nejen to – totéž platí i pro práci OSPOD s rodinami ohrožených mladých lidí. I zde totiž plní tuto úlohu bezchybně – 57,5 % hodnocených OSPOD a na dobré úrovni dalších 23 %.

Tab. 35: Hodnocení aktivit OSPOD

	práce s ohroženými dětmi		práce s rodinami		zprostředkování pomoci externistů		depistáž		preventivní práce	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1 mnohočetné aktivity	51	58,6	50	57,5	42	48,3	39	45,3	29	33,3
2	23	26,4	20	23,0	28	32,2	26	30,2	25	28,7
3	10	11,5	13	14,9	13	14,9	17	19,8	24	27,6
4	2	2,3	3	3,4	2	2,3	3	3,5	8	9,2
5 žádné aktivity	1	1,1	1	1,1	2	2,2	1	1,2	1	1,1
celkem	87	100,0	87	100,0	87	100,0	86	100,0	87	100,0

Zajímavé zjištění vyplynulo z údajů o schopnosti OSPOD „zprostředkovat odbornou pomoc od externích organizací či odborníků“. Tato obtížná činnost byla respondenty hodnocena též výrazně pozitivně, i když ne tak jednoznačně jako práce s ohroženými dětmi a rodinami ohrožených dětí. Nicméně téměř polovina respondentů se vyjádřila v tom smyslu, že zprostředkování pomoci ze strany externích odborníků je v zásadě u téměř poloviny OSPOD (48,3 %) častou záležitostí, resp. že OSPOD vyvíjí v tomto ohledu mnohočetné aktivity.

Nejméně aktivní – v porovnání s ostatními položkami – jsou dle dotázaných manažerů prevence pracovníce OSPOD v oblasti obecných preventivních aktivit zaměřených proti kriminalitě a s ní spojenými negativními jevy, nicméně i zde se jedná pouze o 10 % odpovědí, které tuto oblast hodnotily negativně, tedy na škále body 4 a 5.

Potvrzuje se tak to, co již bylo výše konstatováno, že hodnocení práce OSPOD je ve všech námi sledovaných parametrech příznivé. Ve všech oblastech, na které jsme se ptali, byla nejčastějším hodnocením varianta 1 – při známkování jako ve škole na škále 1–5.

Překvapivé bylo v každém případě zjištění, že dle mínění manažerů prevence kriminality jsou pracovníci OSPOD velmi aktivní i při samostatném vyhledávání ohrožených dětí, tedy v depistáži (i když tato položka obsadila pomyslné čtvrté místo). Tato činnost – jak jsme si ověřovali v terénu od sociálních pracovníků – nepatří do hlavní náplně aktivit OSPOD a tato pracoviště nemají na ni čas ji ve větší míře provádět, a většinou ji proto také neprovádějí. Pokud je většina OSPOD skutečně tak aktivní v depistážích, jak soudí manažeři prevence, byla by to velmi dobrá zpráva nejen ve vztahu k SVI, ale zejména pro prevenci negativních jevů u ohrožených dětí. Tento poznatek by bylo vhodné znovu ověřit, podrobněji prozkoumat a zjistit, jakým způsobem depistáže na OSPOD probíhají.

IV.12. Situace ve městech s SVI a bez SVI – komparace

Jak již bylo výše uvedeno, respondenty tohoto výzkumu byli manažeři prevence v obcích, které měly více než 10 000 občanů. Celkově bylo provedeno dotazování u 88 jednotlivců, z nichž 34 (38,6 %) působilo v obcích, které byly zapojeny do programu SVI

a zbývajících 54 manažerů (61,4 %) působilo v obcích, které zůstaly mimo tento systém. V rámci našeho výzkumného tématu jsme se snažili zjistit, zda postavení manažerů prevence kriminality se na základě této skutečnosti zásadnějším způsobem odlišuje v rámci preventivní práce.

Jeden z ukazatelů rozdílného postavení manažerů v těchto různých situacích jsme odvodili ze zjištění míry samostatného působení manažera v preventivní politice lokality. Porovnáme-li distribuci sebehodnocení manažerů na pětibodové škále s krajními body „pracuji pouze dle zadání nadřízených“ a „samostatně vytvářím preventivní strategie obce“, pak zjišťujeme, že manažeři zapojení do SVI – na rozdíl od svých kolegů nezapojených do tohoto systému –, častěji pracují jednak plně nebo z velké části podle pokynů nadřízených (bod 1 a 2 škály), jednak však též častěji vytvářejí samostatně nebo víceméně samostatně (bod 5 a 4 škály) lokální preventivní strategie. Z jiného pohledu zjišťujeme, že manažeři nezapojení do SVI odhadují míru své samostatnosti téměř ve třech čtvrtinách případů (72,2 %) ve středové pozici škály (tedy svou pozici v oblasti preventivního působení označují za nevyhraněnou, oscilující mezi nesamostatností a samostatností rozhodování), naproti tomu manažeři pracující v rámci SVI se častěji zařazují ke krajním bodům škály. Interpretace tohoto zjištění pak vyznívá v tom smyslu, že manažeři působící v rámci SVI mají přesněji stanoveny své úkoly (zejména z hlediska volnosti své iniciativní aktivity), zatímco manažeři mimo SVI jsou úkolováni v oblasti sociální a situační prevence častěji ad hoc a pravděpodobně méně konkrétně (viz tab. 36).

Tab. 36: Míra samostatnosti působení manažerů prevence kriminality podle zapojení obce do SVI (%)

		Do jaké míry může manažer prevence kriminality samostatně uplatňovat své představy o strategii prevence v obci?			celkem
		1+2 – Pracuje pouze dle zadání nadřízených	3 – tak, i tak	4 +5 – Samostatně vytváří preventivní strategie obce	
Zapojení obce do programu SVI	Ano	17,6	44,1	38,3	100,0
	Ne	1,9	72,2	25,9	100,0

Zastavíme-li se ještě u postavení manažerů prevence pracujících v rámci SVI zjišťujeme, že sice přibližně tři čtvrtiny z nich (73,5 %) bylo členy tzv. Týmu pro mládež, nicméně ve vedení tohoto týmu se angažovalo pouze v 36 % z nich a pouze v mírně nadpolovičním množství případů (52,9 %) měli manažeři přiděleno své přístupové heslo, které je opravňovalo ke vstupu k věcné databázi SVI. Zdá se tedy, že samotné zapojení obce do programu SVI neznamenalo automaticky hlubší integraci manažera prevence do komplexnější mezioborové preventivní spolupráce, že byl dokonce manažer prevence kriminality nejednou osobou, která z těžko pochopitelných důvodů stála mimo systém včasné intervence aplikovaný údajně v obci.

Zajímali jsme se též o to, zda lokality zapojené do SVI si pro zefektivnění své práce častěji zajišťovaly analýzu bezpečnostní situace ve své lokalitě působení. V tomto směru lze konstatovat dvě základní zjištění, a to zaprvé, že takovou analýzu si v posledních třech letech nechala vypracovat drtivá většina obcí (96,6 %), ve kterých působil manažer

prevence kriminality, zadruhé, že takto postupovaly jak obce zapojené i nezapojené do SVI. Zdá se, že vedení většiny všech obcí bez ohledu na participaci na SVI vychází při své práci z určitého v nedávné době provedeného auditu bezpečnostní situace v lokalitě, tedy že zadání bezpečnostního auditu přímo nesouvisí se zapojením obce do SVI.

Jisté – ne příliš přesvědčivé – rozdíly lze nalézt ve způsobu vytváření této bezpečnostní analýzy, a to zejména v tom, že obce zapojené do SVI o něco málo více využívaly tvůrčího potenciálu manažerů prevence při zjišťování bezpečnostní situace v lokalitě, než tomu bylo v lokalitách nezasažených aplikací SVI (97 % : 88 %). **Podle výpovědí respondentů však všechna dotazováním dotčená města – s výjimkou jediného – měla zpracován městský program prevence.** Na otázku, zda byl v obci v nedávné době realizován nějaký preventivní program zaměřený na předcházení rizikového chování dětí a mladistvých, odpověděli ve většině případů respondenti kladně (pouze v 5 obcích takový program neměli). Bez tohoto druhu preventivního programu byly překvapivě čtyři obce zapojené do SVI a pouze jedna obec do systému nezapojená. Zajímavým zjištěním se pak může jevit výpověď respondentů o úspěšnosti tohoto druhu preventivního programu zaměřeného na problémovou mládež, kdy se dotázaní manažeři prevence domnívají, že po aplikaci těchto programů bylo možno skutečně zaznamenat zlepšení situace v oblastech, jejichž změnu měl program pozitivně ovlivnit. O úspěšnosti aplikovaného programu jsou však poněkud více přesvědčeni respondenti, jejichž obec není zapojena do SVI. Přesněji řečeno – 10 % respondentů z obcí zapojených do SVI není schopno dát odpověď na dotaz, zda prováděná preventivní aktivita zaměřená na mládež měla nějaký pozitivní smysl.

Preventivní práce v rámci SVI si v teorii kladla za cíl výrazněji zaktivizovat všechny prostředky nacházející se v obci použitelné k preventivní práci. Zajímali jsme se proto o data, která by mohla tento teoretický postulát potvrdit v praxi. Získaná data z výzkumu dovolují konstatovat, že v obcích, které jsou zapojeny v SVI, jsou v oblasti preventivní práce neaktivnějšími pracovníci městských či obecních policíí v tandemu s pracovníky OSPOD. Významnou roli pak hraje též vedení města spolu se specializovanými organizacemi, jako jsou střediska výchovné péče či pedagogicko-psychologické poradny a též pracovišti Probační a mediační služby, svoji kladnou roli sehrává též Policie ČR. V obcích, ve kterých se nepracovalo v systému SVI, jsou neaktivnějšími nositeli preventivní práce základní školy a pracovníci městské či obecní policie (viz tab. 37).

Tab. 37: Základní nositelé preventivní práce v obcích zapojených do SVI a v obcích mimo SVI (%)

	Angažovanost organizací v prevenci							
	v obcích pracujících v SVI				v obcích mimo SVI			
	vysoká	střední	nízká	nezjišt. neví	vysoká	střední	nízká	nezjišt. neví
Městská policie	79,4	11,8	5,9	2,9	64,9	22,2	5,6	7,5
OSPOD	70,7	14,7	8,8	5,8	50,0	29,6	11,1	9,3
vedení města	44,2	41,2	8,8	5,8	53,7	31,5	13,0	1,8
SVP	50,0	29,5	8,8	11,7	31,5	16,7	7,4	44,4
PPP	47,1	35,3	5,9	11,7	31,5	31,5	20,3	16,7
Policie ČR	41,2	41,2	8,8	8,8	44,4	37,0	18,6	0,0
PMS	50,0	23,5	11,8	14,7	40,7	31,5	16,7	11,1
Základní školy	38,2	32,4	23,5	5,9	63,0	33,3	3,7	0,0
Střední školy	17,6	41,2	26,5	14,7	37,0	35,2	20,3	7,5
SZ	8,8	41,2	26,5	23,5	5,6	18,5	24,1	51,8
Okresní soud	5,9	47,1	23,5	23,5	5,6	18,5	27,7	48,2
Učňovské školy	11,8	32,4	29,4	26,4	33,3	31,5	16,7	18,5

Vytvoříme-li na základě angažovanosti (v oblasti prevence kriminality a s ní souvisejících sociálně patologických jevů) jednotlivých organizací v obcích v SVI a mimo tento systém, index preventivní angažovanosti organizací a porovnáme-li tyto indexy (srovnej tab. 37), pak zjišťujeme, že v obcích pracujících metodikou SVI se do preventivní práce podstatně více zapojují střediska výchovné péče a také pedagogicko-psychologické poradny. Manažeři prevence kriminality jako respondenti tohoto výzkumu se domnívají, že také pozornost OSPOD problematice prevence je v těchto obcích vyšší. Zajímavostí je, že obce zapojené do SVI též poněkud více kooperují s orgány činnými v trestním řízení, jejichž přímé zapojení do preventivní práce je ovšem obecně poměrně nízké.

Na druhé straně, obce nezapojené do SVI se relativně více opírají v preventivní práci o činnost pedagogů, přičemž největší podíl na této činnosti zajišťují učitelé, výchovní poradci a školní psychologové základního školství, značnou míru angažovanosti však vykazují i zaměstnanci středních škol a učňovského školství. Zjištění, že ingerence škol do preventivní práce je v obcích zapojených do SVI nižší než u obcí pracujících mimo SVI je poněkud překvapující. Vždyť teoretický předpoklad fungování SVI naznačoval, že kooperující přístup preventivních akcí bude výrazněji počítat se systematicky založeným působením školy, která bude pečovat o primární prevenci žáků a včas bude aktivizovat systém včasné intervence k odpovídající akci. Možná ale, že se zde pozitivně projevuje skutečnost, že obce pracující v SVI skutečně dříve odhalí potřebu zásahu a to nejednou před projevy problému ve škole, že např. městská či obecní policie v obci lépe zastává preventivní úlohu a včas zprostředkuje informaci o ohrožení mladého jedince.

Tab. 38: Porovnání indexů²⁰ preventivní práce u jednotlivých organizací v obcích zapojených do SVI a obcích mimo tento systém

	Index preventivní angažovanosti organizací		
	v obcích s SVI	v obcích bez SVI	rozdíl indexů
SVP	218	135	+83
SZ	135	78	+57
Okresní soud	135	82	+53
PPP	218	178	+40
OSPOD	250	220	+30
Městská policie	268	245	+23
PMS	209	202	-7
Policie ČR	215	226	-11
vedení města	224	237	-13
Střední školy	162	202	-40
Učňovské školy	130	180	-50
Základní školy	203	259	-56

Jednou věcí je organizování a uskutečňování primární prevence v obci, druhou pak je provozování nějakých nápravných či resocializačních akcí ve prospěch identifikovaných aktivně ohrožených klientů (viz tab. 39).

Tab. 39: Základní nositelé nápravné práce s identifikovanými ohroženými klienty a jejich sociálním zázemí v obcích zapojených do SVI a v obcích mimo SVI (%)

Angažovanost v resocializaci	Angažovanost organizací v nápravné práci							
	v obcích pracujících v SVI				v obcích pracujících bez SVI			
	vysoká	střední	nízká	nezjišt. neví	vysoká	střední	nízká	nezjišt. neví
OSPOD	58,8	26,5	2,9	11,8	50,0	35,2	7,4	7,4
SVP	67,6	8,8	8,8	14,8	29,6	22,2	5,6	42,6
PMS	55,9	20,6	8,8	14,7	53,7	22,2	7,4	16,7
PPP	41,2	20,6	20,6	17,6	24,1	35,2	16,7	24,0
vedení města	26,5	41,2	17,6	14,7	33,3	33,3	18,5	14,9
Městská policie	29,4	32,4	20,6	17,6	22,2	33,3	25,9	18,6
Základní školy	14,7	47,1	26,5	11,7	31,5	33,3	16,7	18,5
Policie ČR	17,6	23,5	35,3	23,6	9,3	37,0	31,5	22,2
Střední školy	5,9	41,2	29,4	23,5	22,2	25,9	29,6	22,3
Učňovské školy	5,9	38,2	32,4	23,5	18,5	22,2	29,6	29,9
Okresní soud	17,6	23,5	23,5	35,4	7,4	20,4	18,5	53,7
SZ	17,6	20,6	23,5	20,7	5,6	18,5	16,7	59,2

20 index vytvořen součtem součinů intenzity preventivního angažování organizací (vysoká – 3, střední – 2, nízká – 1) a relativní četnosti zastoupení v těchto stupních intenzity – index se pohybuje mezi hodnotou 300 (nejvyšší angažovanost) a 100 (nulová angažovanost)

Snažili jsme se zjistit, kdo se v obcích v této oblasti nejvíce angažuje a zda v tomto směru existují nějaké rozdíly mezi obcemi, které svou činnost provozují v rámci SVI či mimo tento rámec. Obecně se ukazuje, že tuto činnost v jednotlivých obcích nejčastěji vykonávají pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí a pracovníci Probační a mediační služby.

I zde jsme zkonstruovali – podobně jako u tab. 38 – index nápravné práce institucí v obcích, a to odděleně pro obce s aplikací SVI a mimo tento pracovní koncept. Jak ukazuje tabulka 40, obce pracující v rámci SVI více zaktivizovaly k resocializační činnosti střediska výchovné péče a dosáhly poněkud větší angažovanosti orgánů ochrany práva (státní zastupitelství a soud), jakož i zintenzivnily odbornou resocializační činnost pedagogicko-psychologických poraden. **Zapojení do systému včasné intervence vedlo – dle názoru respondentů – k relativně vyšší angažovanosti městské či obecní policie.** Obce, které preventivní aktivity vytvářejí mimo SVI, se při nápravné činnosti poněkud více spoléhají na modifikující činnost škol. Zásadní úloha v resocializační činnosti v obou typech sledovaného nápravného působení v obcích leží na pracovnících OSPOD a PMS, standardní se jeví v tomto ohledu i činnost P ČR.

Tab. 40: Porovnání indexů nápravné práce u jednotlivých organizací v obcích zapojených do SVI a obcích mimo tento systém

	Index nápravné práce organizací		
	v obcích s SVI	v obcích bez SVI	rozdíl indexů
SVP	229	139	+90
SZ	118	71	+47
Okresní soud	123	82	+41
PPP	185	159	+26
Městská policie	174	159	+15
PMS	218	213	+5
OSPOD	232	228	+4
Policie ČR	135	133	+2
učňovské školy	127	130	-3
vedení města	180	185	-5
základní školy	165	178	-13
střední školy	130	147	-17

Rozdíly v aktivitách organizací, které pracují v režimu SVI a které působí mimo tento systém, nejsou – dle posouzení manažerů prevence kriminality – tak velké, jak bychom se mohli domnívat. Koncept SVI totiž předpokládal, že se jednak urychlí a prohloubí depistáž ohrožených dětí a identifikují se v počátečních fázích nevhodná sociální prostředí klientů a zejména dojde k promyšleným kooperativním nápravným procesům, jež budou průběžně koordinovány v rámci Týmů pro mládež a které umožní klientovi dříve či později dosáhnout návratu do aprobatelných mezí života ve společnosti. V realitě se ukazuje, že je poměrně obtížná cesta od identifikace ohroženého klienta a rychlého předání si informací o něm, o jeho problému a charakteru jeho rodinného zázemí mezi zainteresovanými institucemi, k reálné nápravné akci.

Zdá se, že určité formalizované zapojení obce do Systému včasné intervence nemusí vůbec znamenat prohloubení potřebných aktivit zainteresovaných organizací a vytvoření účinných záchranných sítí. Výsledky našeho výzkumu naznačují, že zde hrozí nebezpečí, že místo zintenzivnění komplexnějšího řešení problému společným úsilím do prevence a resocializace zainteresovaných organizací dojde k rozmělnění konkrétní odpovědnosti a k pouhému pocitu „odbřemenění“ určité instituce. To se projevuje zejména na pozici škol, které s úlevou přijímají týmové řešení problémů žáků, které nejednou interpretují jako přesunutí jádra tíživé odpovědnosti mimo školu. SVI má naopak relativní úspěch v rámci aktivizace ingerence soudů a státních zastupitelství – je ovšem otázkou, zda působení těchto orgánů státní moci může vhodně působit na nerepresivní řešení problémů klienta.

Činnost OSPOD, PMS, SVP a PPP je zejména limitována kapacitou pracovníků, kteří se v těchto organizacích vyskytují, rezervy v jejich činnosti nejsou zdaleka tak velké, jak by bylo pro funkční model prevence a resocializace potřebné. Zároveň je třeba vzít v úvahu na jedné straně nedostatečnou dostupnost těchto služeb a na druhé straně nezřídka zásadní nemotivovanost klientů a jejich vychovatelů ke změně. Na vrub SVI je možno připsat zjištění, že v místech aplikace systému působí větší množství neziskových, charitativních, volnočasových a dalších organizací. Zatímco takovéto organizace působí v 44 % obcí neaplikujících SVI, jsou přítomné v 61 % obcí pracujících v SVI.

v.

Závěr a doporučení

Když bylo v roce 2013 na zasedání Republikového výboru pro prevenci kriminality referováno zástupcem MPSV o zákoně č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, padl v diskuzi přítomných členů výboru dotaz, zda a jak se v této novele odrazily zkušenosti z aplikace Systému včasné intervence. Přítomní byli tehdy ubezpečeni, že koncepce novely vzala v úvahu pozitivní signály SVI a pokusila se je implementovat do znění zákona.

Naše výzkumné snažení, jehož výsledky přinášíme v této publikaci, se tak zaměřilo na zjišťování, jak praxe OSPOD v obcích s rozšířenou působností v současnosti pracuje s tímto novelizovaným zákonem, jak jej využívá při faktické činnosti a co chápe pod často ne zcela specifikovanými termíny typu „pravidelně vyhodnocovat“ či „sledovat nepříznivé vlivy“. Zajímalo nás též, jak hodnotí dosavadní zkušenosti s SVI ti sociální pracovníci z řad OSPOD, kteří v tomto systému nějakou dobu pracovali (či stále pracují), zajímali jsme se i o postoj manažerů prevence, kteří byli či jsou svědky práce v rámci tohoto systému. Snažili jsme se zjistit, proč se některé lokality přihlásily k práci podle teoretických východisek SVI a některé obce se do tohoto systému naopak – více či méně vědomě – nepřihlásily.

Je zjevné, že dosud nemá terén o významu a aplikaci SVI zcela jasno. Konkrétní vývoj SVI se pohyboval v jistých fázích. První zkušenosti s pokusy o urychlené reagování na nastoupení asociální životní cesty dětí se rozvíjely v rámci pilotních pokusů v Ostravě a Svitavách.²¹ Na základě vyhodnocení těchto zkušeností byl následně usnesením vlády č. 1151/2007 (Usnesení vlády ČR ze dne 15. října 2007 č.1151 k hodnocení systému péče o ohrožené děti, 2007) schválen postup SVI. V strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011 bylo v seznamu priorit na prvním místě – vedle „efektivního čerpání finančních prostředků z Evropských strukturálních fondů“ a „legislativního zakotvení prevence kriminality“²² – zmíněno „plošné rozšíření Systému včasné intervence a týmů pro mládež“, přičemž termínem „plošné“ se chápalo „na území celé republiky“.

Ve zprávě o plnění úkolů strategie za rok 2009 (Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2009, 2009) se konstatuje, že SVI je projekt zaměřený na kriminálně rizikové a ohrožené děti a cílem tohoto projektu je „vytvoření optimálních podmínek pro sociálně nápravné intervence státní a veřejné správy a dalších subjektů, včetně nestátních neziskových organizací ve stadiích, kdy se děti a mládíví dostávají do konfliktu se zákony, respektive objevují se u nich známky výskytu rizikového chování“ a jedná se tudíž o „funkční, efektivní mechanismus koordinované práce s ohroženými dětmi“. Zpráva zároveň informovala, že již v roce 2009 je realizován projekt SVI v 25 městech ČR, přičemž 3 lokality pokrývají území celých bývalých okresů. Obdobná zpráva pro vládu za rok 2010 pak upřesňuje, že „projekt SVI je též zaměřen na prevenci kriminality páchané na dětech, včetně týrání, zneužívání a zanedbávání a zneužívání dětí prostřednictvím elektronických médií.“ (Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2010, 2012) Obdobná vyhodnocující zpráva za rok 2011 pak ještě dodává, že cílem SVI je též

21 Na základě zkušeností získaných během provozu Centra včasné intervence (v letech 1999–2001) byl nejdříve vytvořen metodický model SVI (schváleno usnesením vlády č. 795/2004 Sb.).

22 Tento úkol byl následně usnesením vlády č. 79 ze dne 26. ledna 2011 zrušen.

„humanizace a debyrokratizace práce s dětským klientem a rodinou“ (Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2011, 2012) a informuje o tom, že projekt SVI je úspěšně pilotně realizován ve 36 městech ČR. Došlo tedy v rámci metodické gesce odboru prevence MV ČR a meziresortního RVPPK k výraznému rozvoji této systémové práce.

V roce 2011 jednala vláda o preventivním materiálu (Hodnocení systému péče o ohrožené děti – Systém včasné intervence Národního projektu Systému včasné intervence jako součást reformy systému péče o ohrožené děti, 2011.) a svým usnesením (Usnesení vlády č. 191/2011 ze dne 17. března 2011, 2011.) stanovila další postup realizace projektu SVI, přičemž byl koordinací projektu pověřen ministr práce a sociálních věcí ve spolupráci s místopředsedou vlády a ministrem vnitra (vše mělo probíhat v rámci realizace Národního projektu Systému včasné intervence). Změnou hlavního koordinátora SVI došlo k jistému přesunu důrazu v naplňování metodiky SVI, neboť MPSV se ve své činnosti více zaměřilo na novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí, k níž následně fakticky došlo v roce 2012. Bohužel se v tomto novelizovaném zákoně neobjevila ani zmínka o jeho návaznosti na SVI, i když v textu zákona se objevily některé inovační prvky, které byly již průběžně aplikovány v metodice SVI. Někteří pracovníci terénu si absenci zmínky o systému včasné intervence v novelizovaném zákoně vysvětlili mylně tak, že metodika SVI přestává platit a že se doporučený postup pravděpodobně bude rozvíjet na jiných systémových principech.

Toto přesvědčení řady sociálních pracovníků v terénu se mohlo opřít i o zjištění, že novelizovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí nejenže SVI vůbec nezmiňuje, ale že dokonce díky vyhlášky (Vyhláška 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, 2012.) k tomuto zákonu naznačuje v příloze č. 1, že tzv. Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí (Vyhláška 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, 2012.) počítají pouze velmi okrajově s tím, že by pracovníci OSPOD využívali základní pilíř SVI, totiž Tým pro mládež.²³

Od roku 2012 se tak začíná hovořit o SVI jako víceméně o pouhé informační bázi práce s ohroženými dětmi, jako o způsobu jak sociálním pracovníkům velmi rychle a v komplexnější podobě předkládat informace, na základě kterých by OSPOD mohlo vyhodnocovat situaci ohrožených dětí a jejich sociálního zázemí. V materiálu s názvem „Zpráva o stavu realizace Národního projektu systému včasné intervence jako součásti reformy systému péče o ohrožené děti“ se mimo jiné říká, že v roce 2011 bylo Ministerstvem

23 „Orgán sociálně-právní ochrany v rámci preventivních aktivit spolupracuje s dalšími fyzickými osobami, právníckými osobami a orgány veřejné moci, zejména s orgány územní samosprávy, pověřenými osobami, poskytovateli sociálních služeb, zástupci škol a školských zařízení, Policií České republiky, Probační a mediační službou, soudem, státním zastupitelstvím, poskytovateli zdravotních služeb, případně dalšími fyzickými osobami, právníckými osobami a orgány veřejné moci zúčastněnými na péči o ohrožené děti podle místních potřeb a podmínek. Všechny uvedené subjekty **mohou jako formu spolupráce v rámci výše uvedeného zvolit tým pro děti a mládež.**“ Vyhláška 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Příloha č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb. Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany, část 7. Prevence, kritérium 7b.

vnitřně navrženo, aby „vytvoření informačního prostředí, umožňujícího sdílení informací o ohrožených dětech mezi orgány sociálně-právní ochrany, školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, Policií ČR, městskými policiemi, Probační a mediační službou, státními zastupitelstvími a dalšími relevantními subjekty (což je hlavní přínos SVI – podtrženo autory této monografie), bylo řešeno prostřednictvím Jednotného informačního systému práce a sociálních věcí, v jehož rámci vznikne samostatná aplikace Informační systém sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „IS SPOD“), s tím, že budou maximálně využity zkušenosti z realizace a dosavadního fungování SVI“ (Zpráva o stavu realizace Národního projektu systému včasné intervence jako součásti reformy systému péče o ohrožené děti, příloha II., 2012.).

Nový informační systém měl být navíc rozšířen o celou řadu nových prvků, které vyplývají z celkové reformy systému péče o ohrožené děti a nových úkolů orgánů sociálně-právní ochrany, v souvislosti s přijetím novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento záměr byl projednán v rámci Meziřesortní koordinační skupiny k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti MPSV, která plní zároveň funkci Národního týmu pro děti a mládež v rámci Národního projektu SVI a následně se promítl do Národní strategie ochrany práv dětí. V tomto materiálu, jenž byl schválený usnesením vlády č. 4 ze dne 4. ledna 2012, konkrétně „v cíli 15“ říká, že je třeba usilovat o „vybudování informačního systému sociálně-právní ochrany dětí, umožňujícího sdílení informací mezi orgány sociálně-právní ochrany, školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, Policií ČR, městskými policiemi, Probační a mediační službou, státním zastupitelstvím a dalšími relevantními subjekty a jeho celoplošné nasazení v rámci Jednotného informačního systému práce a sociálních věcí. Systém bude využívat zkušeností, principů a mechanismů získaných v rámci pilotního ověřování SVI, a to včetně integrace dosud realizovaného informačního prostředí ve 38 městech ČR.“

Naznačená tendence přesunutí důrazu SVI z metody vyhledávání a následné intenzivní práce s ohroženou mládeží je zjevná i z dokumentu Zpráva o plnění úkolů za rok 2013 (Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2013, 2013.), která se odkazuje na zprávu MPSV z února 2013 pro vládu, kde se konstatovalo, že SVI se stane součástí nového informačního systému sociálně právní ochrany dětí. Výše uvedená zpráva konstatuje, že k realizaci tohoto informačního systému (IS SPOD) byly MV zajištěny finanční zdroje EU, z důvodu personálních změn na MPSV však k realizaci tohoto záměru nedošlo (a tento stav zůstal v zásadě stejným i v roce 2014). Menší důraz na rozvoj SVI se též v terénu měst projevil logicky i na menším (až vyhasínajícím) zájmu nových lokalit o připojení se k práci dle metodiky SVI a obecně o rozvoj týmové spolupráce při řešení individuálních problémů dětí s problémy chování.

Nicméně důležitou součástí péče o ohrožené děti sociální patologií se stávají postupy, které se realizují dle novelizovaného zákona o sociálně-právní ochraně dítěte. Tento zákon a okolnosti jeho aplikace v jednotlivých lokalitách ČR se tak stal předmětem našich výzkumných snah.

Ukázalo se, že situace oddělení sociálně-právní ochrany dětí v obcích s rozšířenou působností má setrvale některé retardující charakteristiky. Jedním z limitujících prvků práce těchto oddělení je jejich nedostatečné personální vybavení, které sice stačí na běžnou „úřednickou“ agendu, ale je výrazně poddimenzováno vzhledem k úkolům, které

se v oblasti prevence a resocializace od těchto útvarů očekávají (vysloveně malá pracoviště OSPOD do 4 pracovníků jsou v pětině těchto měst). Této okolnosti je si vědomo i MPSV, které v současnosti usiluje o určité systémové navýšení personálních charakteristik OSPOD.

Dlouhodobě se též v sociálních službách nedaří vyrovnat síly pracovníků z hlediska gender – výrazně v této profesi převládají ženy. Problémem v oblasti této sociální práce je i poměrně značná migrace pracovníků. Střídání či častější obměna lidí, kteří pracují v tak citlivé oblasti, jakou je sociálně-právní ochrana dítěte, neprospívá obecně jednak úspěšnosti přímé práce s klienty, která potřebuje značnou dávku zkušenosti, jednak znesnadňuje interní procesy aplikace zásad sociálně-právní ochrany dítěte, vytváření předpokladů k úspěšnému provozování zejména obtížnějších aktivit, které novelizovaný zákon vyžaduje. Vždyť např. získat a zpracovat informace potřebné ke kvalitně vedené případové konferenci, předpokládá jistou dávku zkušenosti a dlouhodobější odborné zdatnosti. Zejména je vhodné, aby vedoucí pracovníci OSPOD měli delší praxi, aby byli v problematice orientováni a mohli mladším kolegům poradit. Náš výzkum ukázal, že vzhledem k fluktuaci má pouze zhruba polovina vedoucích pracovníků OSPOD praxi delší než 15 let a naopak že zhruba čtvrtina kurátorů pro mládež má praxi nižší než 5 let.

Ve výzkumu jsme se také zabývali otázkou, v kolika městech měli usnadněnou startovací pozici při aplikaci současného novelizovaného zákona, uvážíme-li, že novela zahrnuje celou řadu praktických prvků systému včasné intervence. Z celkového množství OSPOD ke strategii SVI přistoupila v minulosti zhruba polovina z nich, avšak v některých lokalitách se bohužel jednalo pouze o pouhý formální akt, který nebyl nikdy fakticky plně reálně naplněn. Výzkum ukázal, že v systému včasné intervence začalo pracovat (s různou intenzitou či aktivitou) něco přes 30 % OSPOD. Celkově tedy lze říci, že většina obecních zastupitelství si buď SVI nevyšimla, nebo vědomě neusilovala o aplikaci dříve či jinde nevyzkoušených postupů. Svědčí to též o tom, že oblast preventivní sociální práce s ohroženými mladými lidmi mnohdy nestojí v centru zájmu představitelů obce, že mravenčí vstřícně organizovaná modifikující a nápravná činnost nepřináší voleným zástupcům patřičný volební zisk, že se stále v městech věří spíše na represivní než na preventivní prostředky. Stále se proto vydává více finančních zdrojů na případné prostředky situační prevence (kamery, pulty centrální ochrany apod.) než na sociální prevenci zaměřenou často na nenápadné pozvolné úsilí o změnu osobnostní i sociální situace ohrožených dětí. Dlouhodobost účinnosti sociální prevence, která ovšem plyne z povahy řešených problémů, je tak v mnohých obcích demotivujícím faktorem, a to zvláště tehdy, když se nejednou (jak opět plyne z povahy této práce) nemůže v některých případech – i přes velkou snahu aktérů resocializační práce – vykázat jednoznačným úspěchem.

V rámci výzkumu jsme se snažili zjistit, jaký názor na SVI mají ta pracoviště, která v systému pracovala. Ukázalo se, že zapojené OSPOD hodnotí metodiku SVI jako úspěšnou, a to zejména z pohledu, že její dobrá aplikace v zásadě zjednodušuje práci (s tímto názorem výrazněji nesouhlasí pouze zanedbatelných 6 % dotázaných). Také – při zvládnutí některých počátečních problémů dvojkoľejnosti toku informací – práce v systému usnadňuje evidenční práci a ve svém souhrnu částečně urychluje řešení problémů klienta a problémů jeho sociálního zázemí. Naopak největší zklamání přineslo SVI v oblasti automatizovaného „hlídání“ lhůt pro různé úkony agendy – zde se projevilo větší očekávání, než mohlo být aktuálním systémem naplněno. Práce v SVI zůstala také za očekáváním

v tom, že ušetří pracovní síly, což zůstalo mimo realitu, situace se ani nezlepšila, ani nezhoršila. Hodnocení praktiků z terénu sociální práce na OSPOD se poměrně značně lišilo při posuzování úrovně propracovanosti zaváděného systému – v hodnocení této charakteristiky na škále dominovaly u respondentů středové volby, což naznačovalo, že některé postupy systému se doladily (či se stále ještě doladují) „za pochodu“, což samozřejmě neusnadňuje operativní práci.

Respondenti se ve svých hodnoceních v zásadě shodli, že zavedení SVI do práce s klienty znamenalo v mnohých případech pokrok v oblasti „umožnění podstatně rychlejší reakce na problémy klienta“. Zdá se tedy, že kooperativní myšlenka předávání základních informací o klientovi a jeho problému je pravděpodobně přínosnou, umožňuje „koordinovanější zacházení“ s klientem. Aplikace této myšlenky ovšem závisí na změně myšlení lidí, kteří by mohli sehrát důležitou roli v tomto procesu. Respondenti svými odpověďmi naznačují, že překonat jistý resortismus v pojetí preventivní a nápravné činnosti bude ještě obtížným úkolem. Lze proto pochopit, proč zákon o sociálně-právní ochraně dětí nespolehá příliš na dobrovolnou týmovost, ale staví pracovníky OSPOD do pozice lidí, kteří mají v tomto procesu sehrát hlavní roli. Na druhé straně toto tradiční pojetí by ovšem vyžadovalo zmnohonásobit síly OSPOD, odbřemenit jej od administrativy a vytvořit předpoklady pro důslednou terénní práci, která by pouze nezamezovala nevhodným vlivům, ale mohla by dětským klientům ukazovat i jiné možné pozitivní cesty jejich života.

A nejen to. V této monografii se též diskutují otázky, do jaké míry může samotné OSPOD splnit všechny úkoly, které před něj mnohohrstevnatá realita sociálního života klientů a jejich – často výrazně strukturálně i funkčně narušených a různými druhy sociálně patologických problémů zatížených – rodin klade. Zdá se, že se v tomto zápase o kvalitní sociální práci cítí být pracovníci OSPOD nejednou osamoceni, že mají – často opodstatněný dojem –, že rozsah potřebných zásahů je nad jejich síly. Tito pracovníci signalizují, že řešení zjevných problémů je závislé na řešení řady problémů skrytých, které ovšem zjevné zapříčiňují či potencují poruchy, pro které se klienti dostali do hledáčku sociálních služeb tohoto druhu. Ozývají se hlasy jednak po systémovém – nikoliv pouze na dobrovolné bázi postaveném – řešení kooperace organizací již v regionech dostupných, jež mají preventivní a resocializační potenciál, jednak po plošném zajištění dostatečného množství dalších kapacit, na které by se OSPOD – jako koordinátor záchranných preventivních či resocializačních akcí – mohlo s jistotou obrátit o účinnou a urychlenou pomoc. Jestliže je v současnosti nemožné vybavit plošně jednotlivé regiony profesionálními organizacemi preventivní a resocializační práce napojené přímo na státní rozpočet a disponujícími patřičnými kapacitami pro účinný a kvalifikovaný postup ve prospěch zvládnutí problému dětí s poruchami chování (což by bylo z hlediska zajišťování státní sociální politiky na tomto úseku optimálním, avšak zřejmě dosti drahým řešením), je třeba usilovat alespoň o zajištění potřebných služeb metodou jistější a dlouhodobější finanční podpory neziskových organizací, které se k této činnosti nejen hlásí, ale také ji s nasazením vykonávají. Jinými slovy řečeno, pracovníci OSPOD by měli vědět, že se při své práci mohou opřít o podporu externích kvalitních lidí, kteří budou schopni řešit problematiku v intencích kvalifikovaného individuálního plánu ochrany dítěte (jak to předpokládá platný novelizovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí).

Zásadní význam zde řečeného lze opřít o názor respondentů, že se v současnosti velmi málo daří provádět zejména účelné ovlivnění sociálního prostředí klientů. Pracovníkům

OSPOD je zjevné, že jejich sebelepší snaha o změnu zaměření dětského klienta se neobejde buď bez pozitivní – různě zásadní – korekce sociálního zázemí či bez vyřazení jeho negativního vlivu. K této činnosti je ovšem třeba dostatečný personální a časový prostor, který je možno konkrétnímu případu soustředěně věnovat, aby nalézání sanační metody vedlo ne-li k vyřešení problému, tak alespoň k jeho zmírnění. Jenom tak má cenu pořádat případové konference a postupně uskutečňovat promyšlený resocializační plán. Jasně se ukazuje, že formální „týmové“ působení na klienta, které občas dokonce alibisticky převádí odpovědnost z jednoho subjektu preventivní či resocializační práce na jiný subjekt, není tou správnou cestou a nenaplnuje základní ideje SVI (ani novelizovaného zákona SPOD) v tom smyslu, že týmovost aktérů změny má směřovat k vytvoření resocializační podpůrné překryvné sítě, v které najde klient nové cíle svého života a zvolí k nim odpovídající prostředky dosažení.

Základním předpokladem práce s dítětem s problémy v chování je jeho včasná identifikace ve veřejném prostoru. U zrodu myšlenky systému včasné intervence stálo zjištění (které se znovu a znovu výzkumně potvrzuje) (Gjuričová, 2007) že v tomto prostoru existuje celá řada signálů, která svědčí o poruchovém chování dítěte, které ovšem nebyly náležitě vyhodnoceny, a (nejen) proto nevyvolaly žádnou nápravnou akci. Přitom je z kriminologických poznatků (které se opírají o zjištění psychologie a pedagogiky dítěte) (Večerka & Holas, 2002) známo, že neepizodické projevy negativního chování dětí vyžadují korektivní zásah, který v počátečních stádiích nemusí být ani až příliš razantní. Obecně zde platí, že nechání těchto signálů bez korektivní odezvy postupně problém prohlubuje a jeho řešení výrazně znesnadňuje.

Z tohoto pohledu není až tak povzbuzujícím zjištěním výzkumu, že hlavním informátorem OSPOD o problémech klienta jsou pracovníci Policie ČR či obecní policie. Informace o klientech pocházejících z těchto zdrojů již totiž většinou svědčí o „rozjetém“ problému dítěte, kde již většinou nevystačíme s běžnými korektivními prostředky řekněme zaměřené preventivní práce, ale často se jedná již o složité a z mnoha pohledů náročné resocializační zásahy navíc nejednou s nejasnou účinností. Zarážející skutečnost dále vyplynula ze zjištění, že minimum vyhledání problémových dětí probíhá samostatným šetřením pracovníků OSPOD. Kapacitní možnosti tohoto orgánu většinou stačí pouze na povšechné řešení „nahlášených“ problémů, nikoliv však na jejich aktivní vyhledávání či dokonce na jejich sofistikovanou modifikaci v počátečních stádiích rozvoje. Pracovníci OSPOD jsou fakticitou svého postavení stavěni do úlohy lidí, kteří se zřejmě patřičným způsobem nemohou podílet na akcích primární prevence a jejich preventivní práce je pak zaměřena zejména na pokusy o odstraňování již zjevných chyb v životě klientů a jejich sociálního zázemí, které ovšem již nejednou mají často chronický (a proto špatně řešitelný) charakter. Tato situace není optimální zvláště proto, že práce OSPOD tímto způsobem nabývá – ať chceme, či nechceme – jistého charakteru represivních opatření, neboť oficiálně zahájený proces s dětským klientem má stále v naší zemi tento příděch. Oproti tomu včasný preventivní zásah by mohl mít charakter jistého poradenství či aktivity volného času.

Důležitým zdrojem informací mohou být pedagogičtí pracovníci zejména základních škol, kteří OSPOD sice poměrně často informují, činí tak ale též většinou pozdě, tj. až tehdy, když z jejich pohledu „není vyhnutí“, když je chování asocíálního žáka kritizováno rodiči spolužáků, když je na školu v tomto směru vyvíjen tlak, případně když chování

žáka dosahuje výrazně ohrožujícího charakteru. Samostatná včasná iniciativa ředitelů, učitelů a výchovných poradců škol bývá spíše výjimkou, neboť školy se bojí o svou dobrou pověst, jejíž ztráta následně vyvolává odliv dětí z konkrétní školy.

Výzkum ukázal, že mezi informační zdroje OSPOD patří v poměrně značné míře i rodiče či jiní vychovatelé dítěte. Zdá se, že tato aktivita rodičů je občas vyvolána výchovnou bezradností, častěji však její důvod lze spatřovat buď v účelovém jednání, které má napomoci při snaze vyvinut zejména mladistvého z trestního stíhání za spáchané provinění či jako obrana proti postihu za neplnění rodičovských povinností, nebo jako součást boje v rámci rozvodových či rozchodových strategií, kdy problémové chování dítěte má posloužit jako podporný argument.

Z informací respondentů z řad vedoucích pracovníků OSPOD vyplynulo, že nejčastěji řešenou problematikou klientů s poruchami chování je řešení problému dlouhodobého záškoláctví a jiných školních kázeňských problémů (zejména agresivity vůči spolužákům a krádeže). Mohlo by se to zdát banálním, ale kriminologické poznatky ukazují, že dlouhodobé záškoláctví je často pouze určitým zjevným signálem nastoupení nevhodné životní cesty dítěte a že se za únikem ze školy skrývají nejednou nejrůznější hlubší příčiny, které je třeba odhalit a pomoci řešit. Hlubší problémy se mohou skrývat i za agresivními projevy dítěte ve škole i mimo ni a též za únikem do oblasti zneužívání omamných a psychotropních látek, alkoholových a nealkoholových drog. Jisté je, že všechny tyto problémy vyžadují citlivý odborný přístup a nejednou poradu s odborníkem na tu kterou oblast problému. Zároveň zvýšený nápad nějaké problematiky v určitém regionu by měl podnítit zájem OSPOD o hledání zdrojů problémů a vést k úvahám k aktivizaci jednak metodik primární prevence, jednak k hledání ohnisek problémů a jejich neutralizaci.

Respondenti se ve velké většině názorů shodují, že hlavní zdroj problémového chování dětí je zapříčiněn nevhodnými výchovnými strategiemi rodin, ve kterých děti vyrůstají, jejich častým rozbitím a s tím spojenou nejistotou zázemí. Tento fakt ovšem znamená pro úspěšnou práci OSPOD výraznou zátěž, neboť faktické odstranění problémů dítěte vyžaduje nejen intenzivní práci s ním, ale i (ne-li primárně) obtížné odstraňování (či alespoň zmírňování) často mnohonásobných dysfunkcí rodinného zázemí. Úspěšné pokusy sanovat rodinné zázemí však naráží na celou řadu objektivních i subjektivních problémů, a to na straně jak sanovaného deformovaného rodinného systému (nemotivovanost), tak i – samozřejmě – na možnostech a motivovanosti pracovníků OSPOD (a jejich nadřízených).

Zde opět přichází ke slovu zjištění, že sice rodina je pravděpodobně hlavním a základním zdrojem problémového chování dětí, nicméně není to jediný deformující zdroj vývoje osobnosti dítěte. V období dospívání se může problémové jednání rodit i z kontaktů mladých lidí s asociálními vrstevníky či závadovou partou, může se akcelarovat kontakty s drogou (včetně alkoholu), může mít svůj zdroj ve špatně využívaném volném čase, kdy nuda může vytvářet živnou půdu pro **petrifikované nevhodné životní zaměření**. Nelze též zapomínat – jak připomínali někteří respondenti – na to, že některé druhy nevhodného chování mohou mít svůj zdroj i v jistých finančních či obecně materiálních problémech rodin a dopadu těchto skutečností do „kompenzačních“ strategií mladého člověka. Zvláště v době, kdy se rozevírají nůžky mezi téměř neomezenou nabídkou a omezenými finančními možnostmi některých (často v zásadě „vyloučených“) lidí na produkty moderní civilizace dosáhnout, je třeba tuto okolnost brát s naprostou vážností.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí dává pracovníkům sociálních služeb za úkol, aby činili opatření k omezování nepříznivých vlivů na děti. Tento požadavek zákona je pochopitelný a vhodný, nicméně téměř čtvrtina dotázaných respondentů z řad vedoucích pracovníků OSPOD se domnívá, že je – za současných podmínek práce OSPOD – uskutečňování opatření k omezování nepříznivých vlivů (tak jak by si zřejmě ve prospěch svých klientů většina pracovníků představovala) v zásadě zcela či víceméně neuskutečnitelný. Medián názorů, který zahrnuje názor třetiny dotázaných, dává však jistou naději, že činnost OSPOD může přece jenom činit taková opatření, která jsou ve většině případů uskutečnitelná. Zřejmě by ale pracovníci OSPOD uvítali větší kooperativní akci více zúčastněných při plnění tohoto bezpochyby těžkého úkolu. Poznat problém je tak v očích respondentů snazším úkolem, než s ním něco skutečně pozitivního učinit.

Výsledky analýzy situace činnosti OSPOD podle novelizovaného zákona o sociálně-právní ochraně dítěte naznačují, že jisté problémy činí pracovníkům některých OSPOD vyřazení klientů z evidence úřadu. Důvody tohoto stavu by bylo jistě třeba podrobněji analyzovat – nelze se totiž spokojit s tvrzením nadpolovičního množství respondentů, že v jejich oblasti působnosti nedochází u klientů k takovému zlepšení situace, které by zakládalo důvod k jejich vyřazení z evidence a u další početné skupiny, že k takovému postupu dochází minimálně. Rozhodnutí o adekvátním vyřazení klienta z evidence totiž vyžaduje hlubší a o patřičné informace opřený podrobný rozbor jeho minulé a současné situace. Bylo by proto vhodné zaměřit se v budoucím analytickém rozboru této situace na otázku, do jaké míry se taková rozvaha v jednotlivých OSPOD nerutinně dělá, zda je na ni dostatek času a zda existují nějaké důvody, proč se tomuto postupu praxe zřejmě brání. Zákon totiž ukládá „pravidelné vyhodnocování“ situace klienta, zásady tohoto vyhodnocování jsou ale různě interpretovány. Každopádně by bylo třeba dosáhnout toho, aby se v budoucnu děti nejen rychleji dostaly do pozornosti pomáhajících profesí, ale také aby se z případné (a je třeba zdůraznit nedůvodné!) pozornosti OSPOD vymaňovaly. Individuální plány ochrany dítěte by měly být dokumenty, jejichž plnění či neplnění by mělo zakládat možnosti výše popsaných úvah a proto jejich tvorbu nelze – v souladu s názorem praxe – uspěchat a jejich následnou kontrolu opomenout. Vždyť pouze vhodným rozbořením situace preventivní a resocializační práce v případech jednotlivých klientů se může OSPOD postupně dopracovat jednak k zlepšené činnosti v rámci obecnější metodické preventivní práce ve svých regionech, kterou zákon též předpokládá a podobně k vhodnějšímu ukládání různých opatření, které má OSPOD k dispozici.

Závěry našeho výzkumu ukazují, že bude v budoucnosti třeba významněji pracovat na tom, aby se OSPOD stal skutečně funkčním „integračním uzlem“, který shromažďuje a vyhodnocuje informace o mládeži s problémy s chováním. O tom, že zákon takovou službu plní a staví OSPOD do této pozice, je sice přesvědčeno dvě třetiny dotázaných, ovšem o plné funkčnosti zákona v tomto smyslu je přesvědčena pouze čtvrtina dotázaných.

Pro naplňování funkce OSPOD ve smyslu integračního uzlu preventivní a resocializační práce bude i v budoucnu potřebné (snad i více) spolupracovat s manažery prevence kriminality, kterými některé regiony disponují. Pro tuto činnost bude zejména třeba, aby se vzájemná spolupráce zaměřila na adekvátní způsob získávání potřebných informací z terénu metodami fundovaně směřovaných bezpečnostních analýz a převádění jejich výsledků do praktické dynamicky rozvíjené preventivní činnosti obcí. K tomu je třeba

vytvářet podmínky v zastupitelstvích obcí, a to nejen ve zdůvodňování potřebnosti preventivních akcí (získávání politické vůle zastupitelstev), ale zejména v hledání praktických způsobů uskutečňování místně vhodně zaměřených a třeba i v delší období účinných preventivních programů.

Je potěšitelné, že manažeři prevence v převážné většině případů dosvědčují, že činnost příslušných oddělení sociálně-právní ochrany při prevenci zaměřené proti kriminalitě a dalším SPJ je v regionu jejich působnosti na dobré úrovni

Resumé

Předmětem celého několikafázového výzkumu probíhajícího v letech 2012–2015 (Štěchová & Večerka, 2014) je Systém včasné intervence (dále SVI), jeho technické, personální a další podmínky fungování v praxi. Vzhledem k tomu, že novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále ZSPOD) rozšířila některé postupy v minulém období aplikované pouze v rámci systému SVI do práce všech OSPOD v obcích s rozšířenou působností a též je částečně pozměnila, zaměřila se naše současná výzkumná pozornost kromě SVI i na zmíněný novelizovaný zákon, zejména na jeho faktické využití při práci sociálních pracovníků OSPOD a manažerů prevence kriminality.

Publikace informuje o výsledcích dvou empirických šetření, které byly zaměřeny na širší souvislosti aktuálního stavu Systému včasné intervence (dále SVI), zejména ve vztahu k výše popsané situaci. V prvním empirickém šetření byli respondenty pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dítěte (dále OSPOD) a proběhl ve druhé polovině roku 2014; ve druhém šetření odpovídali manažeri prevence kriminality a byl realizován v první polovině roku 2015. Oba výzkumy byly uskutečněny ve spolupráci s agenturou ppm factum, za použití jejich tazatelské sítě.

Metodologie a výsledky výzkumného šetření na OSPOD

Rozhovory s respondenty proběhly ve 206 obcích s rozšířenou působností, tj. 91 % z celkového počtu oslovených lokalit. Dotazy vztahující se k novelizovanému zákonu byly položeny všem respondentům, dotazy vztahující se k SVI pouze těm pracovníkům, kteří se systémem pracovali. Těch bylo z celkového počtu 31 % (64 obcí) a se systémem začali pracovat po roce 2007. Mezi respondenty, což byli vedoucí jednotlivých OSPOD, byla většina osob s dlouhodobou praxí, polovina z nich měla délku praxe více než 15 let.

Pokud byly obce zapojeny do SVI, stalo se tak většinou mezi léty 2007–2012; z celkového počtu 206 obcí se systémem aktivně pracovalo 64 (31 %) obcí s rozšířenou působností. Větší podpory se při zavádění SVI dostalo od obcí, jejichž vedení si bylo vědomo významu preventivních akcí pro zvyšování bezpečí občanů. Hlavními důvody odmítnutí SVI byla obava, že zavedení nové metodiky by bylo finančně náročné a pro stávající pracovníky komplikované a časově zatěžující. Někteří dotázaní považovali za problém nedostatečnou informovanost o nové strategii ze strany MV ČR. Svoji roli při rozhodování sehrála i nízká prestiž preventivní práce.

Respondentů, kteří měli s SVI zkušenosti, jsme se dotazovali na funkčnost tohoto systému. Nejlépe byla hodnocena skutečnost, že SVI může zjednodušit práci, usnadnit evidenci klientů, urychlit řešení problémů. Méně optimisticky respondenti hodnotili SVI jako systém, který přispívá ke komputelizaci agendy a usnadňuje statistické vykazování. Spíše kritičtí byli respondenti vůči tvrzení, že SVI je propracovaný systém, že šetří pracovní síly a usnadňuje hlídání termínů. Respondenti hodnotili rovněž úspěšnost SVI: přibližně v polovině odpovědí se klonili k názoru, že „nedošlo k žádné změně“, ostatní považovali SVI v tomto ohledu za přínosný. Vyjadřovali se dále k tvrzením, zda SVI umožňuje rychlejší reakci na problémy klienta a koordinovanější zacházení s ním, zda zjednodušuje práci s klienty a dalším tvrzením. V hodnocení SVI z těchto pohledů byli rezervovanější, kladné i záporné odezvy byly obdobně frekventované.

Dále jsme se zajímali o práci OSPOD dle novelizovaného zákona č. 359/1999 Sb., do kterého byly zapracovány některé důležité aspekty SVI. Bylo zjištěno, že nejčastěji se OSPOD o svých klientech dozvídají od Policie ČR, často rovněž ze školních zařízení. Mezi nejčastější oznamované problémy klientů OSPOD patří záškoláctví, kázeňské problémy ve škole, zejména ve vztahu ke spolužákům (verbální napadání, vyhrožování apod.), problematika požívání alkoholu dětmi, méně pak intoxikace jinými návykovými látkami. Velmi frekventované byly také další kázeňské problémy – jednak v rodině, jednak ve škole vůči učitelům.

Za nejzávažnější nepříznivé vlivy působící na mladé lidi považují v současnosti pracovníci OSPOD dysfunkční rodinu včetně její finanční a sociální situace, problémovou úroveň výchovy v rodině, nevhodné kamarády a party, návykové látky a alkohol. Negativní roli hraje i špatné využívání volného času.

ZSPOD v § 10 odst. 3 a 5 klade na pracovníky OSPOD určité požadavky. Ptali jsme se, nakolik jsou tyto požadavky v praxi uskutečnitelné. Za reálné je považováno provádní postupů k omezování nepříznivých vlivů, stejně tak jako sledování nepříznivých vlivů, které na děti působí a zjišťování příčin vzniku těchto nepříznivých vlivů. Za obtížně uskutečnitelné považuje tyto v zákoně vyjádřené požadavky méně než pětina všech dotázaných.

Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte hovoří v § 10 odst. 3 písm. c) o tom, že obecní úřad s rozšířenou působností má pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se stále jedná o dítě, kterého se týká ustanovení tohoto zákona. Nadpoloviční skupina respondentů (55 %) z řad OSPOD uvedla, že ve stanoveném období nedošlo (z důvodu zlepšení stavu klienta) k žádnému případu vyřazení z evidence. U těch OSPOD, kde k vyřazení z evidence došlo, bylo vyřazeno nejčastěji 5 % – 20 % klientů, výjimečně více.

Z novely zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (dále ZSPOD) plyne (viz § 10 odst. 3, písm. d), že obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen „na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny vypracovat tzv. individuální plán ochrany dítěte. Tento úkol bezproblémově zvládá – dle vlastního vyjádření – celá polovina dotázaných respondentů a dalších 29 % poukazuje pouze na menší obtíže s touto činností. Velmi příznivým zjištěním je, že individuální plán je v naprosté většině případů vytvářen společně s dítětem, jehož se týká.

Za problematické považují respondenti reálné naplnění předpokladu zákona, aby ve lhůtě do 1 měsíce byl vypracován individuální plán ochrany dítěte. V naprosté většině případů (73 % odpovědí) považovali respondenti tuto lhůtu za příliš krátkou pro kvalitní vypracování individuálního plánu a navrhovali prodloužení lhůty. Respondenti uváděli, že krátká lhůta neposkytuje dostatek času na sběr informací, zmapování situace, kontakty a setkání s klientem a členy jeho nejbližšího okolí, ani spolupráci s dalšími institucemi. Návrhy na prodloužení lhůty se pohybovaly – až na ojedinělé výjimky – vesměs mezi dvěma až třemi měsíci.

Spolupráce OSPOD s vnějšími subjekty při vypracování individuálních plánů je respondenty považována za poměrně dobrou, některými spíše průměrnou.

Důležitým nástrojem pro zacházení s dětskými klienty je zákonem stanovené pořádání případových konferencí, tedy diskuze odborníků nad konkrétním případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny; účelem je vyhodnocení situace s cílem nalézt optimální řešení. Respondenti považují tento požadavek zákona většinou za uskutečnitelný, s čímž kontrastuje tvrzení, že ve třetině obcí se v 1. polovině roku 2014 případová konference nekonala, v ostatních obcích nepříliš často. Přestože tento institut není dosud příliš využíván, jsou s ním spojena určitá pozitivní očekávání: zejména kvalifikovaná dohoda o postupech v řešení případu, částečně i výchovný vliv na klienta. Bylo zjištěno, že dětský klient je ve většině případů na případovou konferenci pracovníky OSPOD připravován. Gesci nad případovými konferencemi má dotyčný sociální pracovník, jak v přípravě akce, tak při kontrole výstupů.

Za nejdůležitější opatření pro zvládnání asociálních projevů dítěte považovali respondenti jednoznačně sanaci rodinného zázemí, tedy pozitivní a soustavné působení na členy rodiny, dále provádění pravidelných pohovorů s dítětem a jeho rodiči, hojnější využívání intervencí odborných pracovišť, stabilizaci chování dítěte ve škole, zabránění záškoláctví a zajištění adekvátní pozornosti pedagogů problémovým dětem.

Bylo zjištěno, že informování o případech problémových dětí z menších obcí, které jsou projednávány na OSPOD, není na příliš dobré úrovni, i když zákon tuto možnost dává. Význam této možnosti není zřejmě dosud doceněn.

Zhruba ve dvou pětinách OSPOD jsou na druhé straně vůči menším obcím vyvíjeny určité metodické aktivity, které mají za cíl prohloubit preventivní činnost v místech. Tyto aktivity jsou většinou poradenského charakteru.

Dle novelizovaného zákona může úřad obce s rozšířenou působností uložit rodičům za určitých okolností povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, ta však není ze strany OSPOD ještě plně docenována, uložila ji pouze pětina ze všech dotázaných. Z dalších možných opatření bylo – rovněž zřídka – ukládáno stanovení dohledu nad dítětem, napomenutí dítěte a uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc či mediaci. Většina OSPOD žádnou z těchto a dalších možností zatím nevyužívá.

Celkově se dotázaní vyjádřili k přínosu novelizovaného znění ZSPOD. Dvě třetiny respondentů jsou přesvědčeny, že ZSPOD plní úlohu funkčního integračního uzlu, který shromažďuje a vyhodnocuje informace o mládeži s problémovým chováním. Na druhé straně téměř polovina dotázaných má o akceschopnosti svých úřadů podle novelizovaného zákona pochybnosti, někteří z nich vyjádřili i vážné pochybnosti. Přibližně polovina dotázaných (49%) spatřuje přínos novelizovaného zákona v zajištění přísunu statistických a dalších věcných údajů od spolupracujících institucí. Celkově se zdá, že novelizovaná podoba ZSPOD byla praxí přijata, nicméně stále by bylo vhodné některé prvky sociální práce s klientem a jeho rodinou dopracovat do lepší realizační podoby.

Na závěr dotazování bylo zjištěno, že jednoznačně největším problémem je pro pracovníky OSPOD neúnosně vysoká míra administrativní zátěže, kterou negativně vnímají téměř všichni dotázaní, přičemž dva ze tří respondentů ji označili jako značný problém. Negativně také vnímají respondenti nízkou úroveň prestiže povolání sociálního

pracovníka a nedostatek času, které je možno věnovat jednomu případu, stejně jako s tím související nedostatek pracovníků OSPOD a úroveň finančního ohodnocení práce pracovníka OSPOD.

Metodologie a výsledky výzkumného šetření mezi manažery prevence kriminality

Pozice manažera prevence kriminality byla v obcích zřizována postupně a měla zajišťovat vedle funkce určitého styčného pracovníka pro praktickou komunikaci s Ministerstvem vnitra i celou řadu dalších preventivních úkolů v obci. Do výzkumného souboru byla zařazena většina (88) manažerů prevence kriminality z větších obcí. Respondenty byly poněkud častěji ženy než muži ve věku nejčastěji v rozmezí 41–50 let (47 %), věkově mladších pak bylo 31 % a starších nad 50 let 23 %. Z hlediska vzdělání bylo mezi nimi téměř dvě třetiny vysokoškoláků, ostatní pracovníci byli středoškolsky vzděláni. Tři pětiny respondentů z řad manažerů prevence kriminality vykonává tuto funkci více jak 5 let, jsou tedy v této oblasti odborníky, naopak relativně nových pracovníků na této pozici bylo v našem souboru pouze necelá desetina. V této funkci pracuje na plný úvazek 38 % respondentů, zbytek pak na úvazek částečný.

Bylo zjištěno, že naprostá většina respondentů pracuje v obci samostatně, což se projevuje např. při vytváření programů prevence kriminality, nebo při vytváření bezpečnostních analýz, kde jsou manažeři prevence kriminality ve všech ohledech klíčovými osobami ve všech fázích jejího provádění. Bezpečnostní analýzy jsou zaměřeny dle místní situace, věnují se zejména kriminalitě mládeže a lokalitám kriminalitou ohroženým. Sledováno je též užívání drog a alkoholu, situace vyloučených ze skupiny, vandalismus, záškoláctví a další negativní jevy. Bezpečnostní analýzy jsou podkladem pro tvorbu a adekvátní orientaci preventivních programů.

Hlavní preventivní programy jsou zaměřeny zejména na prevenci závažných sociálně patologických jevů, prostředkem prevence jsou přednášky, praktické motivační nácviky vhodného chování, posílení právního vědomí a osobnostního rozvoje a zvýšení důvěry v MP a PČR. Mnohé programy jsou zaměřené na dobré trávení volného času. Respondenti se domnívají téměř v polovině případů, že preventivní programy výrazně přispívají k řešení problému. Druhá polovina respondentů hodnotí výsledky preventivního snažení poněkud střízlivěji, domnívají se, že program problémy pouze zmírnil.

V preventivních činnostech se dle manažerů prevence nejvíce angažuje městská (obecní) policie, dále je to OSPOD, základní školy, vedení města a Policie ČR, následovány Probační a mediační službou, pedagogicko-psychologickými poradnami, Středisky výchovné péče, středním a učňovským školstvím a s velkým odstupem Státními zastupitelstvími a Okresními soudy.

Pokud jde o resocializační aktivity, je nejlépe hodnocen OSPOD, Probační a mediační služba, Středisko výchovné péče, vedení města, pedagogicko-psychologické poradny, základní školy, městská (obecní) policie následovány středním a učňovským školstvím, Policií ČR, Okresním soudem a státním zastupitelstvím.

System včasné intervence posuzovali pouze ti respondenti, kteří s ním přišli ve své

činnosti do kontaktu. Systém hodnotili spíše pozitivně, i když s výhradami. Vyjádřili názor, že SVI řešení problémů spíše urychluje a zjednodušuje, ovšem vyjádřili se též, že SVI není dostatečně propracovaný. Nemohli se jednoznačně vyjádřit, zda je práce s mladými klienty koordinovanější, nebo zda jsou při aplikaci postupů SVI výsledky práce s klienty a jejich rodinami horší, nebo lepší.

Pokud jde o práci OSPOD, byla manažery prevence kriminality práce OSPOD hodnocena ve všech aspektech velmi pozitivně. Nejlépe byla hodnocena činnost OSPOD v oblasti sociální práce s ohroženými dětmi, stejně tak jako práce s rodinami ohrožených mladých lidí. Dále následovalo rovněž velmi dobré hodnocení ve schopnosti OSPOD zprostředkovat klientům pomoc externích odborníků, provádět depistáž i v dalších preventivních aktivitách.

Rozdíly v aktivitách organizací pracujících v režimu SVI a těch, které působí mimo tento systém, nejsou příliš zásadní. Jak naznačily výsledky výzkumu, při formálním zapojení obce do SVI hrozí nebezpečí, že místo zintenzivnění řešení problému může dojít k rozmělnění konkrétní odpovědnosti a k pouhému pocitu „odbřemenění“ určité instituce. To se projevuje zejména v případě škol, které s úlevou přijímají týmové řešení problémů žáků, které leckdy interpretují jako přesunutí odpovědnosti mimo školu. SVI má naopak relativní úspěch v rámci aktivizace ingerence soudů a státních zastupitelství.

Summary

Večerka, K. – Štěchová, M.: Preventive Practice after the Amendment of the Law on the Social-Legal Protection of Children in 2012

The subject of the entire multistage survey, which took place in 2000–2015²⁴, is the Early Intervention System (hereinafter EIS), its technical, personnel and other conditions of operation in practice. Given that the amendment to Act No. 359/1999 Coll., On the Social-Legal Protection of Children (hereinafter LSLPC) extended some procedures that were applied only in the context of the EIS in the previous period to the work of all departments of social and legal protection of children (hereinafter DSLPC) in the municipalities with extended powers and it also modified them partly, so except for EIS, our current survey attention also focuses on the aforementioned amended law, in particular on its actual use at work of DSLPC social workers and crime prevention managers.

The publication informs about the results of two empirical surveys which were focused on wider context of the current state of the Early Intervention System, particularly in relation to the situation described above. The first empirical survey included respondents of the employees of the department of social and legal protection of children in municipalities and took place in the second half of 2014; the second survey included crime prevention managers and was implemented in the first half of 2015. Both surveys were carried out in cooperation with ppm factum agency using their interviewer network.

Methodology and Survey Results in DSLPC

The interviews with respondents were conducted in 206 municipalities with extended powers, i.e. 91% of all participating localities. The questions relating to the amended law were put to all respondents, the questions relating to the EIS only to those workers who had worked in the system, which was 31% of the total number of DSLPC (64 municipalities with extended powers) and they started to work with the system after 2007.

The municipalities whose management was aware of the importance of preventive actions to increase the safety of citizens were more supportive in introducing EIS. The main reason for rejection of EIS was a concern that the introduction of new methodology would be costly and too complicated and time consuming for the existing staff. Some respondents found the problem in lack of awareness of the new strategy by the Ministry of Interior of the Czech Republic. Low prestige of preventive work also played its role in decision making.

The respondents who had had some experience with EIS were interviewed on the functionality of the system. They best assessed the fact that EIS can simplify work, facilitate the registration of clients and accelerate problems solving. The respondents assessed EIS less optimistically as a system that contributes to computerization of agenda and facilitate statistical reporting. The respondents were also rather critical to the statement that EIS is a sophisticated system, which saves labour force and facilitates the monitoring of deadlines. The respondents also assessed a success rate of EIS: about half of the opinions within six characteristics reported that work in the system more or less improved the

²⁴ see Štěchová, M., Večerka, K. (2014) *Systemic Approach to Prevention of Juvenile Criminality*. Prague: IKSP.

success of social interventions, however, the other half of the respondents' held the view that, in principle, "there was no – positive or negative – change" in success rate of work. The relatively greatest success rate was seen in the possibility of a faster response to client problems and ability to coordinate an action better in a particular case.

Furthermore, we were interested in working of the DSLPC under the amended Act No. 359/1999 Coll., On the Social-Legal Protection of Children (LSLPC), which includes some important aspects of EIS. It was found that DSLPC learns about its clients most often from the Czech Police and also often from the school facilities. The most common reported problems of the DSLPC clients include truancy, discipline problems at school, especially in relation to peers (verbal abuse, threats, etc.), the issue of alcohol use by children and less intoxication by other addictive substances. Also other disciplinary problems were very common – in family as well as in school against teachers.

Presently, the most serious adverse influences on young people include, in the social workers' of the DSLPC opinion, dysfunctional family including its financial and social situation, problematic level of upbringing in family, bad friends and antisocial gang influences, addictive drugs and alcohol. Wrong use of leisure time plays negative role as well.

LSLPC in Section 10 paragraphs 3 and 5 puts certain requirements on workers of DSLPC. We asked to what extent these requirements are feasible in practice. The implementation of procedures to limit adverse influences is considered to be realistic, as well as the monitoring of adverse influences affecting children and identifying causes of these adverse influences. Less than a fifth of all respondents consider these requirements expressed by law to be hardly feasible.

The Act on Social and Legal Protection of Children in Section 10 paragraph 3 c) refers to that the municipal authority with extended powers should regularly assess the situation of children and their families, especially in terms of assessing whether they are still children covered by the provisions of this Act. Overall majority of the respondents (55%) of DSLPC said that there were (in order to improve the characteristics of the client) no case of removal from the register within a specified period. In the case of DSLPC where a removal from the register occurred, from 5% to 20% of clients were removed, rarely more.

The amendment to Act No. 359/1999 On the Social-Legal Protection of Children (LSLPC) results in (see Section 10 paragraph 3 d)) that the municipal authority with extended powers is required to prepare an individual child protection plan based on the assessment of the situation of a child and his/her family. According to their own statements, a half of all respondents manage to do this without problems and another 29% shows only minor difficulties with this activity. A very positive finding is that an individual plan is in the absolute majority of cases created together with the child in question.

The respondents consider the real fulfilment of the law requirement to prepare an individual child protection plan within a period of one month to be problematic. In most cases (73% of responses), the respondents considered this period to be too short for a good preparation of an individual plan and the suggested extension of the period. The respondents stated that the short period does not give enough time to collect information,

analyse the situation, contact and meet the client and members of his immediate surroundings, or to cooperation with other institutions. The suggestions to extend the period were – with rare exceptions – mostly between two and three months.

The respondents consider the cooperation of DSLPC with external bodies in preparing individual plans to be relatively good, but some of them consider it rather average.

Statutory holding case conferences are an important tool for dealing with child clients. It includes a discussion of experts of a particular case of a threatened child or his/her family; the purpose is to evaluate a situation in order to find an optimal solution. The respondents consider this law requirement mostly feasible, which is in contrast with the fact that a case conference did not take place in a third of the municipalities in the monitored period of the first half of 2014 and in other municipalities it did not take place so often. Although this institute has not been used much so far, some positive expectations are associated with it: in particular, a qualified agreement on procedures in solving a case, partly also educational influence on the client. It was found that a child client is, in most cases, being prepared to a case conference by DSLPC workers. A concerned social worker is in charge of case conferences, both in the preparation of the event and control of outputs.

The most important measure for dealing with antisocial manifestations of a child according to the respondents is definitely remedy of family background, i.e. a positive and systematic influencing on family members, as well as regular interviews with the child and his/her parents, more frequent use of interventions by specialized centres, stabilization of the child's behaviour at school, preventing truancy and ensuring adequate teachers' attention to problem children.

It was found that the reporting of cases of troubled children from smaller municipalities that are discussed in DSLPC of municipalities with extended powers is not at very good level, although the law gives this option. The importance of this option is obviously not appreciated yet.

On the other hand, about two fifths of DSLPC develop some methodological activities towards the smaller municipalities that are aimed at enhancing preventive work in the localities. These activities are mostly of advisory nature.

According to the amended act, a municipality with extended powers can, under certain circumstances, impose an obligation to use professional advisory assistance on parents, but this obligation is not sufficiently appreciated by DSLPC yet, it was imposed only by a fifth of all respondents. Other possible measures that were imposed (also rarely) include supervision over a child, reprimand of a child and imposing an obligation to use a professional advisory assistance or mediation. Most of DSLPC have not used any of these or other options yet.

In general, the respondents commented on the benefits of the amended LSLPC. Two thirds of the respondents think that LSLPC serves as a functional integration node that collects and evaluates information on youth with problematic behaviour. On the other hand, almost half of the respondents doubt that their offices are operational under

the amended Act, some of them even expressed serious doubts. Approximately half of the respondents (49%) sees the benefit of the amended Act in ensuring the supply of statistical and other factual data from collaborating institutions. In general, it seems that the amended form of LSLPC was accepted in practice, but it would be still useful to make some elements of social work with a client and his family to a better form of implementation.

At the end of the questioning, it was found that the absolutely biggest problem for workers of DSLPC is unacceptably high rate of administrative burden, which is negatively perceived by almost all respondents and two out of three respondents identified this as a significant problem. The respondents also negatively perceive a low level of prestige of a social worker profession and a lack of time that can be dedicated to a single case, as well as the related lack of workers of DSLPC and the level of financial evaluation of the worker of DSLPC.

Methodology and Results of the Survey between Crime Prevention Managers

The position of crime prevention manager was established in the municipalities gradually and should ensure a function of a certain liaison officer for practical communication with the Ministry of the Interior as well as a number of other preventive tasks in municipalities. The survey group includes most (88) crime prevention managers of larger municipalities. The respondents include slightly more women than men mostly between 41–50 years old (47%), 31 % was younger and 23% was over 50 years old. In terms of education, nearly two thirds of them were university graduates, other workers have secondary education. Three fifths of the respondents of crime prevention managers have performed this function for more than 5 years, thus they are experts in the field, conversely, only less than one tenth of the survey group were relatively new staff at this position. 38% of the respondents works full time in this function, the rest works part-time.

It was found that the vast majority of the respondents work in their municipality individually, which is reflected, for example, in creating crime prevention programs or creating safety analyses, where the crime prevention managers are key individuals in all aspects and at all stages of their implementation.

Safety analyses are targeted according to a local situation and they especially deal with youth crime and locations threatened by crime. Drug and alcohol use, situation of excluded groups, vandalism, truancy and other negative phenomena are monitored, too. Safety analyses are the basis for creating prevention programs and adequate orientation in them.

Main preventive programs are focused on the prevention of major social pathological phenomena. The means of prevention include lectures, practical motivational drill of appropriate behaviour, consolidation of legal awareness and personal development and increasing confidence in the Czech Police. Many programs are aimed at good spending leisure time. In almost half of the cases, the respondents believe that prevention programs significantly contribute to problem solving. The other half of the respondents evaluate the results of the preventive efforts more realistically, they believe that the program only reduced problems.

According to the prevention managers, the city (municipal) police is most involved in the preventive actions, along with DSLPC, elementary schools, city managements and the Police of the Czech Republic, followed by the probation and mediation service, pedagogical-psychological advisory centres, educational care centres, secondary and vocational education institutes and with a great distance by public prosecutor's offices and district courts.

Regarding social rehabilitation activities, the survey results best evaluated the DSLPC, probation and mediation service, educational care centre, city management, pedagogical-psychological advisory centres, elementary schools, city (municipal) police followed by secondary and vocational education institutes, the Police of the CR, district court and public prosecutor's office.

The Early Intervention System was assessed only by those respondents who came into contact with it within their work. They evaluated the system rather positively, albeit with reservations. They expressed the view that the EIS rather makes solution solving faster and easier, but they also expressed that the EIS is not sufficiently developed. They were often unable to clearly say if working with young clients is better coordinated, or whether the results of work with clients and their families are worse or better when applying EIS procedures.

Regarding the work of DSLPC, the crime prevention managers evaluated it very positively in all aspects. The activity of the DSLPC in the field of social work with vulnerable children was evaluated as the best, as well as the work with the families of vulnerable young people. This was followed by also very good evaluation of ability of DSLPC to provide clients with the assistance of external experts, to conduct screening and other preventive activities.

The differences in the activities of organizations operating in the EIS and those operating outside the system are not so substantial. According to the results of the survey, if a municipality formally involves in the EIS, there is a danger that instead of intensifying the problem solving a diffusion of specific responsibility can occur, as well as a mere feeling of "lightening the burden" of a particular institution. This is particularly the case of schools that, with relief, receive a team students' solving problems, which they sometimes interpret as shifting responsibility away from school. Conversely, the EIS has a relative success within activating the interference of courts and public prosecutor's offices.

Translated by: Aspena

Použitá literatura

- Dostálová, I. D. (11 2007). *Doporučený obsah činnosti manažera koordinátora prevence kriminality krajského úřadu.aspx*. Načteno z <http://www.mvcr.cz>.
- Gjuričová, J. (2007). *Hodnocení systému péče o ohrožené děti, Analýza efektivitu fungování systému péče o ohrožené děti vyplývající z průzkumu osudů dětí, které v letech 1995–2004 opustili institucionální péči*.
- Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2014). *Kriminologie*. 4.vyd. Praha: Wolters Kluwer.
- Hodnocení systému péče o ohrožené děti – Systém včasné intervence Národního projektu Systému včasné intervence jako součást reformy systému péče o ohrožené děti. (2011.).
- Katona, G. (1992). *Systémy prevence kriminality*. Praha: IKSP.
- Kuchta, J., & Válková, H. (2005). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck. *Manuál k případovým konferencím*.(2011). Praha: MPSV.
- Marešová, A. a kol. (2014). *Analýza trendů kriminality v roce 2013*. Praha: IKSP.
- Matoušek, O. & Kroftová, A. (1998). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál.
- Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci*. (17. 9 2011). Načteno z http://www.mpsv.cz/files/clanky/9086/Methodika_pripadove_konference.pdf.
- Mertin, V. (2007). *Integrace žáků*. Praha: Portál.
- Miovský, M. a kol. (2015). *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha.: Klinika adiktologie I. lékařské fakulty UK.
- Miovský, M. a kol. (2015). *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie I. LF UK.
- Munková, G. (2001). *Sociální deviace (Přehled sociologických teorií)*. Praha: Karolinum.
- Nešpor, K., & Csémy, L. (2003). *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha: Sportpropag.
- Nuttal, C. (2005). *Snižování kriminality*. Praha: IKSP.
- Raditsch, F. (2013). *Koncepce, vývoj a transformace Systému včasné intervence. PP prezentace*. Praha: IKSP.
- Sekot, A. (2010). *Úvod do sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sutherland, E. (1924). *Criminology*.1.vyd. London, Philadelphia.
- Štěchová, M. & Večerka, K. (2014). *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže*. Praha: IKSP.
- Usnesení vlády č. 191/2011 ze dne 17. března 2011. (17.. 3. 2011.).
- Usnesení vlády ČR ke Strategii prevence kriminality V ČR na léta 2012 až 2015. (14. 12 2011). *Usnesení vlády ČR č. 925/2011*.
- Usnesení vlády ČR ze dne 15. října 2007 č.1151 k hodnocení systému péče o ohrožené děti. (15. 10 2007).
- Večerka, K. (2012). *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti*. Praha: IKSP.
- Večerka, K. & Holas, J. (2001). *Úspěšnost preventivní práce: Zamyšlení nad problematikou vyhodnocování preventivních programů*. Praha: IKSP.
- Večerka, K. & Holas, J. (2002). *Preventivní aktivity v názorech obyvatel měst*. Praha: IKSP.
- Večerka, K., Holas, J. & Štěchová, M. (2001). *Problémové děti ve školských výchovných zařízeních*. Praha: Muta bene.

25 Teoretická část a příslušná literatura viz Štěchová, M. & Večerka, K. (2014) *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže*. Praha: IKSP, ISBN 978-80-7338-140-0.

- Večerka, K., Holas, J. & Tomášek, J. (2009). *Prevence kriminality na úrovni obcí a krajů*. Praha: IKSP.
- Večerka, K., Holas, J. & Štěchová, M. (2011). *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Vyhláška 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. (17. 12. 2012.).
- Vykopalová, H. (2002). *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění . (1999).
- Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2009. (2009).
- Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2010. (2012).
- Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2011. (2012).
- Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2013. (2013.).
- Zpráva o stavu realizace Národního projektu systému včasné intervence jako součásti reformy systému péče o ohrožené děti, příloha II. (2012).

Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník č. 1: Podklady pro tazatele k rozhovoru s vedoucími pracovníky OSPOD

130118	ZÁŘÍ 2014
--------	-----------

ZAČÁTEK
ROZHOVORU
(HODINY, MINUTY)

--	--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--	--

Dobrý den, jsem tazatelem společnosti ppm factum research a provádím výzkum týkající se orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) působících v obcích s rozšířenou působností v ČR. Rád/a bych Vám v této souvislosti položil/a několik otázek. Všechny údaje, které mi poskytnete, budou naprosto důvěrné a v konečném zpracování anonymní. Celková délka dotazníku by neměla překročit 30 minut.

V minulých letech byl z iniciativy meziresortního Republikového výboru pro prevenci kriminality a zejména Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR zaveden v některých regionech České republiky Systém včasné intervence (SVI).

SC1. Byli jste do tohoto systému zařazeni?

Ano, obcí byla přijata nabídka na zapojení do SVI a v systému jsme pracovali	⇒ PŘEJDĚTE NA V1	1
Ano, obcí byla přijata nabídka na zapojení do SVI, ale v systému jsme v zásadě nepracovali	⇒ PŘEJDĚTE NA V3	2
Ne, obci byla účast v SVI nabídnuta, ale nebyla akceptována	⇒ PŘEJDĚTE NA V3	3
Ne, obec nebyla o možnosti zapojení do SVI informována	⇒ PŘEJDĚTE NA V4	4
Nemám informaci, nevím	⇒ PŘEJDĚTE NA V4	5

OTÁZKY V1 a V2 POLOŽTE JEN RESPONDENTŮM, KTERÍ V OTÁZCE SC1 UVEDLI VARIANTU 1.

V1. Odkdy je vaše obec s rozšířenou působností zapojena do SVI? Uveďte rok:

.....	
-------	---

PŘEDLOŽTE RESPONDENTOVÍ NEJPRVE KARTU V2A, POTÉ KARTU V2B.

V2. Na škálách na Kartě V2A a na Kartě V2B zhodnoťte své zkušenosti s aplikací SVI ve vaší obci s rozšířenou působností u dětí a mladistvých s poruchami chování. Vyberte prosím v každé podotázce jedno číslo odpovědi, které nejvíce odpovídá Vašemu názoru.

V2A. SVI z hlediska praktického výkonu činnosti OSPOD

a.	1	2	3	4	5	6	
	práci zjednodušuje					práci komplikuje	
b.	1	2	3	4	5	6	
	urychluje řešení problémů			protahuje řešení problémů			
c.	1	2	3	4	5	6	
	šetří pracovní síly			vyžaduje další pracovní síly			
d.	1	2	3	4	5	6	
	usnadňuje evidenci klientů			ztěžuje evidenci klientů			
e.	1	2	3	4	5	6	
	usnadňuje statistické vykazování			ztěžuje statistické vykazování			
f.	1	2	3	4	5	6	
	usnadňuje hlídání termínů			neusnadňuje hlídání termínů			
g.	1	2	3	4	5	6	
	přispívá ke komputizaci agendy			nepřispívá ke komputizaci agendy			
h.	1	2	3	4	5	6	
	je to propracovaný systém			není to propracovaný systém			

V2B. SVI z hlediska úspěšnosti práce s klienty

a.	1	2	3	4	5	
	umožňuje podstatně rychlejší reakci na problémy klienta			žádná změna	způsobuje zásadní zpomalení reakce na problémy klienta	
b.	1	2	3	4	5	
	umožňuje koordinovanější zacházení s klientem			žádná změna	znesnadňuje koordinovanost při zacházení s klientem	
c.	1	2	3	4	5	
	umožňuje účelné ovlivnění sociálního prostředí			žádná změna	neumožňuje účelné ovlivnění sociálního prostředí	

d.	1	2	3	4	5	
	výsledky práce s klientem jsou lepší	žádná změna			výsledky práce s klientem jsou horší	
e.	1	2	3	4	5	
	lepší akceptace našich opatření klientem	žádná změna			horší akceptace našich opatření klientem	
f.	1	2	3	4	5	
	zjednodušuje práci s klienty	žádná změna			komplikuje práci s klienty	

OTÁZKU V3 POLOŽTE JEN RESPONDENTŮM, KTEŘÍ V OTÁZCE SC1 UVEDLI VARIANTU 2 NEBO 3.

V3. Zdůvodněte prosím, proč jste v SVI nepracovali:

ODPOVĚDI ZAPIŠTE PEČLIVĚ.

a.	
b.	
c.	

ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

Nyní dovolu, abychom se vás zeptali na některé zkušenosti s novelizovaným zákonem číslo 359/1999 Sbírky (dále ZSPOD), který je v současné podobě platný od 1. ledna 2013

PŘEDLOŽTE ROZSTŘÍHANÉ KARTIČKY V5.

V5. Odhadněte, prosíme, jak často jste v 1. pololetí roku 2014 v rámci Vašeho OSPOD řešili problémy mladých lidí v problémových okruzích, které jsou na Kartičkách V5.

INSTRUKCE: NECHTE SEŘADIT KARTIČKY TÍMTO ZPŮSOBEM: RESPONDENTA NEJPRVE POŽÁDEJTE, ABY VYŘADIL POLOŽKY, KTERÉ NEPŘÍCHÁZEJÍ V ÚVAHU. VŠECHNY OSTATNÍ POLOŽKY AŽ RESPONDENT SEŘADÍ DLE ČETNOSTI VÝSKYTU, A TO OD NEJČASTĚJI ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY = 1, K NEJMÉNĚ ČASTO ŘEŠENÉ PROBLEMATICE. DO NÁSLEDUJÍCÍ TABULKY ZAZNAMENEJTE POŘADÍ POLOŽEK OD JEDNIČKY DÁLE.

POŘADÍ

a.	Obecní úřad	
b.	Městská (obecní) policie	
c.	Policie ČR	
d.	Soud	
e.	Státní zastupitelství	
f.	Probační a mediační služba	
g.	Školy, školská zařízení	
h.	Lékař, zdravotnická zařízení	
i.	Občané z místa bydliště	
j.	Rodiče či vychovatelé	
k.	Členové širší rodiny dítěte	

l.	Samotné dítě	
m.	Vyhledáváme sami vlastní aktivitou	
n.	Od někoho jiného – koho:	
o.	(VYPIŠTE) 	

PŘEDLOŽTE ROZSTŘÍHANÉ KARTIČKY V5.

V5. Odhadněte, prosíme, jak často jste v 1. pololetí roku 2014 v rámci Vašeho OSPOD řešili problémy mladých lidí v problémových okruzích, které jsou na Kartičkách V5.

INSTRUKCE: NECHTE SEŘADIT KARTIČKY TÍMTO ZPŮSOBEM: RESPONDENTA NEJPRVE POŽÁDEJTE, ABY VYŘADIL POLOŽKY, KTERÉ NEPŘÍCHÁZEJÍ V ÚVAHU. VŠECHNY OSTATNÍ POLOŽKY AŽ RESPONDENT SEŘADÍ DLE ČETNOSTI VÝSKYTU, A TO OD NEJČASTĚJI ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY = 1, K NEJMÉNĚ ČASTO ŘEŠENÉ PROBLEMATICE. DO NÁSLEDUJÍCÍ TABULKY ZAZNAMENEJTE POŘADÍ POLOŽEK OD JEDNIČKY DÁLE.

POŘADÍ

a.	Alkohol – požívání	
b.	Drogy – požívání	
c.	Drogy – distribuce	
d.	Gamblerství	
e.	Kázeňské problémy ve škole – vůči učitelům	
f.	Kázeňské problémy ve škole – vůči spolužákům, např. šikana	
g.	Kázeňské problémy v rodině	
h.	Krádež	
i.	Loupež	
j.	Neoprávněné užívání cizí věci	
k.	Ohrožování občanského soužití	
l.	Podvod	
m.	Pohlavní zneužívání	
n.	Porušování domovní svobody	
o.	Prostituční chování	
p.	Ublížení na zdraví – agresivní chování	
q.	Útěky z domova	
r.	Útěky z výchovného zařízení	
s.	Vandalismus	
t.	Výtržnictví	
u.	Záškoláctví	
v.	Znásilnění	
w.	Jiné: (VYPIŠTE) 	
x.	Jiné: (VYPIŠTE) 	

V6. Nakolik je v práci vašeho oddělení zpravidla reálně uskutečnitelné kvalitní naplňování následujících požadavků zákona obsažených v § 10 odst. 3 a 5? Odpovídejte prosím pomocí Karty V6.

PŘEDLOŽTE KARTU V6.

	USKUTEČNITELNÉ 1	2	3	4	NEUSKUTEČNITELNÉ 5	NEVÍ, NEODPOVĚL/A 9
a.	Sledovat nepříznivé vlivy působící na děti				1 2 3 4 5 9	
b.	Zjišťovat příčiny vzniku nepříznivých vlivů působících na děti				1 2 3 4 5 9	
c.	Činit opatření k omezování těchto nepříznivých vlivů				1 2 3 4 5 9	
d.	Pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte				1 2 3 4 5 9	
e.	Pravidelně vyhodnocovat situaci rodiny dítěte				1 2 3 4 5 9	
f.	Zpracovávat (na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny) individuální plán ochrany dítěte				1 2 3 4 5 9	
g.	Dodržovat lhůtu 1 měsíc pro vypracování individuálního plánu ochrany dítěte				1 2 3 4 5 9	
h.	Pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí				1 2 3 4 5 9	

PŘEDLOŽTE KARTU V7.

V7. Která opatření považujete za zvláště důležité při zvládnutí antisociálních projevů dítěte? Vyberte prosím z opatření na Kartě V7 pět nejdůležitějších.

POZOR, OTÁZKA POKRAČUJE NA NÁSLEDUJÍCÍ STRANĚ!

Zařazení dítěte do pozitivního kolektivu dětí	01		
Provádění pravidelných pohovorů s dítětem a jeho rodiči	02		
Provedení postihu vychovatelů dítěte podle přestupkového zákona	03		
Zajištění průběžného monitorování volného času dítěte a jeho zapojení do pozitivních aktivit	04		
Sanace rodinného zázemí dítěte – pozitivní a soustavné působení na členy rodiny	05		
Odklonění dítěte z negativního vlivu v sociálním okolí	06		
Stabilizace prospěchu ve škole, zajištění doučování, případný přesun do jiné třídy či školy	07		
Stabilizace chování ve škole, zabránění záškoláctví, zajištění adekvátní pozornosti pedagogů	08		
Zajištění mentoringu dítěte kvalifikovaným sociálním pracovníkem (mimo vyučování)	09		
Zajištění mentoringu prostřednictvím prosociálních osob v širší rodině	10		
Zlepšení materiální situace rodiny, zprostředkování práce, sociálních dávek, alimentů atp.	11		

Pokusy o restorativní přístup řešení prohřešků dítěte, snaha o nápravu chyb a sociální usmíření	12		
Zlepšení bytové situace rodiny dítěte, zabránění projevům agrese z přeplněnosti bytu	13		
Navržení ochranné či ústavní výchovy	14		
Využití intervence profesionálních organizací (SVP, PPP, PMS)	15		
Napojení dítěte na organizaci s preventivním či resocializačním programem	16		
Jiné opatření – jaké:	17		
			

V8. Zákon 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí (ZSPOD) hovoří v §10 odstavec 3 obecně o „nepříznivých vlivech“, které působí na děti a mládež, ale tyto vlivy nespecifikuje. Které „nepříznivé vlivy“, které zákon ukládá sledovat, považujete v současnosti – dle svých zkušeností – za nejzávažnější? Uvedte, prosím, pět nejdůležitějších.

RESPONDENT NEMUSÍ UVÁDĚT PODLE POŘADÍ DŮLEŽITOSTI. ODPOVĚDI ZAPIŠTE PEČLIVĚ.

a.	
b.	
c.	
d.	
e.	

V9. ZSPOD hovoří v §10 odst. 3 písm. c) o tom, že obecní úřad s rozšířenou působností má pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se stále jedná o dítě, kterého se týká tento zákon. Jak často je na základě tohoto vyhodnocování shledána pozitivní skutečnost, že dítě již nepatří do okruhu dětí dle § 6 písm. c) a d) citovaného zákona (mimo případů věkových limitů) a může dojít k jeho vyřazení z aktuální evidence? Odhadněte, prosím, jaká byla v tomto ohledu situace v první polovině roku 2014.

Takový případ nenastal	1	
V porovnání s nálezem nových případů došlo k vyřazení dětí <u>odhadem</u> v procentech:	2	
..... %		

V10. Jaká je v praxi vašeho oddělení úroveň spolupráce při vypracovávání individuálního plánu klientů s problémy chování s následujícími subjekty? Odpovězte prosím pomocí Karty V10.

PŘEDLOŽTE KARTU V10.

	SPOLUPRÁCE JE NA VÝBORNÉ ÚROVNI 1	2	3	4	5	SPOLUPRÁCE TÉMĚŘ NEEXISTUJE 6	NEVÍ NEODPOVĚDĚL/A 9					
a.	S orgány veřejné moci					1	2	3	4	5	6	9
b.	S právníckými osobami					1	2	3	4	5	6	9
c.	S fyzickými osobami					1	2	3	4	5	6	9

V11. Zapojujete dětského klienta s problémy chování do procesu tvorby individuálního plánu?

Ano	1
Většinou ano	2
Většinou ne	3
Ne	4
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	9

V12. ZSPOD v §10 odst. 5 písm. b) stanoví, že lhůta pro vypracování počátečního individuálního plánu je 1 měsíc. Je dle Vašeho názoru a zkušeností tato lhůta u dětí se závadovým chováním dostatečná?

Je dostatečná	1
Není dostatečná	2
Jiná odpověď:	3
(VYPIŠTE).....	
a. Pokud se domníváte, že lhůta není dostatečná, jaká by měla být?	
(VYPIŠTE).....	
b. Pokud se domníváte, že lhůta není dostatečná, proč tomu tak je?	
(VYPIŠTE).....	

V13. Novým prvkem v ZSPOD jsou dle §10 odst. 3 písm. e) tzv. případové konference, které mají být svolávány pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin. Odhadněte, prosím, u jak velkého množství nových klientů – dětí evidovaných z důvodu závadového chování – jste v prvním pololetí letošního roku pořádali případové konference?

ZAPIŠTE ČÍSLA - POČTY

a. Celkový počet nově evidovaných dětí se závadovým chováním – cca:	
---	---

b. Případové konference u nově evidovaných dětí se závadovým chováním – cca:	
---	--

V14. Kdo obvykle připravuje podklady pro případové konference? Uvedte funkci či úřední postavení:

.....
--

V15. Kdo sleduje plnění výstupů z případových konferencí? Uvedte funkci či úřední postavení:

.....
--

V16. Řekněte mi prosím pomocí Karty V16, jak často se případových konferencí zúčastňují:

PŘEDLOŽTE KARTU V16.

	VŽDY 1	VELMI ČASTO 2	PONĚKUD ČASTĚJI ANO NEŽ NE 3	PONĚKUD ČASTĚJI NE NEŽ ANO 4	ZŘÍDKA 5	NIKDY 6	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9
a. Rodiče (vychovatelé) klienta	1	2	3	4	5	6	9
b. Klient	1	2	3	4	5	6	9
c. Učitel	1	2	3	4	5	6	9
d. Zástupce policie ČR	1	2	3	4	5	6	9
e. Zástupce obecní policie	1	2	3	4	5	6	9
f. Zástupce Probační a mediační služby	1	2	3	4	5	6	9
g. Zástupce obce bydliště klienta	1	2	3	4	5	6	9
h. Zástupce odborného pracoviště	1	2	3	4	5	6	9
i. Nezávislý facilitátor	1	2	3	4	5	6	9
j. Jiný:	1	2	3	4	5	6	9
(VYPIŠTE)..... 							

V17. V případě, že se klient má zúčastnit případové konference ke svému případu, připravujete jej nějak na tuto situaci?

Ano	1
Většinou ano	2
Většinou ne	3
Ne	4
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	9

V18. Co se – dle Vašeho kvalifikovaného názoru – dá v současnosti od případových konferencí očekávat, jaké jsou praktické zkušenosti s účinností těchto konferencí? Odpovídejte prosím podle Karty V18.

PŘEDLOŽTE KARTU V18.

	ANO 1	SPÍŠE ANO 2	SPÍŠE NE 3	NE 4	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9	
a.	Konstatují a zveřejňují problém				1 2 3 4 9	
b.	Umožňují projednání problémů s odborníky a kompetentními osobami, od kterých přicházejí podněty a návrhy řešení pro další činnost OSPOD				1 2 3 4 9	
c.	Umožňují dohodu o konkrétní koordinaci postupů při řešení problému klienta				1 2 3 4 9	
d.	Vedou k doporučení o vhodnosti přibrání jiné instituce k řešení problému (PPP, diagnostický ústav, zdravotnické zařízení...)				1 2 3 4 9	
e.	Umožňují průběžnou supervizi práce OSPOD				1 2 3 4 9	
f.	Umožňují supervizi činnosti zúčastněných „aktérů“ (rodina, škola, OÚ apod.)				1 2 3 4 9	
g.	Mají výchovný vliv na klienta				1 2 3 4 9	
h.	Něco jiného, uveďte:				1 2 3 4 9	
(VYPIŠTE)						

V19. Paragraf 38 odstavce 5 ZSPOD hovoří o tom, že k jednání komise pro sociálně-právní ochranu dětí je možno podle potřeby přizvat některé další účastníky jednání. Jaká je u Vás v tomto ohledu praxe? Odhadněte, v kolika procentech nových případů byly v první polovině roku 2014 přizvány k jednání o problémech dítěte se závadovým chováním následující osoby:

ZAPIŠTE V %

		%
a.	Rodiče či vychovatelé dítěte, o kterém bylo jednáno	
b.	Zástupce poskytovatele zdravotních služeb	
c.	Zástupce školy či školského zařízení	
d.	Zástupce občanských sdružení (spolků)	
e.	Soudce	
f.	Státní zástupce	
g.	Zástupce obce trvalého bydliště dítěte	
h.	Dítě, o kterém bylo jednáno	
i.	Jiné osoby - jaké:	
(VYPIŠTE)		
j.	Jiné osoby - jaké:	
(VYPIŠTE)		

V20. Pokud se řeší problém dítěte z menší obce, informujete zástupce těchto obcí o způsobu řešení problému?

Většinou ano	1	
Spíše ano	2	
Jak kdy	3	
Spíše ne	4	
Většinou ne	5	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	9	

V21. Vybívá či zprostředkovává Váš OSPOD nějaké metodické aktivity vůči obcím ve svém obvodu působnosti?

Většinou ano	⇒ PŘEJDĚTE NA V22	1	
Spíše ano	⇒ PŘEJDĚTE NA V22	2	
Spíše ne	⇒ PŘEJDĚTE NA V23	3	
Většinou ne	⇒ PŘEJDĚTE NA V23	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	⇒ PŘEJDĚTE NA V23	9	

V22. Jaké aktivity? ODPOVÍDAJÍ POUZE TI, KTEŘÍ UVEDLI V OTÁZCE V21 VARIANTU 1 NEBO 2. MOŽNO UVÉST VÍCE MOŽNOSTÍ.

Poradenství	1	
Přednášky, kurzy	2	
Právní pomoc	3	
Aktivity volného času	4	
Něco jiného – uveďte:	5	
(VYPIŠTE)		

V23. Dle §11 odst. 1 ZSPOD mají obce s rozšířenou působností pomáhat rodičům dětí se závadovým chováním. Tato činnost jistě záleží na mnoha okolnostech od velikosti nápadu nových případů až po kapacitní možnosti OSPOD. Jak je tomu ve vaší obci s rozšířenou působností v následujících oblastech. Odpovídejte prosím podle Karty V18.

PŘEDLOŽTE KARTU V18. POZOR, OTÁZKA POKRAČUJE NA NÁSLEDUJÍCÍ STRANĚ!

Pomáháte rodičům:

	ANO 1	SPÍŠE ANO 2	SPÍŠE NE 3	NE 4	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9
a. Svým vlastním výchovným poradenstvím	1	2	3	4	9
b. Tím, že zprostředkujete poradenství (psychologické, pedagogické atp.)	1	2	3	4	9
c. Tím, že rodičům pomáháte zajistit profesionální mediaci	1	2	3	4	9
d. Tím, že pořádáte pro skupiny rodičů přednášky či výcvikové kurzy	1	2	3	4	9
e. Tím, že rodičům zprostředkováváte právní pomoc	1	2	3	4	9

f.	Tím, že rodičům zprostředkováváte další pomoc (získání zaměstnání, oddlužení...)	1	2	3	4	9	
g.	Tím, že upozorňujete orgány činné v trestním řízení na nevhodné vlivy kolem dítěte	1	2	3	4	9	
h.	Tím, že pořádáte rodinné konference	1	2	3	4	9	
i.	Tím, že poskytujete sociálně aktivizační služby	1	2	3	4	9	

ANO 1	SPÍŠE ANO 2	SPÍŠE NE 3	NE 4	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9				
j.	Něco jiného – uveďte:		1	2	3	4	9	
(VYPIŠTE)								
k.	Něco jiného – uveďte:		1	2	3	4	9	
(VYPIŠTE)								

V24. Ukládali jste v 1. pololetí 2014 rodičům nově evidovaných dětí se závadovým chováním povinnost využít odbornou poradenskou pomoc ve smyslu §12 odst. 1? Kolikrát? A z celkového množství nových případů jste tuto povinnost uložili přibližně jakému procentu rodičů?

ZAPIŠTE ČÍSLO A PROCENTO

a. Kolikrát:	
b. % rodičů:	

V25. Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může obecní úřad obce s rozšířenou působností ukládat různá opatření. (viz §13 odst.1). Zkuste odhadnout, u jakého procenta dětí se závadovým chováním, které byly nově evidovány v 1. pololetí 2014, jste využili následujících opatření:

UVĚDTE V %	%
a. Napomenutí dítěte	
b. Napomenutí rodiče (vychovele)	
c. Stanovení dohledu nad dítětem	
d. Uložení dítěti zákazu určitých činností, návštěv určitých míst apod.	
e. Uložení rodičům či vychovatelům zákazu určitých činností, návštěv určitých míst apod.	
f. Uložení dítěti povinnosti využít poradenskou pomoc či mediaci	
g. Uložení rodičům či vychovatelům povinnosti využít poradenskou pomoc či mediaci	

PŘEDLOŽTE KARTU V18.

V26. Řeknete prosím podle Karty V18, domníváte se, že platné znění ZSPOD vytvořilo podmínky, aby OSPOD:

	ANO 1	SPÍŠE ANO 2	SPÍŠE NE 3	NE 4	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9
a.	byl funkčním „integračním uzlem“, který shromažďuje a vyhodnocuje informace o mládeži s problémy s chováním				1 2 3 4 9
b.	měl zajištěn přísun statistických a dalších věcných údajů od spolupracujících institucí o skutečnostech, které mohou mít vliv na práci s dětskými klienty				1 2 3 4 9
c.	měl k dispozici stabilizovaný spolupracující tým pro včasné řešení problémů dětských klientů s poruchami chování				1 2 3 4 9
d.	měl k dispozici různé reálně existující programy a nápravná opatření pro účinný postup při pokusech o zvládnání problémů klienta				1 2 3 4 9

V27. Víme, že sociálně právní ochrana dětí je velmi náročnou činností. Sdělte nám, s pomocí Karty V27, jak se Vám tato práce v současnosti vykonává, co případně považujete za problém?

PŘEDLOŽTE KARTU V27.

	NENÍ PROBLÉM 1	2	3	4	JE ZNAČNÝ PROBLÉM 5	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9
a.	Nedostatek pracovníků OSPOD				1 2 3 4 5 9	
b.	Technické vybavení OSPOD				1 2 3 4 5 9	
c.	Dislokace OSPOD				1 2 3 4 5 9	
d.	Rozvržení pracovní doby				1 2 3 4 5 9	
e.	Množství času, které lze věnovat konkrétnímu případu				1 2 3 4 5 9	
f.	Úroveň možnosti pracovat v terénu při vyhledávání klientů				1 2 3 4 5 9	
g.	Úroveň možnosti ověřovat v terénu pokroky resocializace klientů				1 2 3 4 5 9	
h.	Stupeň zátěže spojený s vykonáváním práce nesouvisející s činností OSPOD				1 2 3 4 5 9	
i.	Úroveň prestiže povolání sociálního pracovníka				1 2 3 4 5 9	
j.	Úroveň finančního ohodnocení práce pracovníka OSPOD				1 2 3 4 5 9	
k.	Úroveň administrativní zátěže				1 2 3 4 5 9	
l.	Nedostatečná zkušenost některých pracovníků				1 2 3 4 5 9	

m.	Nedostatečná kvalifikovanost některých pracovníků	1	2	3	4	5	9	
n.	Nedostatečné schopnosti některých pracovníků	1	2	3	4	5	9	

Děkujeme za spolupráci a prosíme na závěr několik údajů o Vás:

D1. POHLAVÍ VEDOUCÍHO OSPOD:

Muž	1	
Žena	2	

D2. POHLAVÍ KURÁTORA PRO MLÁDEŽ (NEBYL/A-LI PŘÍTOMEN/A ROZHOVORU, ZEPTEJTE SE):

Muž	1	
Žena	2	

D3. DÉLKA PRAXE V SOCIÁLNÍ OBLASTI – VEDOUCÍ OSPOD (POČET LET):

.....	
-------	---

D4. DÉLKA PRAXE V SOCIÁLNÍ OBLASTI – KURÁTOR PRO MLÁDEŽ (POČET LET):

.....	
-------	---

D5. VELIKOST OSPOD – KOLIK PRACOVNÍKŮ:

.....	
-------	---

D6. OSPOD V KRAJI:

.....	
-------	---

Otázky pro tazatele:

S1. Který z následujících výroků nejlépe popisuje, jak byly otázky pro respondenta/ku srozumitelné a jasné?

Všechny otázky byly srozumitelné a jasné	1	
Většina otázek byla srozumitelná a jasná	2	
Většina otázek byla nesrozumitelná a nejasná	3	

S2. V jaké celkové atmosféře rozhovor probíhal?

Rozhovor probíhal v příjemné atmosféře, s pochopením pro potřebnost výzkumu	1	
Rozhovor probíhal v neutrální atmosféře	2	
Rozhovor probíhal v napjaté atmosféře, bez přílišného chápání potřebnosti výzkumu	3	

Nakonec Vás chci požádat, abyste mi na tento formulář podpisem a razítkem potvrdil, že jsem tento rozhovor s Vámi provedl(a). Firma ppm factum research potvrzení potřebuje pro možnost namátkové kontroly mé práce a pro stvrzení celkové kvality tohoto výzkumu. Jména a potvrzení dotázaných jsou na zvláštním formuláři a jsou jinde než vyplněné dotazníky, tzn., že s Vašimi odpověďmi nebudou nijak spojovány.

PODEJTE DOTÁZANÉMU FORMULÁŘ

To je vše, jménem firmy ppm factum research Vám děkuji za rozhovor.

POTVRZUJI, ŽE JSEM ROZHOVOR PROVEDL(A) PŘESNĚ PODLE POKYNŮ FIRMY PPM FACTUM RESEARCH.

JMÉNO TAZATELE: PODPIS:

*KONEC
ROZHOVORU
(HODINY, MINUTY)*

--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--	--

*DATUM
DOTAZOVÁNÍ
(DEN, MĚSÍC)*

				2	0	1	4
--	--	--	--	---	---	---	---

ID KODÉRA

--	--	--	--	--	--

Příloha č. 2

Dotazník č. 2: Podklady pro tazatele k rozhovoru s manažery prevence kriminality

140405

DUBEN 2015

ZAČÁTEK ROZHOVORU
(HODINY, MINUTY)

--	--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--	--

Dobrý den, jsem tazatelem společnosti ppm factum research. Provádíme nyní výzkum zaměřený na názory a zkušenosti manažerů prevence, kteří mívají nejširší přehled o tom, co se v obci v oblasti prevence odehrává. Rád/a bych Vám v této souvislosti položil/a několik otázek. Všechny údaje, které mi poskytnete, budou naprosto důvěrné a v konečném zpracování anonymní, nikde nebude figurovat Vaše jméno. Rozhovor by neměl trvat déle než 30 minut.

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU Q1.

Q1. Nejprve mi prosím řekněte, do jaké míry můžete samostatně uplatňovat své představy o strategii prevence v obci? Odpovězte prosím podle Karty Q1. Vyberte jedno číslo odpovědi, která se nejvíce blíží Vašemu názoru.

PRACUJI POUZE PODLE ZADÁNÍ NADŘÍZENÝCH	1	2	3	4	5	SAMOSTATNĚ VYTVÁŘÍM PREVENTIVNÍ STRATEGIE OBCE	
--	---	---	---	---	---	---	--

Q2. Byla v obci Vaší působnosti v posledních třech letech provedena analýza bezpečnostní situace?

ANO	1	
NE	2	

FILTR: OTÁZKU Q3 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q2 ODPOVĚDĚLI „NE“.

Q3. Proč nebyla ve Vaší obci provedena analýza bezpečnostní situace?

.....	
-------	---

FILTR: OTÁZKY Q4-Q10 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q2 ODPOVĚDĚLI „ANO“.

Pokud bylo analýz bezpečnostní situace provedeno více, budeme nyní hovořit o poslední provedené analýze.

Q4. Kdo, tzn. např. osoba v jaké funkci, analýzu zadal?

.....	
-------	---

Q5. Kdo analýzu uskutečnil, která agentura, instituce nebo jednotlivec?

.....	
-------	---

Q6. Jakým způsobem byla analýza provedena? Mám na mysli, zda šlo např. o dotazníkové šetření, výzkum veřejného mínění, expertní šetření nebo jiný způsob.

.....	☐ ☐
-------	---

Q7. Měl/a jste možnost se zapojit do tvorby této analýzy bezpečnostní situace?

ANO	☐	☐
NE	☐	☐

FILTR: OTÁZKU Q8 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q7 ODPOVĚDĚLI „NE“.

Q8. Jaký byl důvod toho, že jste se nemohl/a do tvorby této bezpečnostní analýzy zapojit?

.....	☐ ☐
-------	---

FILTR: OTÁZKY Q9 A Q10 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q7 ODPOVĚDĚLI „ANO“.

Q9. Jakým způsobem jste do tohoto procesu zasáhl/a, jaká byla Vaše úloha v tomto procesu, a to jak před analýzou, tak při analýze i po uskutečnění analýzy?

a. Před bezpečnostní analýzou:	☐ ☐
b. Při provádění bezpečnostní analýzy:	☐ ☐
c. Po uskutečnění bezpečnostní analýzy:	☐ ☐

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU Q10. OZNAČTE JEDNU ODPOVĚĎ V KAŽDÉM ŘÁDKU!

Q10. Kterými problémy mladých lidí do 18 let a v jaké míře se bezpečnostní analýza zabývala? Budu Vám číst jednotlivé problémy a Vy mi prosím u každého, pomocí Karty Q10, řekněte, v jaké míře se tímto tématem analýza zabývala.

	HLAVNĚ 1	ZČÁSTI 2	POUZE OKRAJOVĚ 3	VŮBEC NE 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9
a.	kriminalitou ohrožené lokality			1 2 3 4 9	
b.	kriminalita mládeže			1 2 3 4 9	
c.	kriminalita proti mládeži			1 2 3 4 9	
d.	bezpečnost v dopravě			1 2 3 4 9	
e.	vandalismus			1 2 3 4 9	
f.	nezájem o práci či další vzdělávání			1 2 3 4 9	
g.	záškoláctví, problémy ve škole			1 2 3 4 9	
h.	alkohol			1 2 3 4 9	
i.	drogy			1 2 3 4 9	
j.	problémy vyloučených skupin			1 2 3 4 9	
k.	bezdomovectví			1 2 3 4 9	

l.	gamblerství	1 2 3 4 9	
m.	psychiatrické a psychické problémy	1 2 3 4 9	
n.	prostituce	1 2 3 4 9	
o.	závadové skupiny	1 2 3 4 9	
p.	jiné problémy: (VYPIŠTE)		

ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

Q11. Byl ve Vaší obci v období nedávno minulých roků, tj. v letech 2012–2014, zpracován městský program prevence kriminality?

ANO	1	
NE	2	

FILTR: OTÁZKU Q12 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q11 ODPOVĚĎĚLI „NE“.

Q12. Proč nebyl ve Vaší obci v období nedávno minulých roků, tj. v letech 2012–2014, zpracován městský program prevence kriminality?

.....
--

FILTR: OTÁZKY Q13-Q15 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q11 ODPOVĚĎĚLI „ANO“.

Q13. Kdo, tzn. osoba v jaké funkci, připravil návrh posledního městského programu prevence před projednáváním v zastupitelstvu?

.....

Q14. Kdo, tzn. osoba v jaké funkci, vytvořil konečnou platnou verzi posledního městského programu prevence?

.....
--

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU Q15.

Q15. Do jaké míry byla při vytváření městského programu prevence použita zjištění z analýzy bezpečnostní situace? Odpovězte prosím podle Karty Q15. Vyberte jedno číslo odpovědi, která se nejvíce blíží Vašemu názoru.

POUŽITA VŠECHNA ZJIŠTĚNÍ	1	2	3	4	5	NEPOUŽITO ŽÁDNÉ ZJIŠTĚNÍ	
--------------------------	---	---	---	---	---	--------------------------	--

Q16. Byl ve Vaší obci v nedávné době realizován nějaký preventivní program, který byl zaměřen na předcházení rizikovému chování dětí či mladistvých?

Ano, více programů	1	
Ano, jeden program	2	
Ne	3	

FILTR: OTÁZKY Q17-Q21 POKLÁDEJTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q16 ODPOVĚDĚLI VARIANTOU 1 NEBO 2.

NÁSLEDUJÍCÍ TEXT V ZÁVORCE ČTĚTE JEN RESPONDENTŮM, KTEŘÍ NA OT. Q16 ODPOVĚDĚLI VARIANTOU 1.

(Nejprve prosím k nejdůležitějšímu preventivnímu programu, který byl zaměřen na předcházení rizikovému chování dětí či mladistvých.)

Q17. Jak se program jmenoval?

.....	○ ○
-------	-----

Q18. Kdo jej realizoval, která instituce?

.....	○ ○
-------	-----

Q19. Na co byl program zaměřen, čeho chtěl dosáhnout?

.....	○ ○
-------	-----

Q20. Dosáhlo se podle Vašeho názoru nějakých – alespoň částečných – úspěchů při omezení jevů nebo situací, na které byl tento program zaměřen?

Problém byl v podstatě vyřešen	1	
Došlo k výraznému zlepšení	2	
Došlo k zlepšení, ale ne příliš výraznému	3	
Nedošlo v podstatě k žádné změně	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	9	

Q21. Na základě čeho tak usuzujete?

.....	○ ○
-------	-----

FILTR: OTÁZKY Q22-Q26 POKLÁDEJTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q16 ODPOVĚDĚLI VARIANTOU 1.

Nyní k dalšímu programu zaměřenému na děti či mladistvé.

Q22. Jak se program jmenoval?

.....	○ ○
-------	-----

Q23. Kdo jej realizoval, která instituce?

.....	
-------	---

Q24. Na co byl program zaměřen, čeho chtěl dosáhnout?

.....	
-------	---

Q25. Dosáhlo se podle Vašeho názoru nějakých – alespoň částečných – úspěchů při omezení jevů nebo situací, na které byl tento program zaměřen?

Problém byl v podstatě vyřešen	1	
Došlo k výraznému zlepšení	2	
Došlo k nevýraznému zlepšení	3	
Nedošlo v podstatě k žádné změně	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	9	

Q26. Na základě čeho tak usuzujete?

.....	
-------	---

ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

Q27. Byla Vaše obec v předchozích letech zapojena do programu Systému včasné intervence (SVI), který byl metodicky zaštiťován Ministerstvem vnitra ČR?

ANO	1	
NE	2	

FILTR: OTÁZKU Q28 POLOŽTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q27 ODPOVĚDĚLI „NE“.

Q28. Proč nebyl SVI ve Vaší obci zaveden?

.....	
-------	---

FILTR: OTÁZKY Q29-Q32 POKLÁDEJTE JEN TĚM, KTEŘÍ NA OT. Q27 ODPOVĚDĚLI „ANO“.

Q29. Měl/a jste přístup do tohoto systému, tzn. měl/a jste přiděleno přístupové heslo do systému SVI?

ANO	1	
NE	2	

Q30. Byl/a jste nebo jste členem tzv. Týmu pro mládež?

ANO	1	
NE	2	

Q31. Jaká byla či je Vaše role v Týmu pro mládež? Byl/a jste či v současnosti jste:

Řadový člen	1	
Člen vedení týmu	2	
Měl/a jste nebo máte jinou roli	3	
- jakou? (VYPIŠTE)		

POKYN: PŘEDLOŽTE RESPONDENTOVÍ KARTU Q32.

Q32. Pomocí karty Q32 prosím vyjádřete, jaký je Váš názor na SVI v porovnání s předchozím stavem. Vyberte prosím v každé podotázce jedno číslo odpovědi, které nejvíce odpovídá Vašemu názoru.

SVI a sociální práce

SVI SOCIÁLNÍ PRÁCI:

a.	1	2	3	4	5	6	
	ZJEDNODUŠUJE					KOMPLIKUJE	

SVI ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ:

b.	1	2	3	4	5	6	
	URYCHLUJE					PROTAHUJE	

SVI JE SYSTÉMEM:

c.	1	2	3	4	5	6	
	PROPRACOVANÝM					NEPRACOVANÝM	

SVI a postupy aplikace

PŘI POUŽITÍ POSTUPŮ SVI JE SOCIÁLNÍ PRÁCE S MLADÝMI KLIENTY:

d.	1	2	3	4	5	
	VÍCE KOORDINOVANÁ	ŽÁDNÁ ZMĚNA		MÉNĚ KOORDINOVANÁ		

PŘI POUŽITÍ POSTUPŮ SVI JSOU VÝSLEDKY PRÁCE S MLADÝMI KLIENTY:

e.	1	2	3	4	5	
	LEPŠÍ	ŽÁDNÁ ZMĚNA		HORŠÍ		

PŘI POUŽITÍ POSTUPŮ SVI JSOU VÝSLEDKY PRÁCE S RODINAMI KLIENTŮ:

f.	1	2	3	4	5	
	LEPŠÍ	ŽÁDNÁ ZMĚNA		HORŠÍ		

Q33. Manažeři prevence kriminality mívají nejširší přehled o preventivních a resocializačních snahách jednotlivých institucí působících v obci. Chtěl/a bych se Vás proto zeptat na Vaše názory na činnost místních organizací v oblasti uskutečňování prevence a resocializace. Nejprve se zaměříme na prevenci. Jak byste z tohoto hlediska hodnotil/a angažovanost následujících organizací? Odpovídejte prosím pomocí Karty Q33. Připomínám, že se jedná o přísně anonymní výzkum, výsledky budou zpracovány jen hromadně.

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU Q33.

	VYSOKÁ 1	STŘEDNÍ 2	NÍZKÁ 3	NETÝKÁ SE 8	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9	
a.	městská (obecní) policie				1 2 3 8 9	
b.	Policie ČR				1 2 3 8 9	
c.	OSPOD				1 2 3 8 9	
d.	Probační a mediační služba				1 2 3 8 9	
e.	Státní zastupitelství				1 2 3 8 9	
f.	Okresní soud				1 2 3 8 9	
g.	základní školy				1 2 3 8 9	
h.	střední školy				1 2 3 8 9	
i.	učňovské školství				1 2 3 8 9	
j.	Pedagogicko – psychologická poradna				1 2 3 8 9	
k.	Středisko výchovné péče				1 2 3 8 9	
l.	vedení města				1 2 3 8 9	
m.	nějaká jiná organizace – která?				1 2 3 9	
 					

Q34. Nyní se Vás zeptám na stejné organizace, ale zaměříme se na resocializaci. Jak byste z tohoto hlediska hodnotil/a angažovanost následujících organizací? Odpovídejte prosím opět pomocí Karty Q33.

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU Q33.

	VYSOKÁ 1	STŘEDNÍ 2	NÍZKÁ 3	NETÝKÁ SE 8	NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A 9	
a.	městská (obecní) policie				1 2 3 8 9	
b.	Policie ČR				1 2 3 8 9	
c.	OSPOD				1 2 3 8 9	
d.	Probační a mediační služba				1 2 3 8 9	
e.	Státní zastupitelství				1 2 3 8 9	
f.	Okresní soud				1 2 3 8 9	
g.	základní školy				1 2 3 8 9	
h.	střední školy				1 2 3 8 9	
i.	učňovské školství				1 2 3 8 9	
j.	Pedagogicko – psychologická poradna				1 2 3 8 9	
k.	Středisko výchovné péče				1 2 3 8 9	
l.	vedení města				1 2 3 8 9	
m.	nějaká jiná organizace – která?				1 2 3 9	
 					

POKYN: PŘEDLOŽTE RESPONDENTOVÍ KARTU Q35.

Q35. Z platného zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí vyplývá, že rozhodující koordinující úloha v péči o ohrožené děti a mládež je směřována na činnost místně příslušných orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Je známo, že úkoly tohoto orgánu bývají často velmi náročné a že se proto v různé míře zaměřují na různé oblasti činnosti. Rád/a bych se Vás proto zeptal/a na Váš názor na činnost OSPOD, v jehož působnosti je Vaše obec. Odpovězte prosím podle Karty Q35, vyberte u každé položky jedno číslo odpovědi, která se nejvíce blíží Vašemu názoru. Řekl/a byste, že:

- a. **v oblasti obecných preventivních aktivit zaměřených proti kriminalitě a s ní spojeným negativním jevům OSPOD vyvíjí:**

	1	2	3	4	5		
	MNOHOČETNÉ AKTIVITY				ŽÁDNÉ AKTIVITY		

- b. **v oblasti samostatného vyhledávání ohrožených dětí, tj. depistáží, OSPOD vyvíjí:**

	1	2	3	4	5		
	MNOHOČETNÉ AKTIVITY				ŽÁDNÉ AKTIVITY		

- c. **v oblasti sociální práce s ohroženými dětmi, o kterých se dozví, kterou uskutečňuje prostřednictvím svých pracovníků, OSPOD pracuje:**

	1	2	3	4	5		
	VELMI INTENZIVNĚ				POUZE FORMÁLNĚ		

- d. **v oblasti sociální práce s rodinami ohrožených dětí, kterou uskutečňuje prostřednictvím svých pracovníků, OSPOD pracuje:**

	1	2	3	4	5		
	VELMI INTENZIVNĚ				POUZE FORMÁLNĚ		

- e. **v oblasti zprostředkování odborné pomoci od externích organizací či odborníků – dle charakteru problému – se OSPOD:**

	1	2	3	4	5		
	VELMI ANGAŽUJE				EXTERNÍ POMOC VŮBEC NEVYUŽÍVÁ		

Děkujeme za spolupráci a prosíme ještě na závěr několik údajů o Vás.

D1. JAK DLOUHO PRACUJETE VE FUNKCI MANAŽERA PREVENCE KRIMINALITY?

Méně než jeden rok	1	
1-5 let	2	
Více než 5 let	3	

D2. Kolikátým pracovníkem ve funkci manažera prevence kriminality v obci jste?

Prvním	1	
Druhým	2	
Třetím	3	
Čtvrtým	4	
Pátým a dalším	5	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL/A	9	

D3. JAKÝ JE ROZSAH VAŠEHO PRACOVNÍHO ÚVAZKU PRO TUTO FUNKCI?

Plný	1	
Částečný	2	

POKYN: OTÁZKU D4 POLOŽTE JEN RESPONDENTŮM, KTEŘÍ V OTÁZCE D3 UVEDLI VARIANTU 2.

D4. JAKÝ JE ROZSAH VAŠEHO ČÁSTEČNÉHO ÚVAZKU? (ZAPIŠTE V DESETINNÝCH ČÍSLECH, NAPŘ. 0,5)

.....	○ ○
-------	-----

D5. JAKÉ JE VAŠE NEJVYŠŠÍ UKONČENÉ VZDĚLÁNÍ?

Základní, vyučen/a, bez maturity	1	
Středoškolské s maturitou	2	
Vyšší odborné	3	
Vysokoškolské	4	

D6. Kolik je Vám let?

..... let		
-----------	--	--

Otázky pro tazatele:**D7. POHLAVÍ RESPONDENTA:**

Muž	1	
Žena	2	

D8. MANAŽER PREVENCE PŮSOBÍ VE MĚSTĚ/OBCI:

.....	○ ○
-------	-----

S1. Který z následujících výroků nejlépe popisuje, jak byly otázky pro respondenta/ku srozumitelné a jasné?

Všechny otázky byly srozumitelné a jasné	1	
Většina otázek byla srozumitelná a jasná	2	
Většina otázek byla nesrozumitelná a nejasná	3	

S2. V jaké celkové atmosféře rozhovor probíhal?

Rozhovor probíhal v příjemné atmosféře, s pochopením pro potřebnost výzkumu	1	
Rozhovor probíhal v neutrální atmosféře	2	
Rozhovor probíhal v napjaté atmosféře, bez přílišného chápání potřebnosti výzkumu	3	

POKYN: PŘEDLOŽTE RESPONDENTOVÍ FORMULÁŘ ZPD.

Nakonec Vás chci požádat, abyste mi na tento formulář podpisem a razítkem potvrdil/a, že jsem tento rozhovor s Vámi provedl(a). Firma ppm factum research potvrzení potřebuje pro možnost namátkové kontroly mé práce a pro stvrzení celkové kvality tohoto výzkumu. Jména a potvrzení dotázaných jsou na zvláštním formuláři a jsou jinde než vyplněné dotazníky, tzn., že s Vašimi odpověďmi nebudou nijak spojována.

To je vše, jménem firmy ppm factum research Vám děkuji za rozhovor.

POTVRZUJI, ŽE JSEM ROZHOVOR PROVEDL(A) PŘESNĚ PODLE POKYŇŮ FIRMY PPM FACTUM RESEARCH.

JMÉNO TAZATELE: PODPIS:

KONEC
ROZHOVORU
(HODINY, MINUTY)

--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--	--

DATUM
DOTAZOVÁNÍ
(DEN, MĚSÍC)

					2	0	1	5	

ID KODÉRA

--	--	--	--	--	--	--	--

Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Autoři: Kazimír Večerka
Markéta Štěchová

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost
Design: addnoise.org
Sazba: Metoda spol. s r.o. Brno
Tisk: Reprocentrum, a.s., Blansko
Dáno do tisku: listopad 2015
Vydání: první
Náklad: 200 ks

